

Kotikutoista ylle – Esinetutkimus Kotitalouskeskuksen 1940-luvun pula- ajan mallivaatteista.

Helsingin yliopisto
Käyttätymistieteellinen tiedekunta
Opettajankoulutuslaitos
Käsityönopettajan koulutus
Pro gradu -tutkielma
Käsityötiede
Toukokuu 2015
Anna Vesamäki

Ohjaaja: Riikka Räisänen

Tiedekunta - Fakultet – Faculty Käyttätymistieteellinen		Laitos - Institution - Department Opettajankoulutuslaitos	
Tekijä - Författare - Author Anna Vesamäki			
Työn nimi - Arbetets titel Kotikutoista ylle – Esinetutkimus Kotitalouskeskuksen 1940-luvun pula-ajan mallivaatteista.			
Title Wear homespun – An object study of Kotitalouskeskus 1940's depression time sample garments.			
Oppiaine - Läroämne - Subject Käsityötiede			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Riikka Räisänen		Aika - Datum - Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 105 s + 23 liites.
<p>Tiivistelmä - Referat - Abstract</p> <p>Tutkimukseni käsittelee 1940-luvun pula-ajan vaateista. Sotien vuoksi Suomessa oli kaikkea pulaa. Tekstiilejä kierrätettiin, uudistettiin ja muokattiin mielikuvituksellisesti. Tämän lisäksi erääksi selviytymiskeinoksi nousi täysi omavaraisuus tekstiilien valmistuksessa. Erilaiset järjestöt neuvoivat ja opastivat kansalaisia. Yksi näistä oli Kotitalouskeskus, joka oli useamman kotitalousneuvontaan keskittyvän liiton keskusjärjestö. Se perustettiin vuonna 1941 torjumaan sodan aiheuttamaa materiaalipulaa. Kotitalouskeskus oli säilyttänyt erilaisia pula-ajan tekstiilejä, joita käytettiin opetus- ja kurssitoiminnassa. Näitä tekstiilejä luovutettiin Helsingin yliopistolle keväällä 2014. Kotitalouskeskuksen vaatteita tutkimalla pyrin saamaan yleiskuvan siitä, millaisia asuja ja millaisista materiaaleista järjestö kehotti kansalaisia puutteen keskellä valmistamaan.</p> <p>Pula-ajan tekstiilejä on tutkittu aiemminkin, mutta niiden aineistona on ollut haastattelut ja kirjalliset lähteet. Oma tutkimukseni oli esinetutkimusta historiallisessa kentässä. Tällaista esinetutkimusta ei ole ennen pula-ajan vaatteista tehty. Aineistoksi rajasin 83 lahjoitetusta esineestä 13 aikuisten kudotusta kankaasta valmistettua vaatetta. Vaatteiden lisäksi aineistoon kuului Kotitalouskeskuksen julkaisema kirjanen <i>Nykyhetken kankaita</i> ja järjestön vuosikertomukset ajalta 1941–1951. Vaatteet muodostivat hyvän ja mielenkiintoisen kokonaisuuden. Aineistossa oli kaksi hametta, kaksi mekkoa, yksi haalari, kaksi puseroa, viidet housut ja yksi takki. Tutkin vaatteita Jules Prownin (1982) kehittämää mallia mukaillen. Aloitin vaatteiden kuvailusta sekä materiaalien ja valmistustekniikoiden erittelystä. Seuraavaksi tutkin mitä vaatteista oli mainittu aineiston kirjallisissa lähteissä. Näiden tietojen pohjalta päätelin, miten pula näkyi aineiston vaatteissa.</p> <p>Vaatteista kävi ilmi, että ne on tehty materiaaleista, joita oli saatavilla. Malleiltaan vaatteet olivat ajan muodin mukaisia. Lanka oli itse kehrättyä, osin kasvivärjättyä ja kangas kotikutoista. Materiaalit olivat karkeita ja paikoin huonolaatuisia. Lampaan villaa ja pellavaa oli lähes joka vaatteessa. Kolmessa vaatteessa oli näiden lisänä käytetty korvikemateriaaleja, kahdessa naudan karvoja ja yhdessä sillaa. Erilaisia jatkopaloja oli jouduttu käyttämään, koska kangas ei olisi muuten riittänyt. Työn jälki sen sijaan oli tarkkaa, kestävä ja huolellista. Vaikka vaatteet ovatkin vain esittelymalleja, ne on tehty taidokkaasti. Kotitalouskeskuksen tavoitteena oli kohottaa omavaraisuutta ja opettaa naisia selviämään itse vaatetuspulasta, unohtamatta huolellista ja siistiä pukeutumista.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Pula-ajat, 1940-luku, tekstiilit, vaatteet, esinetutkimus			
Keywords Depression, 1940's, textiles, clothing, study of objects			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto, keskustakampuksen kirjasto			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Behavioural Sciences		Laitos - Institution - Department Teacher Education	
Tekijä - Författare – Author Anna Vesamäki			
Työn nimi - Arbetets titel Kotikutoista ylle – Esinetutkimus Kotitalouskeskuksen 1940-luvun pula-ajan mallivaatteista.			
Title Wear homespun – An object study of Kotitalouskeskus 1940's depression time sample garment			
Oppiaine - Läroämne – Subject Craft science			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Riikka Räisänen		Aika - Datum - Month and year May 2015	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 105 pp. + 23 appendices
<p>Tiivistelmä - Referat – Abstract</p> <p>My research focuses on the clothing of the 1940s depression. Because of war, there was a shortage of everything in Finland. Textiles were recycled, renewed and modified imaginatively. In addition, full self-sufficiency in the production of textiles rose as one way of survival. Various organisations offered guidance and advice on textile making. One of these was Kotitalouskeskus, which was the central organisation for several unions who focused on domestic consultation. It was founded in 1941 to combat the material shortage caused by the war. Kotitalouskeskus had stored a variety of the depression time textiles, which were used for teaching and course activities. These textiles were donated to University of Helsinki in the spring of 2014. By studying these sample clothes I aimed to get a general idea of what kind of garments and which materials Kotitalouskeskus advised citizens to produce during the depression time.</p> <p>Depression time textiles had been researched before, but the data had been collected from literary sources and interviews. My study was an object study in historical field. From the 83 donated items I outlined 13 woven adult clothings as my research material. In addition to the clothes, my research data included the booklet <i>Nykyhetken kankaita</i>, published by Kotitalouskeskus, and the annual reports of the organisation published in 1941–1951. Clothes turned out to form an interesting whole. Research material included two skirts, two dresses, one set of overalls, two shirts, five trousers and one jacket. I investigated the clothes using my own modification of the method described by Jules Prown (1982). I began with description and specification of materials and production techniques. Next I researched the literary data for references of the clothes. On the basis of this information, I analysed, how depression was reflected in the clothes chosen for my study.</p> <p>I found out that clothes were made of materials that were on hand. The garment models were in line with fashion of the time. Yarn was homespun, some of it plant dyed and fabric was home-woven. Materials were rough and sometimes of poor quality. Almost every garment was made of sheep's wool and linen. In three of the garments additional substitute materials were used. In two pieces there was cattle hair and one contained rayon. Various extension pieces had been used, in order to get enough fabric for the garment. Quality of work, however, was accurate, sustainable and careful. While the clothes are for demonstration, they are made elaborately. Kotitalouskeskus's aim was to raise self-sufficiency and teach women to cope with a shortage of clothing, while not forgetting the meticulous and tidy dressing.</p>			
Avainsanat – Nyckelord Pula-ajat, 1940-luku, tekstiilit, vaatteet, esinetutkimus			
Keywords Depression, 1940's, textiles, clothing, study of objects			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited University of Helsinki City Centre Campus Library			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

Sisällys

1.	JOHDANTO	1
2.	PULA-AIKA JA SÄÄNNÖSTELY	5
2.1	Pulan ja säännöstelyn synty	5
2.2	Puute ja säännöstely kiristyvät	6
2.3	Aikakauden lieveilmiöitä	8
2.4	Säännöstelyn loppuminen ja puutteen väheneminen	10
3.	MATERIAALIPULA JA TEKSTIILIT	11
3.1	Pula-ajan muoti	11
3.2	Vaatteiden valmistus puutteen aikana	14
3.3	Korvikkeet tekstiileissä	18
3.4	Kankaan valmistus omavaraisesti	20
3.4.1	Pellava	20
3.4.2	Villa	22
3.4.3	Kasvivärjäys	24
3.4.4	Kotikudonnan haasteita	26
4.	JÄRJESTÖT MATERIAALIPULAA LIEVITTÄMÄSSÄ	27
4.1	Kotitalouskeskus	27
4.2	Martat	30
4.3	Pienviljelijäin Keskusliitto	30
4.4	Pienviljelijäin Liitto	31
4.5	Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto	32
5.	VIITEKEHYS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	33

6.	TUTKIMUSMENETELMÄT JA AINEISTO	35
6.1	Historiantutkimus	35
6.2	Esinetutkimus	39
6.3	Tutkimusaineisto.....	44
7.	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTA	46
7.1	Vaatteiden kuvailu	46
7.2	Vuosikertomukset ja kirjaset	84
7.3	Karkeaa kangasta ja jatkopaloja	86
8.	POHDINTA	94
	LÄHTEET	99
	LIITTEET	

1. Johdanto

Kuluttajatutkimuskeskus lahjoitti keväällä 2014 Helsingin yliopistolle 1940-luvun pula-ajan tekstiilejä ja esineitä, jotka olivat olleet Kotitalouskeskuksen järjestämissä opetus ja valistustapahtumissa oppimateriaalina. Kotitalouskeskus perustettiin Helsingissä 1941 keskusjärjestöksi organisoimaan kotitalouksien neuvonta- ja avustustyötä (Koskelainen, 1999, s. 33, 193). Lahjoituksen artefaktit tulevat päätymään yliopistomuseoon, mutta sitä ennen minulla on ollut mahdollisuus tehdä niistä perustutkimusta.

Lahjoitus on melko laaja. Luetteloituja esineitä on 83 kappaletta, joista noin puolet on vaatteita. Näiden lisäksi lahjoituksessa on erilaisia lanka- ja kangasnäytteitä, kasvinäytteitä värjäykseen, tallukka- ja kaislakenkiä, muutama kodintekstiili, saippuapala sekä ohjekirjasia. Aineiston hajanaisuuden ja laajuudenvuoksi rajasin tutkimukseni koskemaan kudotuista kankaista valmistettuja aikuisten vaatteita.

Toista maailmasotaa ja siitä johtunutta pula-aikaa on tutkittu jo paljon. Tutkimus on kuitenkin painottunut yleisempään aikakauden ja siitä selviytymisen tutkimukseen tai sitten sodan vaiheisiin ja poliittisiin linjoihin. Aiemmat tutkimukset ovat pitkälti sivuuttaneet naiset ja heidän merkityksensä tuona aikana, mutta 1990-luvulla aikakautta on alettu tutkia myös naisten näkökulmasta. Koska tutkimukseni keskittyy kotirintamalla toteutettuun opetukseen ja vaatteiden valmistukseen siviileille, olen perehtynyt näihin naisten työpanosta kuvaaviin tutkimuksiin. Niissä on tutkittu laajasti naisten töitä ja niiden merkityksiä. Vaate- ja tekstiilihuolto on ollut perinteisesti naisten tehtävä, joten tämäkin tukee naisnäkökulmaisen kirjallisuuden painottumista. Omassa tutkimuksessani keskityn kuitenkin aineistoni vaatteisiin. Annan niille äänen puhua omaa tarinaansa.

Tekstiileihin keskittyviä tutkimuksia pula-ajasta on jonkin verran, lähinnä pro gradu -töitä, mutta myös muutamassa väitöskirjassa on tutkittu pula-ajan tekstiilitilannetta osana laajempaa kokonaisuutta. Päivi Aiksalon (2000) väitöskirja *Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia: Naisten pukeutumisihanteet ja*

vaatevalinnat 1920-luvulta 1960-luvun lopulle paneutuu myös pula-ajan vaate-
tuspulmiin, mutta tutkimuksen pääpainona on yleinen naisten vaatetuksen tutki-
mus. Arja Turusen (2011) väitöskirja *"Hame, housut, hamehousut! vai mikä on
tulevaisuutemme?": Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohjeet
ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä
1889–1945* sivuaa pulan aiheuttamia vaikutuksia naisten vaatetuksessa. Turu-
nen tutki kuitenkin ennen muuta naisten päällyshousujen yleistymistä.

Kati Sihvola (1999) tutki paperin käyttöä korvikemateriaalina vuosien 1939–1944
välillä. Aineistona oli Museoviraston kysely, joka koski naisten elämää ja työpa-
nosta sotavuosina. Tästä materiaalista hän valitsi kysymyksen numero 61 vas-
taukset tutkittavikseen. Tutkimuksessa käy ilmi, että paperin käyttö on ollut hyvin
monipuolista. Sitä on käytetty niin teollisuudessa kuin kodeissakin. Paperia pidet-
tiin kauniina, mutta ei kovin kestäväenä materiaalina.

Riitta Silventoinen (2012) tutki Dora Jungin sodanaikaista paperilankatuotantoa.
Jung suunnitteli damastisia paperikankaita, joita valmistettiin lähinnä tilaustyönä.
Ne oli tarkoitettu kodintekstiileiksi, esimerkiksi verhoiluun, pöytäliinoiksi ja ver-
hoiksi. Jung suunnitteli mallit itse ja teetti kankaat kutomossaan. Osa malleista
jäi tuotantoon vielä pula-ajan jälkeenkin, tosin silloin pellavasta kudottuna.

Heli Kukkamäki (2003) ja Anu Saarinen (2004) ovat tutkineet tekstiilipulan vaiku-
tusta ihmisten arkeen. Kukkamäki tutki valtion toimia tekstiili- ja vaatetuspulaan
perehtyen Suomen asetuskokoelmien säädöksiin tekstiilien osalta. Tämän lisäksi
hän haastatteli pulan kokeneita ihmisiä. Hänen tutkimuksen tarkoituksena oli
luoda yleiskuva tekstiilipulasta Suomessa 1940-luvulla. Kukkamäen tutkielmassa
nousi esiin, että kansanhuollosta ei juuri pidetty, mutta se koettiin välttämättö-
mänä pahana ja puutteesta selvittiin, kun ei liikoja odotettu. Saarinen toteutti tut-
kielmansa haastatteluja käyttäen. Saarisen tutkimuksessa kävi ilmi, että maaseu-
dulla ja kaupungeissa oli hieman erilaiset selviytymisstrategiat: maaseudulla
asuva saattoi olla omavarainen ja kutoa itse kankaansa, kun taas kaupungissa
kaupan valikoimat olivat hieman laajemmat.

Pilvi Keskitalo (2012) tutki *Omin käsin* -lehden käsityöohjeita vuosien 1938–1952 välillä tarkoituksenaan selvittää, miten tekstiilipula näkyy niissä. Ohjeita oli runsaasti ja niistä välittyi käsitöiden tekemisen tervehdyttävä merkitys. Tarkoituksena ei ollut vain tuottaa uusia esineitä, vaan myös kokea mielihyvää ja onnistumisen iloa vaikean ajan keskellä.

Milka Varmola (2014) tutki parsimisen ja korjaamisen eri keinoja. Hänen tutkimuksensa käsittää vuosikymmenet 1920–1960, mutta pula-aika oli työssä vahvasti esillä. Tekstiilien korjaus oli ollut itsestään selvää koko tutkimuksen ajanjakson. Korjaamisen syitä olivat lähinnä kustannukset ja vaikeudet hankkia uusia vaatteita. Varmolan tutkimuksessa kävi ilmi, että 1960-luvun jälkeen korjaamiseen ei ole lehdistössä paljonkaan kiinnitetty huomiota. Vaatteiden korjaus on myös vaurastumisen myötä vähentynyt.

Susanna Sirkiä (2007) tutki pula-ajan uusiokäyttöä. Hänen tutkimuksensa ei rajoittunut vain tekstiileihin, vaan hän perehtyi myös muun muassa pakkilaatikoiden, pahvin ja muovin uudelleen käyttöön. Sirkiä sai selville, että melkein mitä vain uusiokäytettiin kodeissa 1920–1970-luvuilla. Työssä oli paneuduttu tekstiilien kohdalla esimerkiksi siihen, miten hankalaa oli pestä viljasäkeistä leimat pois. Sakkien kankaat olivat laadukasta ja haluttua materiaalia, joten sen eteen kannatti nähdä vaivaa. Mielestäni oli mielenkiintoista, että uusiokäyttö on ollut itsensänselvyyttä tuona ajankohtana. Ajanjaksoon mahtuu niin nousu- kuin laskukausia. Materiaalien kierrätys uudelleen käyttöön on ollut kuitenkin aivan tavallista.

Nämä aiemmat tutkimukset ovat joko haastatteluihin, kirjallisiin lähteisiin tai molempiin pohjautuvia. Yksikään näistä tutkimuksista ei ole konkreettisten pula-ajan esineiden tutkimusta. Tästä syystä oma tutkimukseni on hyvin erilainen. Siinä vaatteet nousevat pääosaan. Pyrin niitä tutkimalla saamaan yleiskuvaa siitä, millaisia vaatteita Kotitalouskeskus suurena neuvontajärjestönä pula-ajan keskellä opasti valmistamaan.

Vanhat esineet ovat aina kiehtoneet minua. Varsinkin vanhat vaatteet ovat minusta hyvin mielenkiintoisia. Niistä näkyy hyvin sen ajan ihanteet ja ompelijoiden kärsivällisyys sekä taidokkuus. Käsityöt ovat kuuluneet elämäni lapsesta asti.

Olen valmistunut vaatetuksen artesaaniksi vuonna 2004, jossa opin vaateompe-
lun salat. Mummuni oli ompelija ja maatalon emäntä. Hän valmisti vaatteita per-
heelleen ja koko pitäjälle myös pula-aikana. Hän koki kaikki sen ajan haasteet
omakohtaisesti suuren perheen keskellä. Vaikka mummuni ei ollut varsinainen
innoittaja tutkielmani aiheen valintaan, koen että hänen arvostuksensa käsitöihin
on välittynyt minuun ja vaikuttanut aiheenvalintaan.

Gordon S. Woodin (2008, s. 10) mukaan useimpien historiallisten tutkimusten
taustalla on halu ymmärtää jotakin tämän päivän ongelmaa, saada selville syyt
nykypäivän ongelman syntyyn. Ennen kaikkea kiinnostukseni pula-ajan tekstiilei-
hin on syntynyt innostuksestani ekologisempaan kuluttamiseen, kierrätykseen ja
uusiokäyttöön. Syyt ja mahdollisuudet tämän hetken kierrätykseen ovat kuitenkin
aivan toiset kuin 1940-luvulla. Silloin kierrätys oli välttämätöntä, tekstiilejä ei yk-
sinkertaisesti ollut muuten saatavilla. Nyt tilanne on aivan toinen, maailma on pul-
lollaan kaikkea ja valinnan varaa on huikaiseva määrä. Nykyään kierrättäminen
ja uusiovaatteet voivat olla status, osa ihmisen identiteettiä ja osoitus muille hänen
arvoistaan, siis myös vapaavalintainen teko.

Tutkimalla historiaa oppii myös ymmärtämään omaa aikaansa laajemmin ja par-
haimmillaan saa uusia näkökulmia. En välttämättä olisi innostunut pula-ajan tut-
kimuksesta, jos en olisi ollut kiinnostunut nykypäivän tekstiilien uudelleenkäy-
töstä. Kuten Woodin (2008, s. 10) asiaa pohti, nykyhetken kiinnostuksista muo-
dostuu mielenkiintoisia historiantutkimuksia.

2. Pula-aika ja säännöstely

Pula-aikoja on ollut Suomessa useita. Satu Jaatinen (2004, s. 9) mainitsee puutteen syiksi muun muassa katovuodet ja sodat. Oman tutkimukseni pula-ajan syynä on sota-aika vuosina 1939–1945. Nämä vuodet pitävät sisällään talvisodan, välirauhan ajan, jatkosodan sekä Lapin sodan, jatkossa käytän tästä ajanjaksosta nimitystä sota-aika. Erityisen Suomen historiassa tästä pula-ajasta tekee se, että silloin valtio toteutti elintarvikkeiden ja muiden hyödykkeiden säännöstelyä.

Jaatisen (2004, s. 9) mukaan säännöstelyn toteuttaminen kertoo valtion olevan jokseenkin kehittynyt, koska se pystyy turvaamaan kansalaisten tarpeita. Lisäksi hän mainitsee säännöstelyn kertovan kaupungistumisesta ja siitä että valtio ei ole täysin omavarainen, vaan käy myös ulkomaan kauppaa. Tavarapulan ja säännöstelyn aika kesti kuitenkin paljon kauemmin kuin sotavuodet. Tässä tutkimuksessa tarkoitan termillä *pula-aika* vuosia 1939–1954.

2.1 Pulan ja säännöstelyn synty

Suomessa oli yritetty säännöstelyä vuoden 1918 sisällissodan aikana, mutta yritys epäonnistui kaoottisen tilanteen vuoksi ja johti puutteeseen niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Tämä epäonninen säännöstely kuitenkin johti siihen, että Suomessa alettiin varautua mahdolliseen tulevaan erikoistilanteeseen ja pulaan. Taloudellinen puolustusneuvosto alkoi suunnitella jo vuonna 1929 Kansanhuoltoministeriötä, jonka vastuulle säännöstely tulisi (Jaatinen, 2004, s. 11).

Toisen maailmansodan syttyessä syyskuun alussa 1939 Suomi julisti itsensä puolueettomaksi ja luotti siihen että kauppasuhteen pysyisivät ennallaan muihin maihin. Sotaan oli varustauduttu myös Suomessa, mutta riittäviä varastoja ei kuitenkaan ollut. (Salovaara, 1977, s. 10.) Tämän vuoksi Kansanhuoltoministeriö perustettiin virallisesti 20.9.1939 (Jermo, 1974, s. 7). Ministeriön tehtävä ei ollut helppo, sillä varastot olivat vähäiset jo sodan alkaessa ja ulkomaan kauppa tyrehtyi lähes kokonaan. Elintarvikkeiden myyntiä alettiin rajoittaa ja kansalaisille jaettiin ostokortit, joihin oli merkitty kuinka paljon mitäkin tuotetta saattoi ostaa

kuukaudessa. (Jaatinen, 2004, s. 12–13.) Koko maa jaettiin kymmeneen kansanhuoltopiiriin. Jako noudatteli silloista läänijakoa. Kuntiin tuli omat kansanhuoltolautakunnat, jotka hoitivat oman alueensa pistekorttien jaot ja muut kansanhuollon tehtävät. (Pihkala, 2002, s. 85.)

Kahvi oli ensimmäinen kortille laitettu elintarvike. Sodan jatkuessa kortille laitettiin yhä enemmän elintarvikkeita sekä muun muassa myös vaatteet, jalkineet ja käsityötarvikkeet. Korteilla saatavia määriä jouduttiin pienentämään useaan otteeseen. Sukupuoli, ikä ja ammatti vaikuttivat korteilla saataviin tarvikemääriin. Eri-laisia kortteja oli säännöstelykauden aikana yhteensä 162 kappaletta ja niitä hoitamassa oli satoja työntekijöitä ympäri Suomea. (Jaatinen, 2004, s. 12–18.)

Tekstiiliostokortit olivat erilaiset miehille (K), naisille (N) ja lapsille (L). Henkilökohtaisessa kortissa oli 150 kuponkia. Yksi kuponki vastasi yhtä jakelupistettä. Kortteja jaettiin kaksi kertaa vuodessa. Näiden tavallisten vaatekorttien lisäksi oli 24 erikoiskorttia jotka oli merkitty roomalaisin numeroin (I–XXIV). Erikoiskorteilla ostettiin esimerkiksi lankoja, sukkia ja ompelutarvikkeita. (Pihkala, 2002, s. 98.)

Kansanhuoltoministeriö ei keskittynyt ainoastaan tavaroiden oston säännöste-lyyn, vaan se puuttui myös myytävien tuotteiden hintoihin. Syyskuussa 1939 luo-ttiin niin sanottu kiskurilaki, jonka tarkoituksena oli estää hintojen nouseminen liian korkeiksi. Laki ei ollut kovin onnistunut, koska lokakuusta 1940 alkaen kansanhuoltoministeriö määräsi kauppahinnat. Hintojen nostolle tarvittiin ministeriön lupa, ainoastaan vientihinnat olivat vapaat. (Pihkala, 2002, s. 87.)

2.2 Puute ja säännöstely kiristyvät

Talvisodan aikana vaatteista ei ollut vielä pulaa, koska kotivarastot olivat riittävät. Silloin keskityttiin lähinnä valmistamaan vaatteita rintamalle, joko yksin tai tal-koissa. Tilanne muuttui kuitenkin nopeasti ja jo vuonna 1940 oli puutetta varsinkin jalkineista. (Aikasalo, 2000, s. 204–205.) Tekstiileiden säännöstely aloitettiin 22.10.1940 ja samalla takavarikoitiin kaikki maahantuojien ja kauppiaiden tekstii-lit. Takavarikko tarkoitti tässä tapauksessa sitä, että kaupanharjoittajien tuli ilmoit-taa hallussaan olevat varastot Kansanhuoltoministeriölle. Näin saatiin selville

tekstiilien tarkka määrä ja siten pystyttiin laskemaan pisteiden tarve ja jakamaan kortit kansalaisille. (Salovaara, 1977, s. 154–155.)

Pistemääriä korotettiin ja laskettiin varastotilanteen mukaan. Taloustekstiilit kuuluivat vaatetuskortin pisteiden piiriin 1.10.1941 alkaen. Tämän jälkeen kodintekstiilien ostolupia ei myönnetty muille kuin uuden talouden perustajille, eli käytännössä juuri naimisiin menneille pariskunnille. (Salovaara, 1977, s. 156–157.) Säännöstelyä toteutettiin myös niin, että kesäisin ostoksiin tarvittiin enemmän pisteitä kuin talvisin (Pihkala, 2002, s. 98). Tekstiilien kohdalla ongelma ei niinkään ollut pisteiden liian pieni määrä, vaan se että tavaraa ei ollut saatavilla kauposta (Jermo, 1974, s. 206). Ainoina tekstiileinä kokonaan säännöstelyn ulkopuolelle jäivät morsiushunnut, äitiysliivit, tekokukat ja sotilasvyöt (Pihkala, 2002, s. 98–99).

Takavarikko ei koskenut vain yrittäjiä, vaan myös yksityisillä kansalaisilla oli luovutusvelvollisuuksia. Lampaanomistajien piti luovuttaa osa villasta valtiolle. Luovutettavan villan määrä riippui lampaiden lukumäärästä ja iästä. Tämän lisäksi laskettiin luovutushelpotuksia perheen lukumäärän ja ruokittavien lampaiden yhteismäärän mukaan. Jos villaa ei luovutettu tarpeeksi tai ajallaan, siitä rangaistiin lisäämällä luovutettavan villan määrää. Villaa saattoi myös luovuttaa enemmän kuin vaadittiin, jolloin tämä hyvitetiin joko nostamalla vaatetuslupakortin pisteitä tai antamalla valmista villakangasta tai -lankaa. (Salovaara, 1977, s. 151–152.) Lampaat ja muutkin eläimet laskettiin kahdesti vuodessa, 1.3 ja 1.9. Näiden laskujen mukaan määriteltiin luovutusten määrät. (Pihkala, 2002, s. 98.) Myös lumpuvillaa kerättiin koko maassa. Lumpun vaihtoa villakankaisiin ja -lankoihin mainosti muun muassa Tehdasvilla Oy. (Jermo, 1974, s.185.)

Tekstiilipulan pahentuessa pellavaa alettiin viljellä entistä enemmän kotitalouksissa. Osa kehräsi lankansa itse, mutta pellavia oli mahdollista lähettää myös tehtaisiin kehrättäviksi. Vaihtokaupaksi raakapellavasta sai valmista lankaa tai jopa kangasta. Vuonna 1943 kansanhuoltoministeriö määräsi että jokaisesta tehtaaseen lähetettävästä pellavaerästä piti takavarikoida valtiolle 25 %. (Seppälä, 1982, s. 43–44.)

Suomen tekstiilituotanto oli 1930-luvun lopulla melko pitkälti tuontitavaran varassa. Osa tekstiileistä tuli valmiina kankaana, suurin osa kuitenkin raaka-aineena, josta kotimaisissa tehtaissa valmistettiin kankaita ja lankoja. Tekstiili- raaka-aineena tuotiin lähinnä puuvillaa, villaa ja pellavaa. Tuolloin kotimainen villa kattoi vain 10 % teollisuuden tarpeesta. Sodan vuoksi maahantuonti oli hyvin hankalaa ja tuontimäärät romahtivat. Vuosina 1940–1941 tekstiili- ja vaatetarviketeollisuuden tuonti oli puolet normaalista ja pahimpina pulavuosina 1944–1945 vain viidesosa. (Pihkala, 2002, s. 98.)

Tuonnin takkuamisesta johtuen myös tekstiili- ja vaatetusteollisuuden valmistusmäärät vähenivät. Täysin tuonnin varassa oleva puuvillaa oli lähes mahdotonta saada, varsinkin kun sitä ostettiin yleensä Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista, jotka myös olivat sodassa. (Salovaara, 1977, s. 152.) Vuonna 1942 puuvillaa ei tuotu lainkaan maahan, ja vuoden 1943 pieni tuontierä käytettiin kokonaan kalastuslankojen valmistamiseen. Tästä johtuen alettiin käyttää tekokuituja, sillaa ja säteriä. Alkuun nekin olivat tuontitavaraa, mutta Suomen tehtaiden valmistusmäärien kasvaessa siirryttiin kotimaiseen tekokuituun. (Pihkala, 2002, s. 98.)

Teollisuuden tuottamista tekstiileistä lähes kaikki päätyi puolustusvoimille. Kotirintama joutui pärjäämään omillaan. (Kaipainen, 2008, s. 126.) Puutteen vuoksi osa kansalaisista pyrki omavaraisuuteen kasvattamalla pellavaa ja pitämällä lampaita. Näin he saivat valmistettua omat kankaat. (Aikasalo, 2000, s. 207–209.)

2.3 Aikakauden lieveilmiöitä

Säännöstely ja pula johtivat ajan kuluessa mustan pörssin kauppaan, salakuljetukseen, vaihtokauppoihin sekä hamstraukseen (Jaatinen 2004, s. 32). Yleinen mielipide mustan pörssin kaupasta muuttui ajan kuluessa. Mustan pörssin kaupaa halveksittiin vielä talvisodan aikaan ja tällöin sitä ei paljonkaan esiintynyt. Jatkosodan aikana ja sen jälkeen ajateltiin, että musta pörssi on välttämätön paha. (Pihkala, 2002, s. 88; Jaatinen, 2004, s. 32.)

Ilmapiirin muutokseen vaikutti nimenomaan pulan laajuus. Talvisodan aikana ei ollut vielä laajaa puutetta ja säännöstelykin oli maltillisempaa. Tällaisessa niukassa, mutta riittävässä aineellisessa ympäristössä oli vielä mahdollista tulla toimeen laillisesti. Pulan käydessä todella pahaksi ja ihmisten ollessa tyytymättömiä kansanhuoltoon on ymmärrettävää, että ostettavaa haettiin sieltä missä sitä oli tarjolla. Pihkalan (2002, s. 88) mukaan mustanpörssin kauppa otettiin jopa huomioon virallisia annoksia laskettaessa. Pistemääriä laskettiin, kun tiedettiin kansan käyvän mustan pörssin kauppaa.

Mustan pörssin kauppaa harjoitettiin niin maalla kuin kaupungissakin. Maalla oli enemmän puutetta tekstiileistä, kaupungissa ruoasta. Kaikki yhteiskuntaluokat kävivät tätä laitonta kauppaa, eikä sillä juurikaan tavoiteltu rikastumista, vaan motiivina oli tulla toimeen ja saada joskus ylimääräistä tarpeeseen. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 87.) Osa mustan pörssin myyjistä kävi kauppaa rikastumistarkoituksessa, jolloin he pyysivät kovia hintoja tuotteistaan (Räikkönen, 1993, s. 184).

Hintikka ja Häppölä (2007, s. 87) toteavat, että vaihtokaupan ja mustan pörssin raja oli hyvin häilyvä. Vaihtokauppaa käytiin usein kaupunkilaisten ja maalaisten välillä, tyypillisesti voita vaihdettiin kankaisiin (Räikkönen, 1993, s. 181). Kaikenlainen vaihtaminen ja pimeä kauppa oli kuitenkin kiellettyä. Sitä vastaan kampanjoitiin lehdissä ja valvottiin tehokkaasti. Matkatavaroita tarkistettiin linja-autoissa ja junissa. Luvattomista tuotteista joutui kuulusteluihin, jopa vankilarangaistuksia annettiin. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 87; Räikkönen, 1993, s. 179.)

Tiskinaluskauppa oli laitonta mustan pörssin kaupan tapaan. Kansanhuoltoministeriön säännösten rikkominen saattoi johtaa jopa elinkeinon harjoittamisen lopettamiseen määräajaksi. Kuitenkin tätä tiskinaluskauppaa käytiin laajasti. Pahimmillaan se oli jatkosodan aikana, koska silloin kauppatavaroista oli pahin pula. Tyypillisesti kauppias laittoi sivuun, tiskin alle, vaatteita, kangasta, ompelutarvikkeita, kenkiä, kahvia, sokeria ja saippuaa. Siis tuotteita joille oli kova kysyntä mutta vähän tarjontaa. Jotkin kauppiaat suosivat tuttujaan tiskinaluskaupassa, kun taas toiset yrittivät jakaa kysyttyjä tuotteita tasapuolisesti kaikille jopa pitämällä listaa asiakkaista ja heidän ostoksistaan. (Räikkönen, 1993, s. 184–185.)

Yleisesti tiskinaluskauppaan suhtauduttiin ristiriitaisesti. Kansanhuoltoministeriö kehitti tilaus- ja tilitysjärjestelmiä joilla pyrittiin kitkemään tiskinaluskauppaa. Nämä järjestelmät perustuivat asiakkaiden ennakkotilauksiin, eikä ylimääräisiä tuotteita ja määriä toimitettu kauppoihin. (Räikkönen, 1993, s. 184–185.)

2.4 Säännöstelyn loppuminen ja puutteen väheneminen

Sodan päätyttyä niin tekstiilipula kuin muukin puute alkoi hiljalleen helpottaa. Vuoden 1946 maaliskuussa säännöstelystä vapautettiin lumpupohjaiset neuletuotteet ja osa erikoiskuponkien alaisista tuotteista. Vuoden 1947 alusta voitiin helpottaa työvaatetuksen pistevaatimuksia. Seuraavan vuoden tammikuussa 1948 jouduttiin kuitenkin tiukentamaan erikoiskuponkien käyttöä, koska pelättiin ihmisten hamstraavan tuotteita. Tällöin muun muassa kankaita, miesten ja naisten vaatteita ei saanut niin vapaasti kuin aiemmin. Saman vuoden lokakuussa voitiin vapauttaa kaikki villasekoitteiset tekstiilit. Vuoden 1949 helmikuussa luovuttiin kokonaan erikoiskupongeista sekä kaikkien muiden paitsi täysin puuvillaisien lankojen ja kankaiden säännöstelystä. 19.5.1949 luovuttiin kokonaan tekstiilisäännöstelystä. (Salovaara, 1977, s. 157–158.)

Päivi Aiksalon (2000, s. 212) tutkimuksen mukaan pulan helpottaessa kehoitettiin hankkimaan uusia vaatteita, jotta perheen naisten ei tarvitse käyttää kaikkea aikaansa parsimiseen ja paikkaamiseen. Korjaamisesta ei kuitenkaan suositeltu kokonaan luopumaan, vaan nimenomaan järkevöittämään korjattavien vaatteiden määrää. Uskoakseni kehoitus uuden hankkimiseen mahdollisuuksien mukaan oli sikäli turha, että ihmiset varmasti mielellään ostivat ja tekivät uutta. Olihan puutetta kärsitty jo vuosikymmen, joten uudet tuulet ja tuotteet otettiin varmasti ilolla vastaan. Kansanhuoltoministeriö lakkautettiin vuonna 1949, mutta säännösteltäviä tuotteita oli edelleen. Kahvi, margariini ja sokeri olivat edelleen kortilla ja säännöstelystä vastasi nyt Kauppa- ja teollisuusministeriö sekä Sosiaaliministeriö. Kahvi vapautettiin viimeisenä säännöstelystä 1.3.1954. (Jaatinen, 2004, s. 90–91.)

3. Materiaalipula ja tekstiilit

3.1 Pula-ajan muoti

Miesten arkipukeutuminen on pysynyt hyvin samankaltaisena 1860-luvulta lähtien aina 1960-luvulle saakka. Tyypillinen arkiasu oli suorat housut ja pikkutakki. Muodin mukaiset muutokset ovat olleet melko pieniä, lähinnä asun väljyyden, kauluksien ja lahkeensuiden variaatioita. (Kopisto, 1997, s. 16–17.) Sodan vuoksi sotilaspuku oli miesten yleisin vaate myös kotirintamalla. Virkamiehet käyttivät virka-asua, vaikka eivät olleetkaan rintamalla. Lomien aikana sotilaat käyttivät asepukea, sillä siviilivaatteiden käyttöön tarvitsi erillisen luvan. (Utrio & Utrio, 1944, s. 38.)

Vaattureiden lehdissä seurattiin mahdollisuuksien mukaan miesten ulkomaan muotia. Suuria muutoksia ei kuitenkaan tapahtunut sotien aikana. Materiaalipula kavensi housuja ja myös saumaratkaisut olivat mahdollisimman vähän kangasta kuluttavia. Eriväristen housujen ja takkien yhdistelmiä suosittiin sillä näin samalla vaatemäärällä saatiin useampi puku käyttöön. (Kaipainen, 2008, s. 132–133.)

Naisten muoti oli sota-aikana ennen kaikkea yksinkertaista ja asiallista. Kangas hyödynnettiin mahdollisimman tarkasti, jolloin kaikki koristeet ja vinoleikkaukset, jotka vievät enemmän kangasta karsiutuivat pois. Naisen peruspuku oli yläosasta tyköistuva ja hartioista korostettu. Olkatoppauksia käytettiin runsaasti, koska huonolaatuinen kangas oli siten ryhdikkäämmän näköinen. Helma oli polvipituinen ja suora, joskus myös laskostettu tai poimutettu, mutta suoraan langansuuntaan leikattu. Naisten paitapuvut, eli mekot joissa on paitamainen yläosa, tulivat muotiin 1940-luvun alkupuolella. Samat piirteet olivat myös erillisissä puseroissa ja hameissa. (Kopisto, 1997, s. 57, 60.)

Turusen (2011, s. 353–354, 358–360) mukaan materiaalipulan vaikutuksesta naisten vaatteet yksinkertaistuivat ja helmat lyhenivät. Uudeksi muodiksi tuli yksinkertainen ja hyvin istuva vaate. Pienillä yksityiskohdilla voitiin luoda tyylikkäitä mutta yksinkertaisia vaatteita. Vaikka muodissa oli polvipituinen hame, monet

naiset tekivät tai teettivät hameeseensa leveän helmapäärmeen varautuen muodin muutokseen (Koskennurmi-Sivonen, 2003b, s. 69). Lasten vaatteisiin jätettiin myös leveät saumanvarat ja päärmeet kasvun varalle (Aro-Heinilä, 2015).

Aake Jermo (1974, s. 200–201) muistelee kirjassaan *Kun kansa eli kortilla*, että naisten muodikas asu oli jo ennen sotia ollut kävelypuku, jossa oli voimakas hartialinja. Tyypillisin uusiokäytetty vaate oli miesten puvusta tehty naisten kävelypuku eli taylor. Housut muokattiin kapeaksi hameeksi ja takista saatiin jakku. Kaksisosaista asua oli helppo muuttaa niin arkeen kuin juhlaan erilaisin puseroin ja asustein. Vaikka jakku olikin hyvin maskuliininen herrainkauluksineen, puserot taas olivat hyvin naisellisia. (Koskennurmi-Sivonen, 2003b, s. 68–69.)

Vaatteita suojeltiin käyttämällä töissä suojatakkeja, jotka olivat usein hyvin ohuita ja huonolaatuisia (Kopisto, 1997, s. 60). Työhaalarit olivat myös naisilla käytössä, kun he hoitivat miesten töitä ja työskentelivät tehtaissa (Turunen, 2011, s. 363). Kotioloissa vaatteita suojattiin käyttämällä esiliinaa. Esiliina oli hyvin epämuodikas vielä 1920–1930-luvuilla, mutta sodan myötä se nousi arvostettuun asemaan. Mikä parasta, pulan keskellä sen tekemiseen ei tarvittu paljoa kangasta, joten esiliinoja saattoi olla useita eri käyttötarkoituksiin. (Aikasalo, 2000, s. 158.)

Naisten housujen käyttö yleistyi sodan aikana, kun käytännöllisyys oli valttia. Ennen sotaa naisten housujen käyttöä oli kritisoitu ja väitetty liian maskuliiniseksi. Sodan aikana housuista tuli hyväksytty ja suositeltava asu, joskin naisia kehoitettiin välillä pitämään hameita ja korostamaan feminiinisiä piirteitään. (Turunen, 2011, s. 360–366.) Vanhat tavat kuitenkin istuivat tiukassa myös puutteen aikana. Maaseudulla emännät eivät halunneet käyttää lämpimiä ja järkeviä housuja, vaikka tyttäret niitä saattoivatkin pitää. (Aikasalo, 2000, s. 214.)

Talvivaatteet aiheuttivat usein enemmän päänvaivaa kuin kesävaatteet. Lämpimiä ja paksuja vaatteita sekä materiaaleja oli vaikeampi saada kuin ohuita kesäpukimia. Hiihtohousut ja monot olivat tyypillisimmät naisten talvipukimet pula-aikana. Talvitakki oli usein villakankainen ja kiinteähuppuinen. Turkkeina käytettiin

lammas-, vasikka- tai kaniturkista hienompien materiaalien puuttuessa. Kettupuuhka oli muodikas. Siihen käytettiin tavallista punakettua, koska tarhattuja turkiksia ei juuri ollut saatavilla. (Kopisto, 1997, s. 60–61.)

Naisen asusteista tärkein oli hattu. Jo 1930-luvulla hatut olivat hyvin mielikuvituksellisia, ja sama muoti jatkui seuraavalla vuosikymmenellä. Vanhan hatun saattoi asettaa uudella tavalla päähän, jolloin se oli taas muodikas. Vanhoja päähineitä muodistettiin nauhoin, sulin, harsoin ja tekokukin. Kankaasta kiedottiin turbaaneja, joita käytettiin niin sisällä kuin ulkonakin. Kuitenkin kaikkein käytetyin pään suojus oli huivi, jota saattoi solmia monin eri tavoin. Huivi oli myös käytännöllinen ja usein lämpimämpi kuin hattu. (Kopisto, 1997, s. 62.)

Kengät olivat suuri ongelma pula-aikana. Kun nahkaa ei enää riittänyt jalkineiden valmistukseen siviileille, aloitettiin puukenkätuotanto. Alkuun kengän pohja oli puuta ja päällinen nahkaa. Pulan vielä pahentuessa päälliset alettiin valmistaa paperista, joka ei ollut säänkestävä. Se aiheutti paljon huolta. Tällaiset puukengät olivat käytössä ainoastaan kesällä, joten talvikaudella piti sinnitellä vanhoilla kengillä. (Kopisto, 1997, s. 64.) Puukenkien käyttö muutti soveliaisuusnormeja. Aiemmin ei ollut sopivaa kävellä kaupungilla ilman sukkia, mutta koska puukengät hajottivat kallisarvoiset sukat, hyväksyttiin sukitta kulkeminen. Tätä jopa mainostettiin lehdissä korrektina ja muodikkaana tapana. Toisaalta osa naisista piirsi pohkeisiinsa viivat, joilla jäljiteltiin silkkisukkien saumoja. Talven yleisin jalkine oli monot, jotka sopivat hyvin yhteen hiihtohousujen kanssa. (Jaatinen, 2004, s. 41–42.)

Sodan loputtua alkoi todellinen juhlapukeutumisen aika. Tavallisilla kotikutsuilla-kin asuiksi valittiin pitkä iltapuku ja smokki, eikä tätä pidetty yhtään erikoisena. (Jermo, 1974, s. 202.) Ihmiset olivat ilmeisesti niin kyllästyneitä puutteeseen, että sen jo hieman helpotettua otettiin asuista kaikki ilo irti aina kuin vain mahdollista. Christian Diorin *New Look* muutti muodin vuonna 1947. Naisten vaatteista tuli jälleen naisellisia, vyötärön hoikkuutta korostettiin ja helma piteni sekä leveni. Vaikka uusi tyyli herätti ihastusta, oli se myös haastava. Uuden muotipuvun to-

teutukseen tarvittiin runsaasti kangasta, jota ei vielä tuolloin ollut Suomessa saatavilla, eikä vanhoista hameista saatu muokattua muodin mukaisia. (Kopisto, 1997, s. 69–72; Koskennurmi-Sivonen, 2002, s. 49–50.)

3.2 Vaatteiden valmistus puutteen aikana

Uusiokäytöllä ratkaistiin pula-aikana monta vaatetuspulmaa. Koska uusia tekstiilejä oli lähes mahdotonta saada pahimman pulan aikana, käytettiin vanhoja vaatteita ja muita kankaita mielikuvituksellisesti. Verhot päätyivät usein vaatteiksi. Kangasverhot korvattiin paperisilla, joita sai helposti ostettua kaupasta. (Jaatinen, 2004, s. 40.) Verhojen lisäksi myös huivit, liinavaatteet, pöytäliinat ja säkit päätyivät pukujen materiaaliksi. Säkeistä valmistettiin myös liinavaatteita. Aikuisien pukimista saatiin lapsille ja vauvoille uusia vaatteita, vanhoista yöpaidoista alusasuja ja miestenvaatteista muokattiin naisille uusia asuja. Uudelleen muokkaamisen tarkoitus oli nimenomaan saada vaate käytettäväksi, ei niinkään sen muodikkaaksi tekeminen. Tämän lisäksi vaatteita tietenkin myös korjattiin, paikattiin ja parsittiin. (Aikasalo, 2000, s. 207–209; Hintikka & Häppölä, 2007, s. 110–111.)

Vaatteita uudistettiin myös värjäämällä. Usein väriaineita oli helpompaa saada kuin uusia tekstiileitä. (Koskennurmi-Sivonen, 2003b, s. 68.) Vanhat vaatteet, joista ommeltiin uusia, olivat usein vinttien kätköistä löydettyjä. Nämä vanhat tekstiilit olivat erittäin lujia ja kestäviä, koska ne oli alun alkaenkin valmistettu huolellisesti. Tekstiileitä myös huollettiin hyvin ja säilytettiin oikein, mikä pidensi niiden käyttöä. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 110.)

Vanhojen vaatteiden uudelleen ompelu saattoi olla jopa vaikeampaa kuin pukujen valmistaminen uudesta kankaasta. Jotta vanhasta vaatteesta saatiin ommeltua uusi, täytyi se ensin purkaa osiin, jonka jälkeen kangaspalat pestiin ja silitettiin (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 111). Tämän jälkeen paloista leikattiin tulevan vaateen kappaleet. Leikkaamista helpottivat kaavat, joita sai esimerkiksi *Kotiliesi*-lehestä. Joskus vaatekappaleet leikattiin myös ilman kaavoja. Kaavojen asettelu oikeisiin langansuuntiin saattoi olla mahdotonta. Se vaikutti lopputulokseen,

vaate ei laskeutunut kauniisti. Myös ompelu ja sen eri vaiheet saattoivat aiheuttaa päänvaivaa kokemattomalle kotiompelijalle. (Aikasalo, 2000, s. 190–192.)

Onneksi ompelupulmiin oli saatavilla apua. Useat järjestöt pitivät erilaisia ompelua ja käsityökursseja, joissa opetettiin muun muassa vanhoista vaatteista uusien ompelua (Räikkönen, 1993, s. 195). Erilaiset ompeluseurat olivat myös suosittuja, niissä sai opetusta muilta osallistujilta sekä myös henkistä tukea vaikeina aikoina (Ohanwe, 1993, s. 154). Apua erilaisiin pulmiin kysyttiin tietenkin myös lähipiiriltä. Varsinkin iäkkäämpien ihmisten tietämys ja apu oli monelle korvaamaton. (Räikkönen, 1993, s. 196.)

Ompelijat olivat pula-aikana työllistettyjä. He valmistivat vaatteita milloin mistäkin materiaalista. (Jaatinen, 2004, s. 40.) Ompelijoiden käyttö ei ollut erikoista, siihen oli totuttu jo ennen sotia. Aikasalon (2000, s. 192–194) mukaan ompelijoiden käyttö oli tavallista koko hänen tutkimuksensa ajan, eli 1920–1960-luvuilla. Kaipaisen (2008) tutkimuksessa vaattureista ja heidän toiminnastaan samoina vuosikymmeninä todettiin, että heidän palveluitaan käytettiin ahkerasti sekä maalla että kaupungissa.

Ompelutaitojen hiipuminen johtui osittain valmisvaatteiden tulosta markkinoille. Aikasalon (2000, s. 185–186) tutkimuksessa käy ilmi kotiompelun vähentyminen ja valmisvaatteiden suosion kasvaminen. Nämä edulliset ja helposti saatavat vaatteet korvasivat itsetehdyt. Valmisvaatteita alkoi olla saatavilla 1900-luvun alusta. Niiden suosion myötä monissa kodeissa lopetettiin vaatekankaiden kudonta 1920–1930-luvuilla. (Talve, 2012, s. 386.) Neulonnan suosio ei kuitenkaan laskenut yhtä suuresti, vaikka kaupoista olisi saanut tehdasvalmisteisia neuleitäkin (Aikasalo, 2000, s. 185–186).

Koskennurmi-Sivosen (2003a, s. 56–57) mukaan miesten vaatteet tulivat aiemmin valmisvaatemarkkinoille kuin naisten, koska ne ovat yksinkertaisempia kaavoittaa ja ne pysyvät samankaltaisina muodista riippumatta. Rääpälinliikkeissä alettiin valmistaa vaatteita myös varastoon ennen sotia, kun aiemmin kaikki asut tehtiin mittatilaustyönä (Kaipainen, 2008, s. 63).

Sota toi tähän muutoksen, koska valmisvaatteita ei ollut enää ostettavissa (Aikasalo, 2000, s. 185–186). 1940-luvun puolivälissä noin 35–40 % vaatteista valmistettiin kodeissa. Jokaisella naisella oli edes jonkinlaiset käsityötaidot. Ainakin korjauksia ja parsimisia tekivät kaikki. (Koskennurmi-Sivonen, 2003a, s. 56.)

Ompelukoneet olivat yleisiä. Niitä oli lähes joka kodissa. Köyhemmätkin perheet halusivat sijoittaa ompelukoneeseen, koska siitä saatava hyöty oli niin suuri. Kone nopeutti huomattavasti ompelutyötä. Vielä 1950-luvulla kotikoneet olivat lähinnä poljettavia ja niissä oli vain suora ommel. Siksak-koneet alkoivat tulla markkinoille vasta 1960-luvulla, joten huolittelut, napinlävet ja muut siksak-ommelta vaativat työvaiheet tehtiin käsin. (Koskennurmi-Sivonen, 2003a, s. 57.)

Neulevaatteet parsittiin ja paikattiin moneen kertaan, kuten muutkin vaatteet. Useaan kertaan korjatut neuleet purettiin ja näin syntyneistä langanpätkistä neulottiin uusia vaatteita. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 112.) Pula-aikana sukat olivat kovalla koetuksella. Niiden parsimiseen annettiin runsaasti neuvoja. Puute koski luonnollisesti myös villalankoja, joten erilaiset korjaustavat olivat tärkeitä. Sukissa muun muassa käytettiin erilaisia kantapään suojia ja teräosiin neulottiin uusia pohjia päällisen sekä varren ollessa vielä ehjiä. Sukkien parsinlankoihin suositeltiin lisättävän hiuksia, koska siten säästy villaa ja langasta tuli kestävämpää. (Aikasalo, 2000, s. 209–210.)

Kotikutoisten kankaiden käyttö oli jopa enemmän sääntö kuin poikkeus. Aikasalo (2000, s. 208) mainitsee, että kotikutoisen kankaan käyttö yleistyi myös kotiompeleijoilla pulan pahentuessa. Suomalaista villa ylistettiin ja sen kaunista kiiltoa kehuttiin lehdistössä. Hyvälaatuisen käsinkudotun villakankaan valmistaminen ei kuitenkaan ollut yksinkertaista, vaan se vaati tarkkaavaisuutta aina villan lajittelusta loppuviimeistelyyn asti. Myös käsinkudotun kankaan leikkuu ja ompelu toivat omat haasteensa vaatteiden valmistukseen. (Koskennurmi-Sivonen, 2002, s. 96.) Varsinkin maaseudulla kankaita kudottiin tavallisilla kotikangaspuilla ja niistä valmistettiin vaatteita. Tyypillisesti kudottiin villakankaita, mutta myös muita materiaaleja käytettiin. (Koskennurmi-Sivonen, 2003b, s. 70.)

Muotinäytöksiä järjestettiin, vaikka tekstiilipula oli pahimmillaan. Helsingin muotisalongit pitivät hyväntekeväisyysnäytöksiä, joissa saattoi nähdä asuja, jotka oli valmistettu upeista juhkakankaista. Pulaa oli ennemminkin tavallisista, hyvälaatuisista arkikankaista. (Jermo, 1974, s. 198.) Koskennurmi-Sivosen (2002, s. 49–50) mukaan muotisalongit alkoivat käyttää kotimaista käsinkudottua villaa sekä pellavaa tekstiilipulan jatkuessa, mikä näkyi myös muotinäytöksissä. Näytöksillä pyrittiin lisäämään kotikutoisen villan arvostusta ja käyttöä.

Naistenlehtiä julkaistiin, vaikka sota oli käynnissä ja puutteesta kärsittiin. Turusen (2011, s. 354–355) tutkimuksessa käy ilmi, että silloin naistenlehdissä keskityttiin pukeutumisneuvoissa korjaamiseen, parsimiseen ja paikkaamiseen. Tämän lisäksi julkaistiin erilaisia niksejä miten vanhasta saatiin uutta, esimerkiksi värjäämällä ja yhdistelemällä. Huomiota kiinnitettiin myös vaatteiden ja ihon hoitoon. Näiden neuvojen avulla saatiin pukineet kestävämpään käyttöä pidempään ja parempana. Osa lehdistä kiinnitti huomiota myös muotiin. *Hopeapeilissä* kehoitettiin säästäväyyteen ja vaatimattomuuteen sodan loppupuolella, vaikka se ei olisi ollut vaatevarastojen puolesta välttämätöntä. Näin nostettiin isänmaallista henkeä ja huomioitiin vähäosaisemmat ihmiset. (Turunen, 2011, s. 356.)

Turusen (2011, s. 356) mukaan pulan jatkuessa *Emäntälehti* ja *Kotiliesi* alkoivat julkaista entistä selkeämpiä ompeluohjeita ja kaavoja. Ohjeet olivat yksityiskohtaisempia kuin ennen ja niissä oli myös kuvia, jotta vähemmän taitavakin onnistuisi työssä eikä materiaalia kuluisi hukkaan. Toisaalta Aikasalo (2000, s. 186) mainitsee että *Kotiliedessä* 1940-luvulla julkaistiin vähemmän valmistusohjeita kuin aiemmin ja että ompeleminen rajoittui lähinnä korjaukseen. Ohjeiden vähentyminen mutta selkiytyminen on mielestäni ymmärrettävää. Vaatekankaita oli niukalti saatavilla, joten ohjeitakaan ei tarvittu niin paljoa, koska uusia vaatteita ommeltiin harvemmin kuin ennen pulaa. Yksityiskohtaisille ja helppolukuisille ohjeille oli varmasti kysyntää jo ennen sotia, mutta ehkä vasta nyt niiden todellinen tarve huomattiin, kun materiaali piti käyttää tarkasti hyödyksi. Mahdollisesti myös vähäisempi ohjeiden julkaisu antoi niiden laatijoille enemmän aikaa valmistella niitä ja tehdä niistä tarkempia.

3.3 Korvikkeet tekstiileissä

Koska materiaaleista oli huutava pula, luotiin mitä erilaisimpia sekoitekankaita. Villan sekaan kehrättiin hiuksia, joita muun muassa kampaajat keräsivät ja toimitivat kutomoihin (Jaatinen, 2004, s. 40). Myös naudankarvaa sekoitettiin villaan (Kaipainen, 2008, s. 133). Naudankarvaisia tuotteita oli valmistettu jo ennen pula-aikaa. Silloin niitä käytettiin muun muassa mattoihin, hevosten loimiin ja huopakenkiin. (Henriksson, 1953, s. 39.) Karvoista kehrättiin lankoja, useimmiten villaan sekoitettuna. Naudankarvaa sisältävät kankaat vanutettiin lähes aina. (Simola, 1949, s. 167.) Nautojen karvat irrotettiin teurastettujen eläinten nahoista ennen niiden parkitsemista (Henriksson, 1953, s. 39).

Lumppuvillaa hyödynnettiin jo ennen pulaa uusien kankaiden valmistuksessa. Rikkinäisiä villaneuleita, -kankaita ja -lankoja revittiin tai leikattiin pieniksi palasiksi, pehmitettiin kiehuvaan veteen ja karstattiin jotta niistä voitiin taas kehrätä lankaa. Sekaan täytyi kuitenkin lisätä uutta villaa, jotta kehruu onnistui. Lumppuvilla oli kestävä, mutta rypistyi helpommin kuin täysvilla. (Henriksson, 1953, s. 39–40.) Lumppuvillaa sekoitettiin myös sillaan ja tästä kehrättiin lankaa. Koska villalangoista oli puutetta, villa- ja sillalankojen säikeitä käytettiin yhdessä erilaisin parsimuksiin. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 119.)

Suomessa on valmistettu keinokuituisia kankaita jo ennen sotia. Ensimmäinen säteriä, eli selluloosasta valmistettua muuntokuitua, valmistava tehdas perustettiin Kaukaan sulfiittiselluloosatehtaalte Lauritsalaan 1920-luvun loppupuolella. Tehdas ei kuitenkaan ollut tekstiiliteollisuudelle merkittävä. Kiviojalle perustettiin suuren mittakaavan säteritehdas Kuitu Oy 1937. Tehdas jouduttiin kuitenkin luovuttamaan Neuvostoliitolle 1944 osana rauhansopimusta. Valkeakosken Säteri Oy, joka perustettiin 1941, oli toinen merkittävä muuntokuitujen valmistaja sotajätkä-aikana. Säteri Oy jatkoi toimintaansa pitkälle sodan jälkeenkin. (Henriksson, 1953, s. 43.)

Säteri oli selluloosamuuntokuitu, jota kutsuttiin englanninkielisen termin tavoin (*rayon*) myös raioniksi. Kiiltonsa vuoksi sitä kutsuttiin tekosilkiksi. Säteri valmistettiin selluloosasta pitkäksi katkeamattomaksi kuiduksi, eli filamenttikuiduksi ja

filamenttilangaksi. Säteri oli tiivistä ja liukasta, joten sen lämmöneristyskyky oli huono (Henriksson, 1953, s. 43). Sitä vastoin silla, toiselta nimeltään vistra, joka valmistettiin kuten säteri, katkottiin eripituisiksi tapulikuiduiksi. Lyhempää kuitua sekoitettiin puuvillaan, pidempää villaan. Sillan märkäljuus oli heikko ja lämmöneristys alhainen, joten sitä sekoitettiin usein toisiin kuituihin parantamaan laatua. (Kurimo, 1955, s. 16–17.) Valmistukseen tarvittiin sulfiittiselluloosaa, lipeää, rikkihappoa, rikkihiiltä sekä polttoainetta koneisiin. Näistä raaka-aineista oli puutetta, mikä taas vähensi tehtaiden tuotantoa. (Henriksson, 1953, s. 43; Pihkala, 2002, s. 98.)

Lehdistössä kirjoitettiin korvikemateriaaleista sodan jatkuessa. Materiaaleja puolustettiin ja kehuttiin, mutta kuitenkin niiden käytöstä annettiin varoittavia ohjeita. Esimerkiksi muistutettiin, että sillavaatteet eivät kestä samanlaista pesua kuin puuvilla, vaan vaativat hienovaraisen pesun. Korvikemateriaaleista järjestettiin myös näyttelyitä. (Turunen, 2011, s. 357.)

Nähdäkseni nämä mainokset ja näyttelyt olivat eräänlaista propagandaa sillan puolesta. Silla oli selkeästi heikompi kuitu kuin puuvilla tai villa, mutta koska niitä ei ollut saatavilla, piti sillan arvoa nostaa mainonnan keinoin. Tätä näkemystä puolustaa myös Turusen (2011, s. 353) maininta tekstiiliteollisuuden kankaiden päätyemisestä sotateollisuuteen, joka tarkoitti sitä, että siviilit joutuivat käyttämään enemmän korvikekankaita ja paperivaatteita. Paperitekstiilit olivat käytössä lähinnä kodinsisustuksessa, jalkineissa ja suojapukeutumisessa (Salovaara, 1977, s. 154). Pimennysverhot olivat lähes joka kodissa paperikankaiset (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 119).

Myös muissa maissa oli käytössä korvikemateriaaleja. Kuituja kehitettiin varsinkin Yhdysvalloissa, Euroopassa ja Japanissa, koska sodan pelättiin aiheuttavan tekstiilipulaa, varsinkin puutetta villasta. Tutkijat kehittivät azlon-kuiduiksi kutsutun materiaalin, jota valmistettiin eläin- ja kasvikunnan proteiineista. Näitä kuituja suunniteltiin ja käytettiin niin sotateollisuudessa kuin siviilien markkinoilla. Hankaluutena oli kuitenkin kuidun huono märkäljuus. Kestävämmät synteettiset tekkokuidut sivuuttivatkin azlonin pian toisen maailmansodan jälkeen. (Brooks,

2007, s. 29–30.) Kaseiinivilla, joka on valmistettu maidon valkuaisesta, oli Suomessakin tunnettu, mutta sekään ei vastannut villan ominaisuuksia ja käyttö jäi vähäiseksi (Kurimo, 1955, s. 18).

3.4 Kankaan valmistus omavaraisesti

Kotikutoinen kangas oli yleistä maaseudulla 1900-luvun alkupuolelle saakka. Ostokankaiden ja valmisvaatteiden yleistyminen vähensi kotikudontaa. (Kaipainen, 2008, s. 78–79.) Tekstiilipulan jatkuessa oli palattava vanhoihin tapoihin ja alettava itse viljellä pellavaa ja hampppua sekä kasvattaa lampaita, jotta sai materiaalia kudontaan. Hampun ja pellavan viljely ja kuitujen muokkaus langaksi on pääpiirteittäin samanlaista. Hampppua viljeltiin huomattavasti vähemmän kuin pellavaa, joten en käsittele sitä tässä tarkemmin.

3.4.1 Pellava

Pellava (*Linum usitatissimum*) on ollut tärkeä kuitukasvi jo tuhansia vuosia. Pellavan tuotantomäärät ovat kuitenkin vaihdelleet paljon ja puuvillan yleistyminen oli vähentänyt sen kysyntää. Pellavan vaatimat jalostustyöt, työvoimapula, sekä tekokuitujen tuleminen markkinoille olivat syinä pellavan merkityksen vähenemiseen. Suomessa oli perinteisesti viljelty kuitupellavaa, jota käytettiin nimenomaan tekstiilien raaka-aineena. Sotavuosina viljeltiin tämän lisäksi myös kuituöljypellavaa ja öljypellavaa. (Simola, 1949, s. 64–67.) Sotavuosien aikana pellavanviljely lisääntyi Suomessa noin nelinkertaiseksi 1930-luvun lopun satoihin verrattuna (Seppälä, 1982, s. 40).

Suomessa menestyvä yksivuotinen pellava, ns. kesäpellava, kylvettiin touko-kuussa. Maa täytyi kääntää hyvin, jotta rikkaruohot eivät päässeet niin helposti kasvamaan. Pellava kylvettiin melko tiheään, koska siten pellavat haarautuivat vähemmän ja kuiduista tuli pidempiä eivätkä rikkaruohot menestyneet niin hyvin. Rikkaruohot hidastivat pellavien kasvua. Ne saattoivat jopa heikentää kankaan laatua, jos ne pääsivät sekaantumaan kuituihin nyhtämisen yhteydessä. (Simola, 1949, s. 67.)

Pellavat nyhdettiin maasta juurineen alkusyksystä, kun aluslehdet alkoivat kellastua eivätkä siemenet olleet vielä kypsyneet. Kasvit tuli nostaa maasta juurineen, jotta kuidut pysyivät mahdollisimman pitkinä. Jos kasvit kypsyivät kokonaan, muuttuivat kuidut puumaisiksi ja karheiksi. Nyhtämisen jälkeen varret sidottiin pieniksi nipuiksi, roivaiksi, joita kuivatettiin pellolla muutama päivä. Kuivatuksen jälkeen varsista poistettiin rohkimalla siemensylkyt, lehdet ja haarat. (Simola, 1949, s. 67–68.) Rohkarautoja eli riivinrautoja oli erimallisia. Ne olivat kullekin alueelle tyypillisiä. Yleisimmin rohkassa oli penkki, jonka toisessa päässä oli metallipiikkejä pystyssä penkin istumatasoa ylempänä. Pellavia iskettiin niihin, jolloin siemensylkyt ja lehdet irtosivat. (Kaukonen, 1946, s. 69.) Siemenet kerättiin talteen ja käytettiin karjan rehuksi, siemenpellavaksi sekä myös öljyksi (Simola, 1949, 68).

Kun pellavien varret oli rohkittu puhtaiksi, oli vuorossa liotus. Pellavia tuli liottaa, jotta kuitukimppujen pektiinikerrokset liukenivat ja kuidut saatiin irti kuori- ja puuaineista. Pellavia liotettiin joko vedessä, Suomessa tyypillisesti järvissä tai kaste- eli niittyliotuksena. Niittyliotuksessa pellavia täytyi käännellä, jotta liotus olisi tasaista. Liotuksen jälkeen pellavat huuhdottiin ja kuivatettiin. (Simola, 1949, s. 68–71.) Vaikka pellavien liotus oli irrottanut kuidut kuoresta, täytyi kuoriossa saada vielä irti. Kuoriossa loukutettiin eli murskattiin pellavaloukulla. Loukutuksessa syntyneet, mutta edelleen kuidussa kiinni olevat kuoren palaset eli päistäreet irrotettiin lihtaamalla. Lihtauksessa päistäreet leikattiin terävällä veitsellä irti kuidusta. Pellavat viimeisteltiin häkilöimällä, jossa viimeisetkin päistäreet irtosivat kuidusta. Häkilässä oli piikkejä pystyssä ja pellavat kammattiin sen läpi. Häkilöitä oli eri tiheyksillä, työskentely aloitettiin harvemmallalla ja siirryttiin aina hienompaan. (Simola, 1949, s. 71–74.)

Kaikkein hienoimmaksi häkilöity pellava oli aivinaa, puhdasta, pitkäkuituista ja tasaista. Häkilän piikkeihin jääneitä pellavakuituja, rohtimia, käytettiin myös, mutta ne olivat karkeampia ja lyhytkuituisempia. Kolmeen viimeiseen työvaiheeseen oli perinteisesti ollut omat työvälineensä ja ne oli tehty käsityönä. Teollisuudessa oli kuitenkin käytössä koneet, jolla myös nämä työt voitiin suorittaa. (Simola, 1949, s. 71–74.) Pellavan kehrääminen langaksi ei ollut helppoa. Tämän vuoksi käsin

erotellut pellavat lähetettiin usein tehtaille kehrättäviksi. Näistä langoista voitiin kutoa kotona kankaita. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 115.)

Lankojen laatuun vaikutti ennen kaikkea kuidun pituus ja puhtaus. Mitä pidempi kuitu oli ja mitä vähemmän siinä oli päistäreitä, sitä parempilaatuista lankaa siitä sai kehrättyä. (Simola, 1949, s. 76.) Pellavat numeroitiin englantilaisen numerointijärjestelmän mukaan. Siinä langan numero kertoi kuinka monta 300 yardin pituista pasmaa oli yhdessä naulassa. Yksinkertaisten aivinalankojen numerot vaihtelivat 4–70, kerrattujen aivinalankojen 4–100. Molemmat voivat olla valkaisuamattomia, puolivalkaistuja tai täysin valkaistuja. Rohdinlangat olivat yleensä kertaamattomia ja valkaistuja tai puolivalkaistuja ja numerointi vaihteli 4–35. Kerrattuja aivinalankoja käytettiin yleensä loimina, kertaamattomia aivinoita ja rohdinlankoja kuteina. Mitä suurempi langan numero oli, sitä hienompaa lanka oli. (Kurimo, 1955, s. 27.)

3.4.2 Villa

Suomessa oli perinteisesti ollut lampaita kotitalouksien oman villantarpeen kattamiseksi. Suomeen oli tuotu erilaisia lammasrotuja, mutta ne eivät menestyneet kovin hyvin ilmasto ja ruokintaolosuhteista johtuen. Pohjois- ja Itä-Suomesta kotoisin olevasta maatiaislampaasta jalostettiin suomalainen lammas, suomenlammas, joka osoittautui kestävän hyvin olosuhteita ja siitä saatava villa oli hyvälaatuista. (Vohlonen, 1945, s. 21–29.) Aino Hausmann (1947, s. 2) ylisti tätä suomenlampaanvillaa kauniin kiiltäväksi ja pehmeäksi ja mainitsi tästä villasta kudottujen kankaiden olleen erittäin arvostettuja myös korkean tason villantuottajamaissa.

Lampaat kerittiin yleensä kaksi kertaa vuodessa, keväällä niiden päästessä laitumelle ja syksyllä niiden sisään ottamisen yhteydessä. Poikkeuksena tähän olivat turkis- ja teuraslampaat, joiden villa kerittiin ennen teurastusta. Villan laatu vaihteli sen kasvupaikan mukaan. Huonoin villa oli jaloissa, vatsan alla, päässä ja hännän ympärillä. Paras villa kasvoi kyljissä ja lavoissa, seuraavaksi paras kaulassa ja selässä. Lammas oli mahdollista keriä siten, että huonolaatuinen villa kerittiin ensin ja laitettiin erilleen, jonka jälkeen jäljelle jäänyt karva kerittiin yhtenä

levynä, josta vielä eriteltiin erilaiset villalaadut. Keritsimisen jälkeen villa kuivatettiin ja käärittiin sanomalehteen rullalle. Villat eroteltiin laadun mukaan siten, että kiharuudeltaan samankaltaiset villat kerättiin yhteen. (Hausmann, 1947, s. 11–12.)

Villa pestiin ennen karstaamista. Karstatessa villasta tuli tasaista. Jos erivärisiä villoja haluttiin sekoittaa keskenään, se tehtiin jo karstausvaiheessa. Näin langoista tuli tasaisen värisiä ja lankoihin saatiin kauniita sävyjä. (Hausmann, 1947, s. 19, 21.) Karstattu villa kehrättiin langaksi. Lankoja kehrätessä tuli ottaa huomioon villakuidun ominaisuudet ja valita lankojen käyttötarkoitus sen mukaan. Loimilangat, kudelangat, ryijylangat ja käsityölangat tuli kehrätä erilaisista kuiduista, koska niiden käyttö oli erilaista. (Hausmann, 1947, s. 22–23.)

Kiharuuden lisäksi myös villakuidun pituudella oli merkitystä käytön kannalta. Pitkästä villasta, ns. kampavillasta, saatiin kestävä, lieväkierteistä lankaa, josta saatiin kudottua kauniisti laskeutuvia, pehmeitä ja keveitä, mutta silti lämpimiä kankaita. Lyhyitä villakuituja, ns. karstavillaa, voitiin myös käyttää, mutta se oli karkeampaa ja helposti katkeavaa. Karstavillasta voitiin kehrätä kestävä lankaa, mutta siitä tuli paksua ja jäykkää. Lisäksi villan menekki kudotulla metrillä kasvoi. (Hausmann, 1947, s. 16.) Kampalangan pituus oli vähintään 8 cm, karstalankaa oli kaikki tätä lyhempi villa (Hausmann, 1947, s. 15).

Villalla määriteltiin kolmen eri hienousasteen mukaan, hieno, keskihieno ja karkea (Hausmann, 1947, s. 13). Kotikutomiseen ei kuitenkaan suositeltu hienoa villaa, koska se oli lyhytkuituista ja niin siitä tuli helposti nöyhtäistä kangasta. Keskihieno villa oli monikäyttöisintä, niin pukukankaisiin kuin neulontaankin. Karkea villa sopi hyvin ulkotakkeihin, työasuihin, sarkaan sekä kudottuihin saapas- ja monosukkiin. (Hausmann, 1947, s. 18.)

Pula-ajan villanluovutusvelvollisuus ja maksut luovutetusta villasta olivat parantaneet Hausmannin (1947, s. 12) mukaan villantuntemusta Suomessa. Maksu määräytyi villan laadun mukaan, joten villa kannatti lajitella huolellisesti ennen luovutusta. Myös eriväriset villat kannatti pakata erilleen, koska sekavärisistä villoista maksettiin huonommin. Hintaluokkia oli viisi, parhaan hinnan sai hienosta

valkoisesta villasta. Valkoinen villa oli arvostetumpaa kuin värillinen. Karkeasta valkoisesta villasta sai paremman hinnan kuin hienosta mustasta villasta. Sekä värisestä ja karkeasta mustasta, harmaasta ja ruskeasta villasta maksettiin vähemmän. (Hausmann, 1947, s. 15.)

3.4.3 Kasvivärjäys

Suomessa langat ja kankaat on värjätty perinteisesti luonnosta saatavin väriainein. 1800-luvun puolivälissä markkinoille alkoi kuitenkin tulla myös kemiallisia väriaineita. Näitä oli vaivattomampi käyttää ja värjäysprosessi nopeutui, jonka vuoksi ne melko nopeasti syrjäyttivät kasvivärien käytön. Pula-aikana myös kemiallisia väriaineita oli vaikea saada kaupasta, jolloin kasvivärit nousivat taas uuteen arvoonsa. (Kontturi, 1945, s. 9.)

Kontturi painotti (1945, s. 9) että kasviväreillä värjääminen ei ollut sen vaikeampaa kuin kemiallisten värien käyttö. Aikaa työ vei enemmän, mutta hän muistutti että värjäysliemi kiehui itsekseenkin ja silloin pystyi tekemään muita askareita. Värjäys vaati tarkkuutta ja huolellisuutta, oli sitten kyse kemiallisesta- tai luonnon väreistä. Hänen mielestään kasvivärien sävyt olivat kauniimmat kuin kemiallisten. Kasvivärien kesto oli hänestä myös parempi.

Ennen värjäystä kankaat ja langat täytyi pestä ja huuhtoa huolellisesti, jotta väristä tuli tasainen. Pesuun käytettiin soodaa ja saippuaa, mäntysuopaa ja soodaa tai ammoniakkia. Myös miedolla lipeäliuoksella voitiin pestä, jos muita pesuaineita ei ollut saatavilla. Jo pesuvaiheessa vyyhtien pasma- ja haltijalangat tuli kiinnittää niin, että niitä ei tarvinnut korjata värjäystä varten. Pasma- ja haltijalangat estivät lankojen sotkeutumisen vyyhtejä käsitellessä. Liian kireällä olevat langat saattoivat estää värin tasaisen imeytymisen. Varsinkin villan pesussa tuli olla varovainen, ettei se huopuisi. Valkaisemattomat pellava- ja puuvillalangat tuli keittää kidesoodavedessä, mutta puolivalkeistuja lankoja ei tarvinnut keittää. Värin tasaisuuteen vaikutti myös materiaalin laatu ja valmistusmenetelmät. Esimerkiksi karkea ja hieno villa värjäytyi erisävyisiksi samassa väriliemessä, samoin säikeiden määrä ja kierteisyys vaikuttivat sävyn voimakkuuteen. Värjäyksessä

käytettävien astioiden tuli olla ehdottoman puhtaita. Pesuihin kävi puuastiat. Värjäykseen parhaita olivat tinaamattomat kupari- ja emaliastiat. Rauta-astioissa värjätessä väreistä tuli tummempia. (Kontturi, 1945, s. 10–12.)

Puretus tehtiin ennen värjäystä. Purettaminen oli välttämätöntä, koska ilman sitä väri ei tarttunut kunnolla lankoihin eikä kestänyt pesuja. Puretusaineita oli useita, muun muassa aluna, viinikivi ja kuparivihtrilli sekä eräät kasvit. Puretus valittiin käytettävän värikasvin mukaan. Puretusainetta keitettiin ensin vedessä, johon siten liemen jäähdyttyä laskettiin etukäteen kostutetut langat. Tämän jälkeen puretuslientä keitettiin ohjeen määräämä aika. Heti purettamisen jälkeen langat kannatti värjätä, jotta väristä tuli mahdollisimman kaunis. Jos lankoja ei voitu heti värjätä, jätettiin ne puretusliemeen, tai nostettiin kuivumaan. Tällöin kuitenkin värjäyksen lopputulos saattoi kärsiä. (Kontturi, 1945, s. 12.)

Värjätessä ohjeiden noudattaminen oli tärkeää. Jotta väristä tuli mahdollisimman hyvä, täytyi väriainetta olla oikea määrä, veden lämpötilan oli oltava sopiva ja kiehumisaika ohjeen mukainen. Joissakin poikkeustapauksissa puretus tehtiin värjäyksen yhteydessä, muuten aina ennen värjäystä. Lankoja ei saanut laittaa kuivina puretus- tai väriliemeen, muuten väristä tuli epätasainen. Lankoja ei koskaan laitettu kiehuvaan veteen, ellei niin ohjeessa mainittu. (Kontturi, 1945, s. 13.) Väriaineen, puretusaineen ja veden määrä laskettiin värjättävän langan painon mukaan. Värjäyksen jälkeen langat huuhdottiin ja kuivattiin (kts. esim. Kontturi, 1945, s. 26–27.)

Värjäyskasvit tuli kerätä ennen niiden kukintaa. Kasveja voitiin käyttää joko tuoreena tai kuivattuna. Tuoreet kasvit tuli käyttää niin pian etteivät ne ehtineet lakastua. Kasveja ei saanut kuivata auringossa, eivätkä ne saaneet homehtua. Lehtien paras keruuajankohta oli alkukesä, koska silloin niiden väri oli voimakas. Kuoret kannatti kerätä keväällä, koska ne irtosivat silloin helpommin ja väri oli voimakkain. Varsinkin nuorista puista kerätty kuori antoi vahvan sävyn. Päivää ennen värjäystä suurimmat kasvit ja kuoret piti hienontaa ja antaa niiden liota vedessä. Liotusvettä pystyi käyttämään myös väriliemen vetenä. (Konttuuri, 1945, s. 13.)

3.4.4 Kotikudonnan haasteita

Kotikudonta on kuulunut aiemmin jokaisen perheenemännän taitoihin. Tehdasvalmisteisten kankaiden yleistyttyä tämä taito alkoi hävitä. Pula-aika ja valmiiden kankaiden poistuminen markkinoilta pakotti monet emännät taas kutomaan itse kankaansa. (Perheentupa, 1944, s. 3.) Puuvillaisia loimilankoja ei ollut saatavilla, joten kudontaan täytyi käyttää villa- ja pellavaloimia. Niihin kutominen vaati erilaista herkkyyttä, koska ne katkesivat helpommin kuin puuvillaiset. (Hintikka & Häppölä, 2007, s. 117.) Puutetta ei ollut vain loimi- ja kudelangoista, vaan myös kudonnassa välttämättömistä niistä. Niidet olivat yleensä puuvillaista kalastajanlankaa, jota ei pula-aikana ollut saatavilla. Tämän vuoksi niisiä solmittiin uudelleen ja niihin laitettiin jatkolankoja. (Aro-Heinilä, 2015.)

Hausmann (1947, s. 25) painotti että kotikutoisiin kankaisiin ei kannattanut valita liian monimutkaista sidosta. Palttinasta saatiin ohutta kangasta lankaa säästäen. 4-vartisella toimikkaalla saatiin hyvin laskeutuvaa, kestäväää kangasta, joka vei hieman enemmän lankaa, mutta oli kuitenkin aina muodikasta. Tärkeää oli, että lankatiheys oli oikea ja kudontajälki tasaista. Langan paksuuden tuli olla mahdollisimman tasaista, jotta kankaasta tuli siisti. Värien epätasaisuus teki kankaasta epäsiistin näköisen.

Kun kangas otettiin pois kangaspuista, täytyi se vielä viimeistellä. Katkenneet loimilangat pujoteltiin paikoilleen ja muutkin virheet korjattiin mahdollisimman huomaamattomasti. Tämän jälkeen kangas pestiin saippuavedessä ja se huuhdeltiin huolellisesti, kuivattiin ja prässättiin, eli silitettiin. Näin kangas myös samalla kutistettiin. Villakankaat voitiin lisäksi vanuttaa ja nukittaa. Kangasta harjattiin, jolloin sen pintaan syntyi nukkaa. Syntynyt nukka oli mahdollista kammata tai jättää pörröiseksi sekä leikata tasaisen pituiseksi. Kotikonstein kankaan sai hieman vanumaan, kun se kostutettiin ja käärittiin mankelitukkiin ja laitettiin haalean lämpöiseen uuniin. Seuraavana päivänä kangas otettiin pois ja käärittiin toisin päin tukille. Näin kangas ei vanunut paljoa, mutta kuitenkin sen verran, että kangas kutistui, langat pysyivät paremmin paikoillaan ja leikkuu helpottui. Tällaista perinteistä suomalaista vanutettua villakangasta nimitettiin saraksi. (Hausmann, 1947, s. 26–27.)

4. Järjestöt materiaalipulaa lievittämässä

Monenlaiset järjestöt auttoivat ja neuvoivat kansalaisia pulavuosina. Varsinkin naiset ja naisjärjestöt kunnostautuivat, koska suurin osa miehistä oli sodassa. Suurin järjestö oli Lotta Svärd, joka toimi myös maanpuolustuksellisissa tehtävissä. Muut naisjärjestöt keskittyivät kotitalouksien tarpeisiin ja haasteisiin. Näistä suurimmat olivat Marttaliitto ja Maatalousnaiset. Suomen Punainen Risti ja Mannerheimin Lastensuojeluliitto osallistuivat myös avustustoimintaan. Niissäkin toimi paljon naisia, vaikka ne eivät olleetkaan varsinaisia naisjärjestöjä. (Ohanwe, 1993, s. 131.)

Avustustoiminnan järkevöittämiseksi perustettiin Vapaan Huollon Keskustoimikunta lokakuussa 1939. Sen tarkoituksena oli organisoida suurimpien järjestöiden ja valtion virastojen toimintaa, estää päällekkäisyydet ja ilmoittaa avun tarpeista. Suomen Huolto taas vastasi ulkomailta saapuneiden avustusten jakelusta. (Ohanwe, 1993, s. 131–132.) Myös muita keskusliittoja perustettiin, yhtenä näistä Kotitalouskeskus.

4.1 Kotitalouskeskus

Kotitalouskeskus perustettiin Marttaliiton aloitteesta Helsingissä syyskuun lopussa 1941 (Koskelainen, 1999, s. 33, 193). Kotitalouskeskuksen perustajajäseniin kuului Marttaliiton lisäksi Pienviljelijäin Keskusliitto, Pienviljelijäin Liitto, Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto ja Finlands svenska Marthaförbund (Teittinen, 2014). Perustamiskokouksessa olivat edustajina Maiju Gebhard Pienviljelijäin keskusliitosta, Ragni Karlsson Pienviljelijäin liitosta, Martta Salmela-Järvinen Työläisnaisliitosta ja Elli Saurio Marttaliitosta. Jo ennen tätä kokousta olivat yllämainitut liitot julkaisseet vuonna 1941 yhdessä *Pullot ja purnukat täyteen* -kirjansen. Tästä onnistuneesta yhteistyöstä innostuneena halusivat liitot perustaa pysyvän järjestön toimintaansa helpottamaan. (Kotitalouskeskus, 1943, s. 9.)

Muitakin kotitalousliittoja pyydettiin mukaan. Finlands svenska Marthaförbund liittyi keskusjärjestöön marraskuussa 1941. Maatalousnaisten keskusjohtokunta taas hylkäsi tarjouksen. Säännöt Kotitalouskeskukselle rekisteröitiin toukokuussa 1942. (Kotitalouskeskus, 1943, s. 9–12.) Kullakin jäsenyhdistyksellä oli oikeus valita kolme edustajaa, joiden toimiaika oli yksi vuosi. Varsinaisesta toiminnasta vastasi hallitus, joka koostui jokaisen jäsenjärjestön valitsemasta edustajasta ja varaedustajasta. (Koskelainen, 1999, s. 193.) Keskukseen liittyi ajan mittaan muitakin järjestöjä, muun muassa Kotiteollisuusjärjestöjen Keskusliitto vuonna 1947 (Kotitalouskeskus, 1948, s. 4).

Kotitalouskeskus oli naisjärjestöjen liitto. Noin kaksi kolmasosaa jäsenistä asui maaseudulla ja suurin osa heistä oli pienviljelijöitä. (Kotitalouskeskus, 1943, s. 12.) Keskusjärjestön, kuten siihen kuuluvien liittojenkin, tavoitteena oli ”Kotikulttuurin kohottaminen kokonaisuudessaan, naisen ja perheenäidin kasvatus tehtäviensä tasalle...” (Nurminen, 1943, s. 4).

Kotitalouskeskuksen tarkoituksena oli ohjata kotitalousneuvontaa ja estää päällekkäisyydet neuvontatyössä (Koskelainen, 1999, s. 33, 193). Se myös koulutti jäsenjärjestöjensä neuvojia ja konsulentteja. Keskuksen kautta jäsenjärjestöt saattoivat hankkia havaintovälineitä ja ammattikirjallisuutta. Erilaiset virkistys- ja opetustapahtumat ympäri Suomen olivat mahdollisia Kotitalouskeskuksen avulla. (Karlsson, 1943, s. 6–7.)

Yhteistyö oli hedelmällistä ja siihen oltiin yleisesti tyytyväisiä. Kotitalouskeskus mahdollisti laajemmassa mittakaavassa erilaisten oppimateriaalien hankkimisen sekä ajankohtaisen kirjallisuuden levittämisen. Eräs sen tärkeimmistä tehtävistä oli opetusmateriaalien laatiminen jäsenjärjestöille. Julkaisuja kertyi huomattava määrä. Ensimmäisiä julkaistuja oppaita oli tekstiilipulaan paneutuva *Uusia pukuja vanhoista* ja *Lämmintä käteen* vuodelta 1941. Oppailla oli valtakunnallinen leikki. (Koskelainen, 1999, s. 193.)

Yhteenliittyminen mahdollisti myös suurten opetustapahtumien järjestämisen. Yksittäisillä liitoilla ei olisi ollut resursseja laajamittaiseen valistukseen, mutta yhteistyön avulla nekin järjestäytyivät. Keskusjärjestön suurin etu oli se, että sen avulla pystyttiin organisoimaan kurssit ja tapahtumat siten, että päällekkäisyyksiltä vältettiin. Kotitalouskeskuksella oli tarkat tiedot järjestettävistä kursseista. Opetustarjonta suunniteltiin siten, että tieto levisi tasapuolisesti ympäri maata ja järjestysvastuu jakautui jäsenliitoille. (Koskelainen, 1999, s. 193–194.)

Kotitalouskeskuksen alkuaikoina toiminta keskittyi pitkälti pulantorjuntaan. Kaikesta oli puutetta, niin ruoasta kuin tekstiileistäkin. Järjestön kautta neuvottiin kotitalouksia kaikkeen talouden hoitoon liittyvässä, eniten kuitenkin keskityttiin ruoka- ja tekstiilihuoltoon. Vuosina 1941–1942 järjestettiin suuren yleisön Pulantorjuntapäivät -näyttely, joka kiersi ympäri Suomea. (Kotitalouskeskus, 1943, s. 19–21.)

Puutteen helpottuessa Kotitalouskeskuksen toiminta jatkui. Pulan torjunnasta siirryttiin hiljalleen kohti tutkimus- ja kehitystoimintaa. Esimerkiksi vuonna 1948 järjestettiin suuri suomalaisen lampaanvillan käyttöä esittelevä näyttely Helsingissä Stockmannin tavaratalossa. Samaan aikaan kehitettiin puutarhasuunnittelua, tutkittiin säilötyn persiljan c-vitamiinipitoisuuksia ja testattiin uusia pesuaineita. (Kotitalouskeskus, 1949, s. 5–6, 8.)

Kotitalouskeskus toimi pitkään valtakunnallisena tutkimuskeskuksena. Sen alana oli kotitalouksiin ja kuluttajapolitiikkaan liittyvä tutkimus. Julkaisutoiminnan ja kurssien sekä koulutusten pitäminen kuului edelleen järjestön toimenkuvaan. Vuonna 1972 järjestön nimi muuttui Kotitalous- ja kuluttaja-asiain tutkimuskeskukseksi (KKTK). Toiminta jatkui samanlaisena vuoteen 1990 asti. Kesäkuussa 1990 perustettiin Kuluttajatutkimuskeskus, kuluttajavirasto ja elintarvikevirasto. KKTK:n toiminta ja henkilöstö siirtyi Kuluttajatutkimuskeskukseen ja Kotitalous- ja kuluttaja-asiain tutkimuskeskus lakkautettiin 1992. (Teittinen, 2014.)

4.2 Martat

Martta-järjestö perustettiin 1899. Alusta alkaen sen tavoitteena on ollut naisten sivistäminen. Alun kaksijakoisesta asetelmasta, jolloin hienostonaiset valistivat rahvasta, oli päästy eroon. Sodan kynnyksellä Martat oli yhtenäinen naisten järjestö. Pääasiallisesti tavoitteeksi Martoille oli noussut kotitalousneuvonta, joka toteutettiin käytännönläheisesti. (Koskelainen, 1999, s. 20–21.) Martta-Yhdistys jakautui 1924 ja silloin perustettiin Suomalainen Marttaliitto sekä Finlands svenska Marthaförbund (Ohanwe, 1993, s. 143). Tässä yhteydessä en kuitenkaan tee suurempaa eroa näiden kahden järjestön välillä, sillä tavoitteet olivat molemmilla samat.

Sodan sytyttyä Martat omaksuivat nopeasti uusia tehtäviä ja olivat myös valtion apuna huoltotoimissa. Järjestö kannusti tekemään yhteistyötä muiden liittojen kanssa ja ottamaan sieltä oppia myös perinteisiin miesten töihin. (Koskelainen, 1999, s. 28–29.) Martat keskittyivät samaan kuin ennenkin, kotitalousneuvontaan. Sodan aikana tämä tuli tarpeeseen. Kursseilta saadut vinkit ja ohjeet helpottivat puutteessa pärjäämistä. Martat painottivat omavaraisuuden tärkeyttä ja opettivat myös näitä taitoja. Neuvonta-asemia alettiin perustaa kaupunkeihin. Niistä oli mahdollista ostaa erilaisia oppaita sekä saada käytännön neuvoja. (Ohanwe, 1993, s. 145–146.) Neuvonta-asemilla autettiin kaikkia, ei vain Martta-yhdistysten jäseniä. Näiden asemien myötä lisättiin varsinkin kursseja, havaintoesityksiä ja esitelmiä. Kursseja oli eripituisia. Ne olivat hyvin suosittuja. (Koskelainen, 1999, s. 30–31.) Marttojen toiminta jatkuu edelleen kotitalousneuvonnan parissa.

4.3 Pienviljelijäin Keskusliitto

Pienviljelijäin Keskusliitto perustettiin Tampereella 1922. Se muodostui useista pienviljelijäyhdistyksistä, jotka muuttivat yhdistyksensä säännöt keskusliiton mukaisiksi. Suurin muutos säännöksiin oli, että myös naiset hyväksyttiin liiton jäseniksi. Järjestön päämääränä oli pienviljelijöiden aseman parantaminen niin henkisesti kuin taloudellissellakin taholla. Järjestö korosti olevana poliittisesti sitoutumaton. Sen toiminta perustui pitkälti jäseniensä neuvontaan ja kursseihin. (Ruo-

kosalmi & Lahti, 1977, s. 28–29.) Kurssitoimintaa järjestettiin heti alusta asti. Sodan aikana neuvonta ja kurssit keskittyivät pulan torjumiseen ja omavaraistalouden ylläpitoon. Koska suurin osa miehistä joutui rintamalle, jäivät Keskusliiton luottamustehtävät sekä neuvontatoiminta naisten tehtäväksi. (Ruokosalmi & Lahti, 1977, s. 61–64.) Pienviljelijäin keskusliitto lopetti toimintansa 1969 sulautuessaan Maatalouskeskusten Liittoon (Ruokosalmi & Lahti, 1977, s. 135)

4.4 Pienviljelijäin Liitto

Pienviljelijäin Liitto perustettiin vuonna 1910 nimellä Maanvuokraajien Liito. Tuolloin sen tärkein tehtävä oli avustaa torppareita lakiasioissa. Sillä oli yhteyksiä Sosialidemokraattiseen puolueeseen. Vuonna 1921 nimi vaihdettiin Pienviljelijöiden Liitoksi, samalla liitto ilmoitti olevansa poliittisesti sitoutumaton. Liitto kuitenkin yhdistettiin edelleen vahvasti sosiaalidemokraatteihin, eivätkä muiden puolueiden kannattajat juuri liittyneet liittoon nimenomaan poliittisista syistä. Liiton tavoitteena oli maatalouden ja sen työväen kehittäminen. (Ruokosalmi & Lahti, 1977, s. 23–24.)

Liitto järjesti maatalousneuvonnan lisäksi neuvontaa niin kotieläimistä, puutarhoista, kotitalouden asioista kuin maatalouskirjanpidosta. Naistoimikunta aloitti toimintansa vuonna 1935 ja se keskittyi kotitalousasioihin sekä lomatoimintaan. Tämän lisäksi liitolla oli julkaisutoimintaa, se julkaisi omaa lehteä sekä joitakin opaskirjasia. Liitto lopetti toimintansa vuonna 1970 yhdistyessään Pienviljelijäin osastojen keskusliittoon. (Pienviljelijäin liitto, 2015.)

4.5 Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto

Liitto perustettiin vuonna 1900 nimellä Suomen Työläisnaisten Liitto (Lähteenmäki, 1995, s. 178). Se muutti nimensä 1906 Sosiaalidemokraattiseksi Naisliitoksi (Lähteenmäki, 1989, s. 140). Vuoden 1918 sisällissota toi jännitteitä liiton sisälle. Viimein vuonna 1921 radikaalimpi osa pääsi Sosiaalidemokraattisen Naisliiton johtoon. Se tiivisti yhteistyötä Suomen Sosialistisen Työväenpuolueen kanssa ja lopulta lopetti erillisen naisliiton toiminnan saman vuoden lopussa. Mallitilliset perustivat toukokuussa 1921 Suomen Sosiaalidemokraattisen työläisnaisliiton, joka jatkoi vanhan naisliiton toimintaa. (Lähteenmäki, 1995, s. 180–183.) Liiton tärkein tehtävä oli naisten ja lasten aseman parantaminen niin valistuksen kuin lainsäädännön kautta (Lähteenmäki 1995, s. 193).

Sosiaalidemokraattinen Työläisnaisliitto teki sodan aikana paljon avustustyötä. Vaikka avustustoiminta oli samanlaista muiden järjestöjen kanssa, aatteellinen näkemys erosi muista. Työläisnaisliitto halusi muuttaa Suomen yhteiskuntarakennetta ja murtaa yhteiskuntaluokat. Kuitenkin naisten ja kodin asemasta se oli samaa mieltä kuin muutkin ajan järjestöt: nainen oli kodin sydän. (Ohanwe, 1993, s. 151). Liito lopetti toimintansa vuonna 1975 (Kansan Arkisto, 2015).

5. Viitekehys ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni keskittyy 1940-luvun pula-aikaan. Erityisesti tarkastelen tekstiilipulaa ja sen näkymistä vaatteissa. Kotitalouskeskus oli yksi monista järjestöistä, joka antoi pula-aikana, ja sen jälkeenkin, neuvontaa ja opastusta erilaisiin kodin askareisiin. Kotitalouskeskus järjesti neuvontatapahtumia ja kursseja sekä julkaisi useita oppaita pula-ajan ongelmia helpottamaan. Kuten järjestön nimikin jo viittaa, se keskittyi nimenomaan kotitalouksien auttamiseen.

Kotitalouskeskuksen tekstiilineuvonta oli hyvin laajaa. Se kertoi miten viljellä pel-lavaa ja kasvattaa lampaista jotta voisi saada kangasta kodintekstiileihin ja vaat-teisiin. Keskus opetti langan valmistusta erilaisista kuiduista ja miten näistä lan-goista kudottiin itse kankaat. Järjestö antoi neuvoja myös vaatteiden uudelleen muokkaukseen, hoitoon ja pesuun. Kasviväriä oli myös sen opetuslistalla. Ko-titalouskeskus järjesti tekstiilipulaa käsitteleviä kiertäviä näyttelyitä ympäri Suo-men. Sen tavoitteena oli saada ihmiset jälleen omavaraisiksi, kun kaupoista ei enää saanutkaan tekstiilimateriaaleja.

Aineistoni vaatteet ovat juuri näitä näyttelyissä ja opetustilanteissa käytössä ol-leita malliasuja. Haluan selvittää, mistä materiaaleista vaatteet on valmistettu, mitä sidoksia on käytetty ja millaisia ompelullisia yksityiskohtia niistä löytyy. Sel-vitän myös, mitä viittauksia tai mainintoja vaatteista on Kotitalouskeskuksen jul-kaisemissa kirjasissa ja vuosikertomuksissa. Minua kiinnostavat erityisesti vaat-teiden yksityiskohdat, jotka kertovat tekstiilipulasta. Millaisia ratkaisuja on tehty, jotta niukat materiaaliset varat on saatu riittämään vaatteiden valmistukseen? Ku-viossa 1 on tiivistettynä tutkimukseni viitekehys ja sen alla tutkimuskysymykseni.

Kuvio 1. Viitekehys.

1. Millaisista materiaaleista ja millä tekniikoilla aineistoni vaatteet on valmistettu?
2. Mitä tietoja, ohjeita ja mainintoja aineistoni vaatteista löytyy Kotitalouskeskuksen kirjasista ja vuosikertomuksista?
3. Miten tekstiilipula näkyy aineistoni vaatteissa?

6. Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Pula-aikaan sijoittuva tutkimus on menneen ajan tutkimusta. Tutkimus, joka ei sijoitu tämän hetken tapahtumiin on hyvin erilaista kuin nykyajan tutkiminen. Tämä asettaa erinäisiä rajoituksia, mutta antaa myös vapauksia. Näitä tutkimuksessa huomioon otettavia seikkoja käyn enemmän läpi tutkimusmenetelmieni, historiantutkimuksen ja esinetutkimuksen luvuissa.

6.1 Historiantutkimus

Jorma Kalelan (2001, s. 11) mukaan historia on ”jokapäiväinen ja arkinen asia”. Se auttaa meitä hahmottamaan maailmaamme ja suhdettamme siihen. Historia ei ole vain suuria muutoksia, politiikkaa, sotia ja keksintöjä, vaan myös aivan tavalliset asiat ja tapahtumat ovat historiaa. Kaikki ihmiset jättävät jälkiä elämästään, esimerkiksi esineitä, kirjoituksia ja rakennuksia. Nämä jäljet itsessään eivät aina kerro historiasta tarpeeksi, jotta sitä voitaisiin ymmärtää. Jos jälkiä pystytään yhdistämään toisiin jälkiin ja kertomuksiin, niistä voi syntyä tarinoita ja tarinat kertovatkin historiasta jo enemmän. (Kalela, 2001, s. 11.)

Oman tutkimukseni tarina alkaa aineistosta valituista vaatteista ja niiden tutkimisesta. Tutkimustani suuntaa tieto siitä, että vaatteet on valmistettu opetuskäyttöön ja niistä on saatavilla myös kirjallista tietoa. Näitä johtolankoja yhdistelemällä ja tutkimalla tuon esille vaatteiden historiallista tarinaa.

Historiantutkimusta ei kuitenkaan tehdä pelkkien jälkien ja tarinoiden pohjalta. Jokaisella tutkijalla on jo tutkimusta aloittaessaan tietynlainen ajatusrakennelma tutkittavasta aiheesta. Näitä ennakkokäsityksiä voidaan kutsua Kalelan (2001, s. 15–17) mukaan historiakuviksi. Kuva on siis kyseistä aihetta tai tapahtumaa koskeva käsitys, joka tutkijalla on ennen kuin hän rupeaa varsinaisesti tutkimaan aihetta. Tutkija lähestyy tutkimuskohdetta aina historiakuvien kautta. Tämän vuoksi on erittäin tärkeää, että tutkija on tietoinen omista historiakuvistaan, eikä yritä esittää olevansa täysin objektiivinen, koska se on mahdotonta historiantutkimuksessa. Antero Heikkinen (1996, s. 128–129) käyttää termiä tietotupa, joka sisältää historiakuvien lisäksi tutkimuksen aikana kerääntyvät tiedot. Heikkinen koros-

taa, että juuri tutkijan tekemät valinnat, sekä myös ennakkoasenteet, tekevät tietotuvasta juuri sellaisen kuin se on. Toisella tutkijalla samoilla aineistoilla ja lähteillä rakennettu tietotupa olisi erilainen.

Tutkijalla on suuri merkitys historiantutkimukseen. Heikkinen (1996, s. 124) korostaa, että tutkija valitsee itse mitä menneisyydestä tutkitaan, hänen omat kiinnostuksenkohteensa vaikuttavat tutkimuksen sisältöön ja siihen, mitä jää tutkimatta. Koska historiantutkimus ei ole objektiivista, tutkimuksessa tulisi myös tehdä selväksi oma henkilökohtainen suhde tutkimukseen, mahdolliset kytkökset aiheeseen ja oman työskentelyn prosessit sekä tutkimuksen vaikutukset omaan itseen (Leskelä-Kärki, 2001, s. 118–119). Juuri tämän vuoksi historiantutkijalle on tärkeää tehdä työskentelystään mahdollisimman läpinäkyvää. Tutkimuksesta pitää olla selkeät dokumentit, jossa selviää miten on toimittu. (Leskelä-Kärki, 2001, s. 110.) Idea on mielestäni sama kuin määrällisten tutkimusten dokumentoinnissa: mahdollistaa tutkimuksen tekeminen uudelleen. Tietenkään tällaisia tutkimuksia ei voida konkreettisesti toistaa, mutta kaikki vaiheet tarkasti kuvaamalla ainakin pyritään avaamaan kaikki tutkimuksen vaiheet.

Heikkisen (1996, s. 16) mukaan historiantutkimus on kolmen osapuolen, tutkijan, informantin ja vastaanottajan vuoropuhelua. Tutkija aloittaa keskustelun, informantit vastaavat tutkijan kysymyksiin ja keskustelevat niistä tutkijan kanssa ja lopulta vastaanottajat lukevat valmiin tutkimuksen, johon he puolestaan ottavat kantaa.

Omat lähtötietoni pula-ajasta ennen tutkimuksen aloittamista olivat melko hatarat. Tiesin että 1940-luvulla oli ollut puutetta monista asioista, mutta en ollut ymmärtänyt puutteen laajuutta. Historiankuvani laajeni huomattavasti luettuani kirjallisuutta pula-ajasta. Puuteen ja sodan luomat haasteet ovat niin laajat, että en varmasti vieläkään todella hahmota niitä. Voin kuvitella ymmärtäväni tilannetta, mutta todellisen ymmärryksen omaavat vain ne, jotka ovat kokeneet tuon ajan.

Minulle on kuitenkin muodostunut jonkinlainen yleiskuva ajanjaksosta. Koska tutkimukseni koskee erityisesti tekstiilipulaa, olen perehtynyt etupäässä siihen. Tie-

totupani suurenee koko ajan. Asenteeni tietotuvan kartoittamiseen on ihmettelevä ja utelias. Olen kiinnostunut saamaan lisää tietoa tekstiilipulan aiheuttamista haasteista. Vielä enemmän minua kiinnostaa se, miten noihin haasteisiin on vastattu. Mitä ihmiset tekivät selvittääkseen kaiken kattavasta vaatepulasta?

Perinteisesti historiaa on tutkittu lineaarisen aikakäsityksen mukaan. Siinä aika nähdään suorana ja aina eteenpäin liikkuvana janana, jolloin historiaa tutkitaan nykyisyydestä ja tulevasta erillisenä. Historiaa voidaan kuitenkin tutkia myös erilaisen aikakäsityksen valossa. Aikakäsitys voi olla nykyisyydestä menneeseen ja tulevaan suuntaavaa. Tämä ”oma aika” määrittyy jokaisella ihmisellä eri tavoin riippuen hänen mielenkiinnon kohteistaan. Historiantutkimus määrittyy ”oman ajan” näkökulmassa nykyhetken kiinnostusten mukaan ja menneisyys on väline ymmärtää tätä hetkeä sekä tulevaa. (Haapala, 1989, s.11–12.)

Aikakäsitysten lisäksi historiantutkimukseen vaikuttavat erilaiset aikasidonnaisuudet. Niitä ovat muun muassa ”tutkimuskohteen aika, tutkijan aika sekä se tai ne ajat, jolloin tutkimustuloksia käytetään” (Kalela, 2001, s. 28). Tämä tarkoittaa sitä, että kyseistä tutkittavaa tapahtumaa tai ajanjaksoa ja sen vaikutuksia on tulkittu ja tulkitaan eri lailla eri aikoina. Tapahtuma saa erilaisia merkityksiä tulkitsijasta ja tulkitsijan ajasta riippuen. Myös Salo-Mattila (2014, s. 194–195) korostaa tätä tutkijan oman kulttuurin, eli ajan ja paikan vuorovaikutuksen ja tutkimuksen kohteen kulttuurien eroa. Nämä kulttuuriset erot vaikuttavat tutkimukseen. Jotta tutkimus olisi mahdollista, täytyy myös tutkittava kulttuuri omaksua.

Oma tulkintani pula-ajan teksteistä on varmasti erilainen kuin pula-ajan henkilökohtaisesti kokeneen ihmisen tulkinta olisi, koska hänellä on siitä omakohtaista kokemusta toisin kuin minulla. Pula-ajan kokenut henkilö varmasti myös kertoisi ajanjaksosta eri tavalla, jos häntä olisi haastateltu vuonna 1949, 1979 tai 2009. Samoin tutkimukseni olisi erilainen, jos olisin tehnyt sen vuonna 1970, enkä 2015. Nykyisessä yltäkylläisyydessä pula-aika vaikuttaa todella karulta. On vaikea kuvitella miten tuollaisesta puutteesta selvittäisiin nyt. Aika on kuitenkin ollut aivan eri. Ennen varsinaista pula-aikaa elintaso on ollut myös niukkaa. Kuten Heikkinen (1996, s. 133) toteaa: historiassa on aina kysymys ajasta ja sen suhteesta tulevaan ja menneeseen.

Historialla on Kalelan (2001, s. 17–19) mukaan kaksi erilaista väylää jolla ne tulevat muistamisen arvoisiksi, ensimmäinen on *historian julkiset esitykset* ja toinen on *kansanomainen historia*. Julkiset esitykset ovat esimerkiksi lehtikirjoituksia, elokuvia, musiikkiesityksiä ja poliittisia puheita. Kansanomainen historia on taas arjen piirissä kuultua, usein suusanallista ja lähiyhteisön mielipiteitä. Nämä kaksi esitystä ovat vuoropuhelussa keskenään. Omassa tutkimuksessani hyödynnän historian julkisia esityksiä, muun muassa Kotitalouskeskuksen vuosikertomuksia, historiankirjojen kuvauksia ja akateemisia tutkimuksia käyttäen. Olen lukenut myös yksityisihmisten muistelmia pula-ajasta, jotka ovat kansanomaista historiaa. Luen ja tulkiten tekstejä. Niistä muodostuu historiankuvaa ja historian merkityksiä.

Historiallinen lähde on Heikkisen (1996, s. 69) mukaan mikä tahansa havaitsemamme esine, joka kertoo ihmiselämästä. Omassa tutkimuksessani nämä lähteet ovat vaatteita, valmistusoppaita ja Kotitalouskeskuksen vuosikertomuksia. Heikkinen (1996, s. 74–75) mainitsee varsinkin kirjoitettujen lähteiden, informanttien, kohdalla niiden jaottelun kontrollin asteen mukaan. Mitä kontrolloidumpi kirjoitusolosuhde on, sitä luotettavampana tekstiä voisi pitää. Virallinen asiakirja, omassa tutkimuksessani esimerkiksi juuri vuosikertomukset, ovat korkeasti kontrolloituja, kun taas samasta asiasta kertova yksityiskirje on vähiten kontrolloitu. Tämä ei kuitenkaan tarkoita ettei molempia voisi tai tulisi käyttää tutkimuksessa. Vain korkean kontrollin lähteitä käyttämällä tutkimuksen näkökulma on erilainen, kuin vähän kontrolloituja lähteitä hyödyntäen.

Ovatko kuitenkin aina korkeasti kontrolloidutkaan tekstit tosia ja luotettavia? Uskoakseni myös niihin voi vaikuttaa yhden henkilön mielipide asiasta. Tämän vuoksi vertailu informanttien välillä on tutkimuksen kannalta tärkeää. Mitä laajemman kuvan tutkittavasta asiasta saa, sitä todennäköisemmin johtopäätökset ovat totuudenmukaisia (Heikkinen 1996, s. 76). Omassa tutkimuksessani käytän virallisia tekstejä, siis julkaistuja oppaita ja vuosikertomuksia. Aikakauteen tutustuessani olen kuitenkin tutustunut sekä virallisiin että yksityishenkilöiden kirjoittamiin lähteisiin. Olen huomannut, että eri ihmisten kirjoittamat näkemykset pula-ajan tavoista ja arjen hallinnasta ovat erilaisia. Kumpikaan näistä ei ole väärä, koska

kokemus on henkilökohtainen. Minun täytyy vain huomioida se, että näkemyksiä on monenlaisia ja tasapainotella niiden kanssa.

6.2 Esinetutkimus

Niin historian­ tutkimuksessa kuin esinetutkimuksessa­ kin lähtökohtana on aineiston ja aiheen mahdollisimman laaja ymmärtäminen. Esinetutkimus on usein myös historian­ tutkimusta. Aineistoni vaatteiden tutkimus on perustutkimusta. Perustutkimuksen tarkoitus on selvittää esineistä niiden oleelliset tiedot. Näitä ovat muun muassa valmistusmateriaalit ja -tekniikat, valmistusajankohta, käyttötarkoitus ja omistaja. Erilaiset semioottiset tulkinnat, kulttuurianalyysin tekeminen ja kaikenlainen laajempi tulkinta ei ole oleellista perustutkimukselle.

Tutkiessani pula-ajan vaatteita minulla täytyy kuitenkin olla ymmärrys myös sen ajan materiaalisista mahdollisuuksista ja henkisestä ilmapiiristä. Tämän tiedon valossa pystyn tarkastelemaan tutkimustuloksia luotettavammin. Käsittelen alkuun esinetutkimusta yleisesti. Seuraavaksi esittelen kolme erilaista esinetutkimuksen mallia, joiden pohjalta luon oman mallin jota seuraamalla saan vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Avain vanhojen esineiden tutkimiselle on tutkittavan aikakauden ymmärtäminen ja sisäistäminen, oikeiden kysymysten esittäminen sekä mielen avoimena pitäminen (Aikasalo, 2006, s. 64; de la Haye, 2014). Tekstiilitutkijan, siis myös esinetutkijan, tärkeimpänä ominaisuutena voidaan pitää oman alansa ylivoimaista hallintaa. Tutkimus alkaa aina tekstiilin yksityiskohtien ja erityispiirteiden selvittämisellä. Niiden avulla tutkimuksella voidaan saada myös yleisempää tietoa. (Taylor, 1998, s. 347–348.) Kuten menetelmän nimikin jo sanoo, tutkimuksen lähtökoh­tana on itse esine (de la Haye, 2014). Esinetutkimuksessa valokuvilla on raportoinnissa erityinen asema. Kuvat kertovat ja ilmaisevat tutkimuksen kirjallises­sa osiossa tutkimuksen tuloksia, joten niitä on syytä käyttää. (de la Haye, 2013, s. 231).

Vanhoista vaatteista tutkimuksen kohteeksi päätyvät useimmiten kaikkein upeimmat juhlapuvut, jotka eivät kerro arjesta tai liity mitenkään suurimpaan osaan ihmisiä (Taylor 2004, s. 51). Tämä johtuu useimmiten siitä, että juhlapuvut koetaan erityisiksi ja siksi ne säilytetään, mutta myös siitä, että arkivaatteet ovat usein käytetty loppuun, joten ne eivät ole säilyneet. Tämän vuoksi aineistoni vaatteet ovat mielenkiintoisia, koska ne ovat tarkoitettu arkikäyttöön tavallisille ihmisille. Niistä toisin puuttuu henkilökohtaisuuden leima, koska ne eivät ole koskaan kuuluneet kenellekään yksityisesti, eivätkä ne ole olleet käytössä. Niistä näkee kuitenkin hyvin, millainen on ollut peruspukeutumisen ihanne Suomessa 1940-luvulla.

Historiallisten pukujen tutkimuksessa haasteena on pukuhistorian oppikirjojen rajallisuus. Nämä oppaat ja niiden luomat mielikuvat kullekin ajalle tyypillisestä pukeutumisesta perustuvat usein kaksiulotteisiin viivapiirustuksiin, lehtiartikkeleihin, valokuviin ja maalauksiin. Varsinkin lehdissä ja muotikuvissa esitellään sen hetken huippumuotia, joka on usein hyvin kaukana ihmisten arkipukeutumisesta. Tämän lisäksi muoti-ilmiöt eivät olleet kaiken kansan saavutettavissa. Toisaalta kaikki eivät edes halunneet seurata muotia ja siksi vaatteissa on suurtakin vaihtelua. Ikä, asema ja elinympäristö vaikuttavat voimakkaasti siihen, millaisia vaatteita käytetään. Nämä seikat unohtuvat helposti niin pukuhistorian oppaissa kuin -tutkimuksissa. (Palmer, 2013, s. 272–273; Taylor, 2004, s. 136.) Aineistoni vaatteet vastaavat melko hyvin aikansa lehdistön esittelemiä vaatteita. Tämä johtuu siitä, että vaatteet valmistettiin esittelykappaleiksi, jolloin niiden muodikkuus ja käytännöllisyys olivat tärkeässä asemassa säästäväisyyden ja kekseliäisyyden rinnalla.

Tutkittavaa vaatetta on tärkeää vertailla muihin samankaltaisiin tai ainakin saman aikakauden vaatteisiin. Vertailun avulla selviää, onko vaate ajalleen tyypillinen vai erikoisuus. Vertailun avulla voi selvittää myös työn ja materiaalin laatua. Konkreettisen vertailun lisäksi perehtyminen erilaisiin tekstilähteisiin auttaa sijoittamaan vaatteen oikeaan kenttään. (Steele, 1998, s. 330.) Heijastan aineistoni vaatteiden tyypillisyyttä ja materiaalien laatua tekstilähteisiin, koska minulla ei ollut saatavilla muita aikakauden pukuja vertailuun.

Esinetutkimuksen haasteena on se, että siinä ei ole saatavilla tilastollista tietoa eikä sitä voida tutkia validiteettien valossa. Sama esine on eri aikana, eri paikassa ja eri kunnossa erilainen, se kertoo eri tarinaa ja on siksi tutkimuksen kannalta eriarvoinen. (Schoeser, 2002, s. 3.) Kuten historian tutkimuksessa, myös esinetutkimuksessa tutkijan kiinnostus vaikuttaa oleellisesti tutkimukseen. Näin ollen tutkijan lähtökohtien, kiinnostusten ja tavoitteiden avoin kertominen on oleellista, jotta tutkimuksesta tulee hyödyllinen. Esinetutkimuksen haasteena tutkijalle on myös tutkimusmenetelmien hajanaisuus ja jopa puuttuminen. Koskenurmi-Sivonen (2014) toteaa, että tämän puutteen ei tule antaa estää tutkimuksen tekemistä, vaan tutkimuksen kulku määräytyy sen mukaan, mitä esineestä halutaan tutkia ja millaista tietoa saavuttaa. Kun sitten tutkimusta raportoidaan, on kaikkein tärkeintä kertoa, mitä tietoa on haluttu saada ja miten se on saavutettu.

Esinetutkimusta voi tehdä monin erilaisin tutkimusmenetelmin ja -mallein. Näitä malleja on monia, mutta niitä voi harvoin käyttää sellaisenaan toisiin tutkimuksiin. Jules Prown (1982, s. 7–10) on materiaalisen kulttuurin tutkija ja hän on kehittänyt kolmivaiheisen menetelmän esineiden tutkimiseen. Ensimmäinen vaihe on kuvailu (*description*), jossa vaate kuvaillaan mahdollisimman tarkasti mutta kuitenkin niin että yleiskuva säilyy. Toinen vaihe on päättely (*deduction*), jolloin esiin nousevat sensoriset kokemukset. Miltä vaate tuntuisi päällä ja millaista olisi sen kanssa eläminen? Lopuksi on pohdinnan (*speculation*) vuoro, jossa tehdään aikaisemmin kertyneiden tietojen pohjalta teorioita esineestä. Tutkimuksen suunnan määrää alusta asti tutkijan kiinnostuksen kohteet. Esinettä tulkitaan niiden perusteella.

Joan Severa ja Merrill Horswill ovat pukututkijoita. He ovat kehittäneet oman pukututkimusmallin, jossa on kolme pääkohtaa. Ensimmäiseksi luetteloidaan tutkitavien vaatteiden yhdistävät tekijät. Toiseksi analysoidaan vaatteiden materiaalit, rakenteet ja valmistustavat. Viimeiseksi tarkastellaan aiemmin analysoituja ominaisuuksia. Tunnistetaan vaatteiden ominaisuuksia, arvioidaan niitä, tutkitaan niitä kulttuurisen analyysin kautta sekä suoritetaan intuitiivinen analyysi. (Severa ja Horswill, 1989, s. 54–55.)

Marketta Luutonen tutkii käsitöitä ja niiden merkityksiä. Luutosen (1999, s. 75) mukaan esineitä voi tarkastella eri painopisteistä käsin. Painotuksen valinta tietenkin vaikuttaa siihen, millaisia vastauksia esineistä saadaan. Esinettä voi tutkia vain sen fyysisten ominaisuuksien osalta. Toisaalta tutkimuksessa voidaan painottaa ainoastaan esineen kulttuurisia merkityksiä. Myös näiden kahden yhdistelmä on mahdollinen. Luutonen (1997, s. 51–53) on kehittänyt esineiden tutkimiseen kolmivaiheisen olemusanalyysin. Ensin tarkastellaan esineen ensivaikutelmaa intuitiivisesti ja ilman ennakkotietoja. Toiseksi perehdytään esineeseen ja ilmiöön. Tähän kuuluu fyysiset piirteet, kuten tarkka kuvailu materiaaleista ja valmistustavoista sekä kokemus tuotteen valmistamisesta. Kolmanneksi tulkitaan esineen ilmiö eli pyritään selvittämään sen olemus ja merkitys.

Nämä kaikki kolme mallia sisältävät samankaltaisia osioita. Kaikissa tutkimus alkaa tuotteesta ja sen tarkastelusta, jatkuen yleisemmän tiedon hankintaan. Perustutkimuksessani näistä malleista käyttökelpoisia kohtia ovat erityisesti esineiden yksityiskohtaisen tarkastelun vaiheet. Luutosen olemusanalyysissä pääpaino on esineen tulkinnassa ja sen merkityksissä. Tutkimukseni keskittyy ennen kaikkea esineeseen ja siihen mistä ja miten se on valmistettu, ei sen merkityksiin. Severan ja Horswillin malli taas korostaa kulttuurianalyysin merkitystä. Kulttuurianalyysissä tutkitaan esineen kautta kulttuurin piileviä rakenteita. Tämäkään ei ole olennaista perustutkimukselle. Kokonaisuutena parhaiten tutkimukseeni soveltuu Prownin malli, jonka esittelen tarkemmin alla.

Ensimmäinen vaihe on kuvailu (*description*), jossa vaate kuvaillaan mahdollisimman tarkasti, mutta kuitenkin niin että yleiskuva säilyy. On suositeltavaa aloittaa suurista linjoista ja edetä pienimpiin yksityiskohtiin. On tärkeää, että kuvailuun ei liitetä omia ennakkoasenteita tai tietoja, vaan vain kerrotaan millainen esine on. Alkuun tehdään aineellinen (*substantial*) analyysi jossa tutkitaan mittasuhteet, materiaalit, valmistustavat ja ylipäättään kuvaillaan esine niin täydellisesti kuin mahdollista. Seuraavaksi tutkitaan sisältöä (*content analysis*), jolla tarkoitetaan tässä erilaisia kuviointeja ja koristuksia. Lopuksi tarkastellaan esineen olomuotoa (*formal analysis*), miten se on muodostunut, millainen rytmitys kuvioinnista syntyy ja millainen sen väri on. (Prown, 1982, s. 7–8.)

Toinen vaihe on päättely (*deduction*), jolloin tutkitaan esineen ja sen havaitsijan välistä suhdetta. Aluksi keskitytään sensorisiin kokemuksiin (*sensory engagement*), joita esineestä syntyy. Miltä vaate tuntuisi päällä ja millaista olisi sen kanssa eläminen? Seuraavaksi tutkitaan älyllisiä kokemuksia (*intellectual engagement*). Tarkoituksena on miettiä ja havaita, mitä esineellä tehdään ja mihin se on tarkoitettu. Omat ennakotiedot ja taidot saavat vaikuttaa tulkintaan. Vaatteiden kohdalla voi miettiä muun muassa mihin vuodenaikaan asu on tarkoitettu käytettäväksi ja onko se arki- vai juhlapuku. Viimeisenä vaiheena päättelyssä tutkitaan esineen tutkijassa herättämiä emotioita (*emotional response*). Erilaiset esineet herättävät kaikissa ihmisissä tunteita. Näiden kirjo on laaja ilosta, pelkoon ja välinpitämättömyyteen. Eri ihmiset tuntevat kuitenkin melko samankaltaisesti samoista esineistä. Tämän tunteiden kartoittamisen tarkoituksena on pitää tutkija valppaana ja havaita omia ajatuksiaan. (Prown, 1982, s. 8–9.)

Kolmas ja viimeinen vaihe on pohdinta (*speculation*). Tässä vaiheessa on lupa assosoida luovasti ja vapaasti, jonka jälkeen näitä ideoita tutkitaan kriittisesti. Aluksi tehdään teorioita ja hypoteeseja (*theories and hypotheses*). Näiden oletuksien taustalla on kaikki se, mitä aiemmissa vaiheissa on opittu esineestä. Tässä vaiheessa on hyvä muistaa omat kulttuuriset sidonnaisuudet ja se, että niitä ei voi kokonaan sulkea pois. Esineen kulttuuria ei voi myöskään koskaan täysin ymmärtää, mikä on myös pidettävä mielessä hypoteeseja tutkaillessa. Kun tutkimuskysymykset on tehty, alkaa varsinaisen tutkimuksen tekeminen (*program of research*). Tämän vaiheen tarkoituksena on saada vahvistus olettamuksille esineen ulkopuolelta. Tämä tarkoittaa erilaisia muita lähteitä, kuten kirjallisuutta, kirjeitä, virallisia asiakirjoja ja niin edelleen. Esinettä ei kuitenkaan tässä vaiheessa hylätä, vaan muut lähteet ja esine ovat vuoropuhelussa keskenään. Myös lisäkysymyksiä voi esittää, jos niitä syntyy, kun esinettä alkaa ymmärtää paremmin. (Prown, 1982, 9–10.)

Kehitin oman mallin aineiston vaatteiden tutkimiseen, joka mukailee Prownin esittämää tapaa. Ensimmäinen osio on lähes identtinen Prownin mallin kuvailun ja päättelyn kanssa. Seuraavat osiot ovat hieman erilaisia, jotta ne vastaisivat paremmin tutkimuskysymyksiini ja sopisivat aineiston perustutkimukseen.

- Vaatteiden tutkiminen: Vaatteen pääpiirteinen kuvailu, materiaalit, mahdollinen värjäys, sidos, ompelun kuvaus, yksityiskohdat, kankaan tuntu ja muu huomionarvoinen.
- Onko materiaaleista muita näytteitä aineistossa, esim. kangasnäytteet, värjäysnäytteet?
- Löytyykö vaatteista tietoa ohjelehtisissä? Jos on, niin mitä?
- Onko vaatteista mainintaa vuosikertomuksissa? Jos on, niin mitä?
- Johtopäätökset ja kuvaus saadusta tiedosta.

Vaikka tutkimusmallini on tässä lineaarisesti esitetty, todellisuudessa tutkimus on ollut kehämäistä. Olen tutkinut useaan kertaan aineiston vaatteet, tehnyt niistä johtopäätöksiä ja taas uudestaan aloittanut tutkimalla vaatteita. Tätä toistuvuutta voidaan kutsua myös hermeneuttiseksi kehäksi. Se on erityisesti laadullisen tutkimuksen tapa, jossa tietoa saavutetaan tulkitsemalla tutkittavaa asiaa uudelleen tiedon kertyessä. (Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola, & Himberg, 2015.)

6.3 Tutkimusaineisto

Helsingin yliopistolle luovutettuja Kotitalouskeskuksen vanhoja esineitä on yhteensä 83 kappaletta. Esineiden kirjo on suuri; lasten-, naisten- ja miesten kudotusta kankaasta valmistettuja vaatteita, neuleita lapsille ja aikuisille, kaislaesineitä ja -jalkineita, tallukoita, pyyhkeitä, värjäys-, kudonta-, lanka- ja sidosnäytteitä sekä saippua. Lahjoitukseen sisältyy myös 17 Kotitalouskeskuksen julkaisemaa ohjekirjasta (kts. liite 1) sekä kopiot järjestön vuosikertomuksista vuosilta 1941–1951.

Luovutettujen esineiden joukossa on yhteensä 13 aikuisten kudotusta kankaasta valmistettua vaatetta. Valitsin nämä vaatteet tutkimusaineistokseni, koska ne muodostavat mielestäni ehjän kokonaisuuden. Vaatteiden materiaalit ja käyttötarkoitukset vaihtelevat. Näin saan laajemman kuvan, millaisia asuja tuolloin on valmistettu ja käytetty. Vaatteiden lisäksi tutkin soveltuvien osien ohjekirjasia, vuosikertomuksia ja materiaalinäytteitä.

Aineistossa on kaksi hametta, kaksi paitamekkoa, yksi miesten haalari, kolmet erilaiset miesten housut, yhdet miesten alushousut, yksi miesten pusero, yksi miesten paita ja yksi miesten kaksiosainen puku (housut ja takki). Materiaaleina on villaa, pellavaa ja näiden sekoitetta. Muutamassa kankaassa on sekoitettu naudankarvaa villaan. Osassa vaatteita on käytetty kasvivärjättyä lankaa. Joidenkin vaatteiden kangas on vanutettu. Kotitalouskeskuksen ohjekirjasia on runsaasti (yhteensä 17 kappaletta), mutta vain yhdessä niistä on mainintoja aineistoni vaatteita (kts. liite 1). Samoin vuosikertomuksissa jokaisessa mainitaan joi-takin tekstiileihin liittyviä tapahtumia. Kaikki nämä eivät kuitenkaan koske aineis-ton vaatteita.

Kaikki luovutetut esineet ovat olleet malleina opetustilanteissa tai näyttelyissä. Tämän vuoksi vaatteissa on kiinnitettyinä materiaalia koskevat tiedot paperila-puilla. Joihinkin aineiston vaatteisiin on lisäksi erilliset pahville kirjatut materiaali-näytteet. Näissä näytteissä on kangaspala, materiaalitiedot ja langan menekki. Osassa näytteitä on myös tiedot käytetystä pirrasta sekä kankaankuva, eli piirros käytetystä sidoksesta, ja sen valmistamiseen tarvittavat tiedot.

7. Tutkimustulokset ja niiden tulkinta

7.1 Vaatteiden kuvailu

Vaate 1 (HY201496A1)

Kuva 1. Vaate 1 edestä.

Kuva 2. Vaate 1 takaa.

Naisten päiväkäyttöön tarkoitettu vaaleanruskea paitamekko on vuoriton, lyhythainen ja polvipituinen. Mekko on malliltaan melko kapea, mutta helmassa olevat laskokset tuovat kävelyväljyyttä. Mekossa on vyötäröllä poikkisauma. Yläosan puolella on hieman rypytystä. Yläosan rypytykset vyötäröllä ja hihoissa pehmentävät muuten melko jäykän oloista asua ja tekevät sen naisellisemmaksi. Vyön avulla korostetaan vyötäröä.

Keskellä edessä on napitushalkio, joka ylettyy pääntieltä vyötärösaumaan asti. Valkoisia, muovisia, kaksireikäisiä nappeja on yhteensä neljä ja ne on kiinnitetty käsin ommellen. Napinlävet on myös tehty käsin.

Pukemista helpottaa vasemman sivusauman halkio, joka suljetaan metallisen painonapin avulla. Pusero-osan takakappaleella ei ole keskitakasaumaa. Olkasaumat tulevat 8 cm etukappaleen puolelle. Etukappaleella on poimutusta olkasaumassa. Mekossa on kevyet, puuvillapäällysteiset, itse tehdyt olkatoppaukset. Yhdenkappaleenhihat ovat istutetut ja pyöriöllä on neljä laskosta jotka saavat aikaan pussimaisen vaikutelman. Hihansuissa on upslaakimaiset taitteet. Taitekauluksen kärjet ovat terävät.

Kuva 3. Sivusauman halkio ja vyölenkki.

Helmassa on sekä keskiedessä että -takana 22 cm pitkä myötälaskos. Laskosvara on etukappaleella noin puolet suurempi kuin takakappaleella, eli etukappaleen laskos on syvempi. Helmapäärme on kaksitaitteinen, mutta piiloon jäävä saumavara, sisävara, on vain 1 cm, kun ulkovara on 2 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty koneompeleella ulkovaraan. Varsinainen helmapäärmeen kiinnitys on tehty aitapistoin. Mekon pituus keskeltä takaa on 95,5 cm. Vyötärön ympärys on 72 cm ja helman ympärys on 139,5 cm. Mekkoon on valmistettu samasta kankaasta vyö ja sille on tehty lenkit takakappaleen puolelle lähelle sivusaumoja. Vyö kiinnitetään sen päissä olevilla käsin ommelluilla painonapeilla.

Kuva 4. Langasta valmistettu vyölenkki.

Kuva 5. Yksityiskohtia etukappaleella.

Mekko on valmistettu rohdingellavasta. Loimi- ja kudelankojen paksuus vaihtelee suuresti, mutta keskiarvona lankatiheys on loimilangoilla 7 lankaa / cm ja kudelangoilla 6 lankaa / cm. Kangas tuntuu karhealta ja kutittavalta. Vaikka kangas on melko harvaa, se on myös jäykkää ja laskeutuu huonosti. Mekon saumat on ommeltu koneella, mutta huolittelut ja napinlävet on ommeltu käsin. Yksityiskohtaisemmat mitat vaatteesta ovat liitteessä 2.

Vaate 2 (HY201496A2)

Kuva 6. Vaate 2 edestä.

Kuva 7. Vaate 2 takaa.

Oranssi mekko on päiväkäyttöön tarkoitettu lyhythihainen, hieman polven alapuolelle ylettyvä, vuoriton paitamekko. Vaate on malliltaan kapeahko, mutta helmassa edessä oleva laskos antaa lisää väljyyttä. Paitaosassa olevat rypytykset pehmentävät mekkoa ja antavat sille naisellisemmän ilmeen. Vyö katkaisee mekon linjan korostaen vyötäröä tuoden näin feminiinisyyttä asuun. Mekko on yleisilmeeltään hyvin samankaltainen kuin vaate 1, mutta yksityiskohdiltaan ja materiaaleiltaan erilainen.

Mekon pusero-osassa on vyötäröllä rypytystä. Takakappaleella rypytystä on huomattavasti vähemmän kuin etukappaleella. Etukappaleen väljiys antaa tilaa muodoille. Keskiedessä on pääntieltä vyötärösaumaan ulottuva napitushalkio.

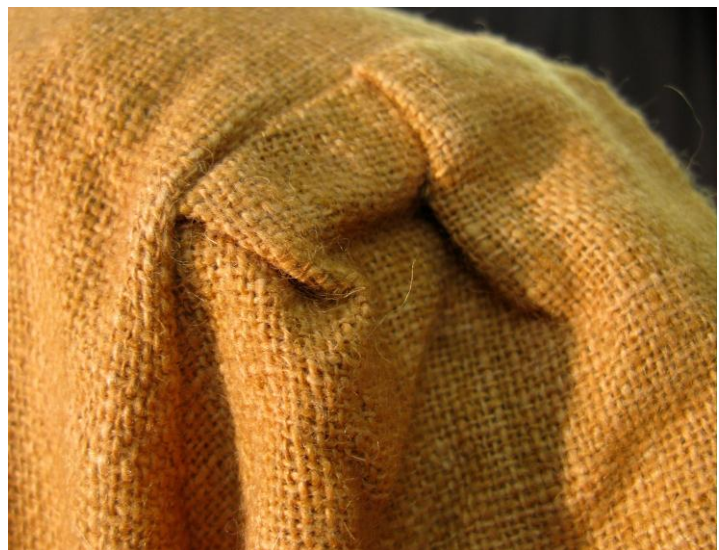

Kuva 8. Sivusauman pukemista helpottava halkio.

Pukukankaalla päällystettyjä nappeja on viisi, mutta ne ovat vain koristeena, sillä kiinnitys tapahtuu neljällä käsin omellulla painonapilla. Vasemmassa sivusaumassa on pukemista helpottava 15 cm pitkä halkio, jonka saa suljettua yhdellä metallisella painonapilla.

Olkasaumat muodostuvat erillisistä kaitaleista, jotka tulevat enemmän etukappaleiden puolelle. Myös olkasaumassa etukappaleen puolella on aavistus syööstä. Mekossa on käsin valmistetut, puuvillapäällysteiset olkatoppaukset.

Hihat ovat istutetut yhdenkappaleen hihat. Niissä on laskoksia, jotka tekevät hihoista hieman pussimaiset. Hihansuun kaksitaitteiset päärmeet ovat hyvin leveät, 7 cm, sisävara on vain 1 cm. Hihoissa on kiilamaiset kaitaleet, jotka kapenevat hihansuita kohden. Taitekaulusen alakaulus on valmistettu ohuesta, vuorikangasmaisesta materiaalista, mahdollisesti sillasta tai säteristä. Kauluksessa on sauma keskellä takana ja sen kärjet ovat terävät. Mekon pusero-osan ja helman takakappaleet on leikattu taitteelta, eli niissä ei ole keskitakauma. Helman yläreunassa, vyötärösaumassa on sekä etu- että takakappaleella kaksi muotolaskosta.

Kuva 9. Olkapään laskoksia.

Helmassa on keskietusauma, jossa on 24,5 cm korkea vastalaskos. Vastalaskoksen pohja on ommeltu erillisestä kappaleesta, mutta kuitenkin samasta kankaasta. Helmapäärme on kaksitaitteinen, sisävara on 1 cm, kun ulkovara on 4 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty ulkovaraan ompelukoneompeleella, mutta helmapäärme on kiinnitetty aitapistoin. Mekon vyö on valmistettu samasta kankaasta. Vyötä varten on ommeltu kaksi lankalenkkiä sivusaumojen viereen. Mekko on 100 cm pitkä keskeltä takaa, vyötärön ympärys on 73 cm ja helmanympärys 134 cm. Saumat on ommeltu koneella, saumavarat huoliteltu käsin. Tarkemmat tiedot mekon mitoista ja yksityiskohdista ovat liitteessä 3.

Mekkoon on kiinnitetyn materiaalilappu, jonka mukaan loimi on 2-säikeistä villaa ja puuvillalankaa (2/20) ja kude on rohdinta numero 12, joka on värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillä. Luominen on tehty vuorotellen 1 villalangalla ja 2 puuvillalangalla. Pirran numero on 55/2 ja leveys 80 cm. Viiteen metriin kangasta tarvitaan loimi, josta 875 g on villalankaa ja noin 4,5 vyyhtiä on värjättyä puuvillalankaa. Tämä materiaalitieto ei voi kuitenkaan pitää paikkaansa. Kankaan tuntu ei vastaa ylläkuvattua, vaan on paljon laskeutuvampaa ja pehmeämpää. Sianpuolukalla ja rautavihtrillä värjätty lanka on sinertävää tai lähes mustaa eikä oranssia (Hintsanen, 2015). Mekon kankaan lankatiheydetkään eivät vastaa materiaalilapun tietoja. Langan paksuudessa on suuria eroja, mutta keskiarvon mukaan kankaassa on loimella 7 lankaa / cm ja kuteen tiheys on 6 lankaa / cm. Pirralla 55/2 loimen lankatiheyden tulisi olla 11 lankaa / cm. Löysin aineistosta materiaalinäytteen (kts. liite 4), joka vastaa tunnultaan ja ulkonäöltään mekon kangasta. Materiaalinäytteen tietojen mukaan sekä mekon loimi että kude on 60 % sillaa ja 40 % lampaan villaa. Oranssi väri on saatu krapilla värjäämällä. Kankaan sidoksena on palttina. Kangas on pehmeäkö, mutta siinä on kuitenkin hivenen villasta johtuvaa karheutta. Materiaali on taipuisa, kevyt ja laskeutuva.

Vaate 3 (HY201496A5)

Kuva 10. Vaate 3 edestä.

Kuva 11. Vaate 3 takaa.

Hame on harmaanruskea, kevyesti A-linjainen, vuoriton ja ylettyy noin polven korkeudelle. Vyötäröä ei ole madallettu. Takakappale on valmistettu yhdestä kappaleesta. Keskellä edessä on leveä lautalaskos, jonka yläpuoli on ommeltu erillisestä, koko hameen mittaisesta kappaleesta. Laskos on auki helmasta ylöspäin mitattuna noin 27 cm, jonka jälkeen laskos on tikattu kiinni. Tikkaus on tehty 1 cm päästä reunasta laskoksen puolelle. Tikkaus alkaa vyötäröltä jatkuen 42 cm, jonka jälkeen se kääntyy alaviistoon keskelle eteen ja sieltä taas ylös kohti vyötäröä muodostaen kolmion kärjen. Hameen etusivukappaleet muodostavat tikkaamattoman lautalaskoksen pohjan. Nämä sivukappaleet ja laskoskappaleet yhdistyvät lautalaskoksen pohjassa. Hameessa on lisäksi kaksi muotolaskosta sekä etu- että takakappaleella.

Etukappaleella lautalaskoksen vasemmalla sivulla on 18 cm halkio saumassa pukemista varten. Halkion kiinnittimenä on kolme käsin ommeltua metallista painonappia. Vyötäröllä on nurjalla puolella pellovasta ommeltu 4,5 cm leveä vyötärökaitale. Tämä kaitale on kaksinkertainen ja kiinnitetty miehustaan yläreunastaan. Muotokaitale on kuitenkin kiinnittämättä lautalaskoksen

Kuva 12. Etukappaleen painonappihalkio.

kohdalta, jotta hame on mahdollista pukea päälle. Vyötärökaitaleella on kiinnittiminä keskellä edessä kaksi käsin ommeltua metallista, mustaksi maalattua hakasta ja lenkkiä. Vyötärökaitaleen nurjalla puolella on sivusaumojen kohdalla molemmin puolin puuvillaiset kanttinauhat ripustimiksi.

Sivusaumojen saumanvarat ovat lähes 3 cm leveät. Helmapäärme on kaksitaitteinen, sisävaran leveys on 1 cm ja ulkovara on 6 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty koneompeleella ulkovaraan. Varsinainen helmapäärme on ommeltu aita-pistoin. Sivusauma on 72 cm pitkä, vyötärön ympäryys on 75,5 cm ja helman ympäryys on 155,5 cm laskosvaroineen. Liitteessä 5 on eritelty tarkemmin hameen mittoja. Vaatteen saumat on ommeltu koneella ja saumanvarat huoliteltu käsin.

Hame on valmistettu kaksinkertaisesta langasta jossa on 50 % pellavarohtinta ja 50 % lampaanvillaa. Materiaalit on karstattu yhteen, eikä niitä ole värjätty, joten kangas on harmaanruskeaa. Kutomiseen on käytetty pirtaa numero 35/2, jonka leveys on 76 cm. Loimen langantiheys on 8 lankaa / cm, kuteen 7 lankaa / cm. Langan paksuus on tasainen koko hameessa. Langan menekki metrille kangasta on 190 g lointa ja 180 g kudetta. Kankaassa on raesidos. Keskellä edessä on neulalla ja käsin ommellen kiinnitetty paperilappu, jossa on tiedot materiaalista ja langan menekistä. Hameen kankaasta on myös erillinen materiaalinäyte (kts. liite 6), jossa on samat tiedot kuin vaatteeseen kiinnitetyssä lapussa. Hameen kangas tuntuu tukevalta ja tiiviiltä. Raesidoksesta huolimatta kankaan pinta tuntuu melko tasaiselta.

Vaate 4 (HY201496A6)

Kuva 13. Vaate 4 edestä.

Kuva 14. Vaate 4 takaa.

Vaaleanruskea hame on kevyesti A-linjainen. Se ylettyy hieman polven alapuolelle. Vaate on melko pelkistetty, siinä ei ole vuoria ja ainoa koriste on laotalaskos etukappaleella. Hame on valmistettu samoin kuin vaate 3, mutta on hieman suurempi. Takakappale on valmistettu yhdestä kappaleesta. Keskellä edessä on leveä laotalaskos, jonka yläpuoli on ommeltu erillisestä, koko hameen mittaisesta kappaleesta. Laskos on auki helmasta ylöspäin mitattuna noin 31 cm, jonka jälkeen laskos on tikattu kiinni. Tikkaus on tehty 1 cm päästä reunasta laskoksen puolelle. Tikkaus alkaa vyötäröltä jatkuen 43,3 cm, jonka jälkeen se kääntyy alaviistoon keskelle eteen ja sieltä taas ylös kohti vyötäröä muodostaen kolmion kärjen. Hameen etusivukappaleet muodostavat auki olevan laotalaskoksen pohjan. Nämä sivukappaleet ja laskoskappaleet yhdistyvät laotalaskoksen pohjassa. Hameessa on lisäksi kaksi muotolaskosta sekä etu- että takakappaleella.

Etukappaleella lautalaskoksen vasemmalla sivulla on 21 cm halkio saumassa pukemista varten. Halkion kiinnittimenä on kolme käsin ommeltua metallista painonappia sekä aivan vyötäröllä musta metallinen hakanen ja lenkki. Hameessa on nurjalla puolella pellavasta ommeltu 5,5 cm leveä vyötärökaitale. Tämä kaitale on

kaksinkertainen ja kiinnitetty miehustaan yläreunastaan. Muotokaitale on kuitenkin kiinnittämättä lautalaskoksen kohdalta, jotta hameen saa puetua päälle. Vyötärökaitaleella on kiinnittiminä keskellä edessä kaksi käsin ommeltua metallista, mustaa hakasta ja lenkkiä. Vyötärökaitaleen nurjalla puolella on sivusaumojen kohdalla molemmin puolin puuvillaiset kanttinauhat ripustimina.

Kuva 15. Painonappihalkio etukappaleella.

Sivusaumojen saumanvarat ovat lähes 3 cm leveät. Helmapäärme on kaksitaitteinen, sisävaran leveys on 1 cm, kun ulkovara on 6 cm leveä. Ulkovaran yläreunassa on ompelukoneommel, joka kiinnittää sisävaran. Varsinainen helmapäärme on ommeltu käsin aitapistoin. Sivusauma on 76 cm pitkä, vyötärön ympäryys on 79,5 cm ja helman ympäryys on 174,5 cm laskosvaroineen. Tiedot hameen tarkemmista mitoista ovat liitteessä 7. Saumat on ommeltu koneella ja saumanvarat huoliteltu käsin.

Kangas on valmistettu värjäämättömästä langasta. Loimi on pellavaa ja kuteena vuorotellen pellavaa ja villaa. Sidoksena on toisvaltainen panama, eli siinä on kaksi loimilankaa yhden kuteen päällä. Kankaaseen muodostuu pieniruutuinen kuvio, kun kuteena käytetään vuorotellen ruskeaa pellavaa ja harmaata villaa. Langantiheys on loimessa 14 lankaa / cm ja kuteessa 7 lankaa / cm. Villalanka on kauttaaltaan lähes saman paksuista, mutta pellavalangassa on paksuuseroja.

Keskellä edessä helmassa on neuloin kiinnitetty materiaalilappu, jossa on kuteen ja loimen tiedot. Hameen kangas tuntuu jäykältä ja tiiviiltä, eikä se laskeudu kovin hyvin. Kangas on aavistuksen pistelevä, mikä johtuu sekä villasta että pellavasta.

Kuva 16. Materiaalilappu hameen helmassa.

Vaate 5 (HY201496A9)

Kuva 17. Vaate 5 edestä.

Kuva 18. Vaate 5 takaa.

Suojahaalari on pitkähihainen ja -lahkeinen. Haalari on malliltaan väljä, lahkeet ovat suorat ja hyvin tilavat, lahkeensuun ympärys on 65 cm. Malli on käytännöllinen ja työkäyttöön suunniteltu. Haalari on napituksen perusteella tehty miehille. Yhdenkappaleenhihat ovat istutetut. Hihansuissa on 6 cm leveät rannekkeet ja kahden kappaleen hihansuuhalkio. Rannekkeissa on napinlävet ja metalliset, kaksireikäiset, ruskeat käsin ommellut napit. Hihan pituus on yhteensä 47 cm.

Taitekauluksessa ei ole keskitakasaumaa ja kauluksen kärjet ovat aavistuksen pyöreät. Ala- ja yläkaulus on tehty samasta kankaasta. Takakappaleella niskassa on sisäpuolella ripustuslenkki, joka on tehty ohuemmasta pellavapalttinasta. Ri-

pustuslenkin päät ovat piilossa kauluksen sisällä. Keskellä edessä on napitus-halkio, joka ulottuu pääntieltä lähes haarasaumaan asti. Käsien ommeltuja nappeja ja näpinläpiä on kuusi kappaletta. Napit ovat samanlaiset kuin hihansuissa. Etukappaleet ovat yhtenäiset olkasaumasta lahkeensuuhun saakka. Etukappaleella on symmetrisesti neljä teräväkärkistä paikkataskua. Ylemmät, pienemmät taskut ovat rinnankorkeudella ja alemmat taskut hieman vyötärön alapuolella. Kaikkien taskujen suissa on kaksitaitteiset päärmeet. Taskut on kiinnitetty miehustaan päällitikkauksilla ja tikkausten etäisyys toisistaan on 0,6 cm.

Kuva 19. Vyölenkki ja vyö.

Takakappaleella on keskitakasauma sekä poikkisauma vyötäröllä. Haalariin kuuluu 6 cm leveä vyö, joka on ommeltu kaksinkertaisesta kankaasta. Vyön toinen pää on suorakaiteen muotoinen ja siinä on kaksi nappia peräkkäin. Toinen pää on teräväkärkinen ja siinä on kaksi napinläpeä. Sivusaumoissa on vyötärön korkeudella molemmilla puolilla vyölenkit, jotka pitävät vyön oikealla korkeudella. Vyölenkit on valmistettu samasta kankaasta kuin haalarikin. Lahkeensuissa on 1 cm leveät kaksitaitteiset päärmeet. Koko haalarin pituus olalta lahkeensuuhun

on 139 cm ja lahkeen sisäpituus on 63,5 cm. Haalarin tarkemmat mitat ovat liitteessä 8.

Kaikissa saumoissa on tavallisen yhdysnauman lisäksi tikkaukset. Saumat ovat laakasauman kaltaiset, mutta huolittelut ovat näkyvissä. Osassa saumanvarjoista on hupioreuna, osa on huolitteltu käsin. Saumat on ommeltu koneella, mutta napinlävet ja huolittelut on tehty käsin.

Suojapuku on valmistettu pellavasta toisvaltaisella panamasiodoksella. Loimi on pellavaa numero 14, kude rohdinta numero 8. Kude on värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillillä. Tämän vuoksi haalari on sinertävän ruskea. Pirtana on käytetty numeroa 65/2 jonka leveys on 75 cm. Loimen lankatiheys on 14 lankaa / cm ja kuteen 7 lankaa / cm. Langan menekki metrille kangasta on 180 g lointa ja 270 g kudetta. Haalarista on erillinen materiaalikortti (kts. liite 9). Vaatteen kangas tuntuu karkealta ja pistelevältä. Se on myös tiivis ja jäykkä.

Vaate 6 (HY201496A10)

Kuva 20. Vaate 6 edestä.

Kuva 21. vaate 6 takaa.

Miehen harmaa työpusero, eli -takki on vuoriton, vyötärömittainen, keskitakapituus 50 cm, ja melko tyköistuva. Takin helmassa on 6 cm leveä helmakaitale,

joka muodostaa hieman pussitusta miehustaan. Helmakaitale on vuoritettu ohuella ja tiheällä pellavakankaalla. Kaitaleen yläreunassa nurjalla on mahdollisesti puuvillasta tehty 8 cm pitkä lenkki.

Hihat ovat istutetut yhdenkappaleen hihat, joissa on rannekkeet. Hihansuissa on kahdenkappaleen halkiot. Rannekkeissa on kiinnittiminä muoviset, rusehtavat, neli-reikäiset napit ja käsin ommellut napinlävet. Molemmat rannekkeet ovat kaksinkertaiset samasta kankaasta valmistetut. Vasemman hihan ranneke on ommeltu kahdesta kappaleesta, kun oikean hihan ranneke on valmistettu yhdestä kappaleesta.

Kuva22. Hihansuuhalkio ja ranneke.

Puseron kaulus on taitekaulus, joka on tehty ilman keskitakasaumaa. Kauluksen kärjet ovat terävät ja siinä on päällitikkaukset. Alakaulus on samaa kangasta kuin miehusta. Keskellä edessä on pääntieltä alas asti ulottuva napitus-halkio. Nappeja on yhteensä seitsemän, joista kaksi on helmakaitaleella. Napit ovat samanlaiset kuin hihansuissa ja napinlävet on ommeltu käsin. Etukappaleella rinnan korkeudella on molemmilla puolilla kaksi alareunoista kevyesti pyöristettyä paikkataskua. Taskujen yläreunoissa on yksitaitteiset päärmeet. Taskut on kiinnitetty kahdella tikkauksella, joiden etäisyys toisistaan on 1 cm.

Puseron olkasaumaa on siirretty muutama senttimetri takakappaleen puolelle. Takakappaleella on kaarroke, jonka korkeus keskikohdassa on 17 cm. Kaarrokkeen ja miehusta yhdyssauman saumanvarat on tikattu ylöspäin kahdella om-

peleella, joiden etäisyys on 1 cm. Sivusaumojia on siirretty noin 5 cm takakappaleen puolelle. Sivusaumat, hihasaumat ja kädentiet on ommeltu laakasaumoina huolitelluin saumanvaroin. Vaatteen vielä tarkemmat mitat ovat liitteessä 10. Saumat on ommeltu koneella, mutta huolittelut ja napinlävet on tehty käsin.

Puseron etukappaleella oikeassa helmassa on paperinen materiaalilappu, jossa on tiedot kankaan materiaalista. Lisäksi kankaasta on erillinen materiaalinäyte (kts. liite 11), jossa on enemmän tietoja. Materiaalinäytteen mukaan puseron loimi ja kude ovat kertaamatonta lankaa, jossa on 45 % naudankarvaa, 40 % pellavarohdinta ja 15 % mustaa, karkeaa lampaanvillaa. Väriltään pusero on harmaa. Kudottaessa on käytetty 70 cm leveää pirtaa, jonka numero on 50. Langantiheys on sekä loimessa että kuteessa 7 lankaa / cm. Puseron lanka on melko tasaista koko vaatteessa. Kankaan sidos on palttina, mutta oikealla puolella etukappaleella olalla ja oikealla kauluksen kärjessä sidos on epätasavaltaista toimikasta. Metriin kangasta kuluu 420 g lankaa. Kangas sopii myös vunutettavaksi. Kangas tuntuu todella karkealta ja pistelevältä. Se on myös tiivis ja vahvan oloinen.

Puseron vasemmassa rintataskussa on paperinen materiaalilappu, joka ei ole kuvaus tämän vaatteen kankaasta. Tämän lapun mukaan materiaali on 40 % sillaa ja 60 % villaa. Näistä materiaaleista tehty kangas ei olisi näin pistelevä ja pörröinen.

Vaate 7 (HY201496A11)

Kuva 23. Vaate 7 edestä.

Kuva 24. Vaate 7 takaa.

Miesten paita on malliltaan suora, väljä ja hieman yli lantion mittainen. Etukappaleella on keskiedessä 34,5 cm syvä napitushalkio. Itse halkiossa on kolme napinläpeä ja kauluksessa yksi. Napinlävet on ommeltu käsin ja kiinnittiminä ovat käsintehdyt lankanapit. Napitushalkion pohjukan päälle on ommeltu vahvikkeeksi 1,8 cm korkea ja 8,3 cm leveä kaitale. Vahvikkeen alapuolelta alkaa 4,5 cm leveä lautalaskos, joka ylettyy helmaan asti. Laskos on ommeltu yläreunastaan kiinni käsin 4 cm matkalta etupistoin. Laskos on tehty yhdestä kappaleesta

Hihat ovat yhdenkappaleen istutetut hihat. Hihansuissa on 6 cm leveät rannekkeet. Hihansuitten halkiot ovat kaksitaitteiset. Halkioiden pohjat on vahvistettu käsin ommelluilla tiheillä pykäpistoilla 2 cm matkalta ja lopuksi langasta on vielä ommeltu lenkit pohjukkaa vahvistamaan. Kussakin rannekkeessa on yksi napinläpi ja yksi samanlainen lankanappi kuin miehustassakin. Hihan pituus on 42,5 cm minkä lisäksi hihassa on 6 cm leveä ranneke.

Kuva 25. Hihansuun halkio ja sen vahvistus.

Kaksiosaisessa kaulurikauluksessa on hivenen pyöreät kärjet. Kaulus on tehty ilman keskitakasaumaa. Kauluksen kauluriosassa keskellä edessä on yksi napinläpi ja lankanappi. Olkasaumat ovat muutaman sentin etukappaleen puolella.

Kuva 26. Kaulusriekaulua, lankanappi ja käsin ommeltu napinläpi.

Takakappaleella on kaksinkertaisesta kankaasta valmistettu kaarroke, joka on keskellä takana 5 cm korkea. Kaarrokkeen saumanvarat on silitetty ylöspäin ja

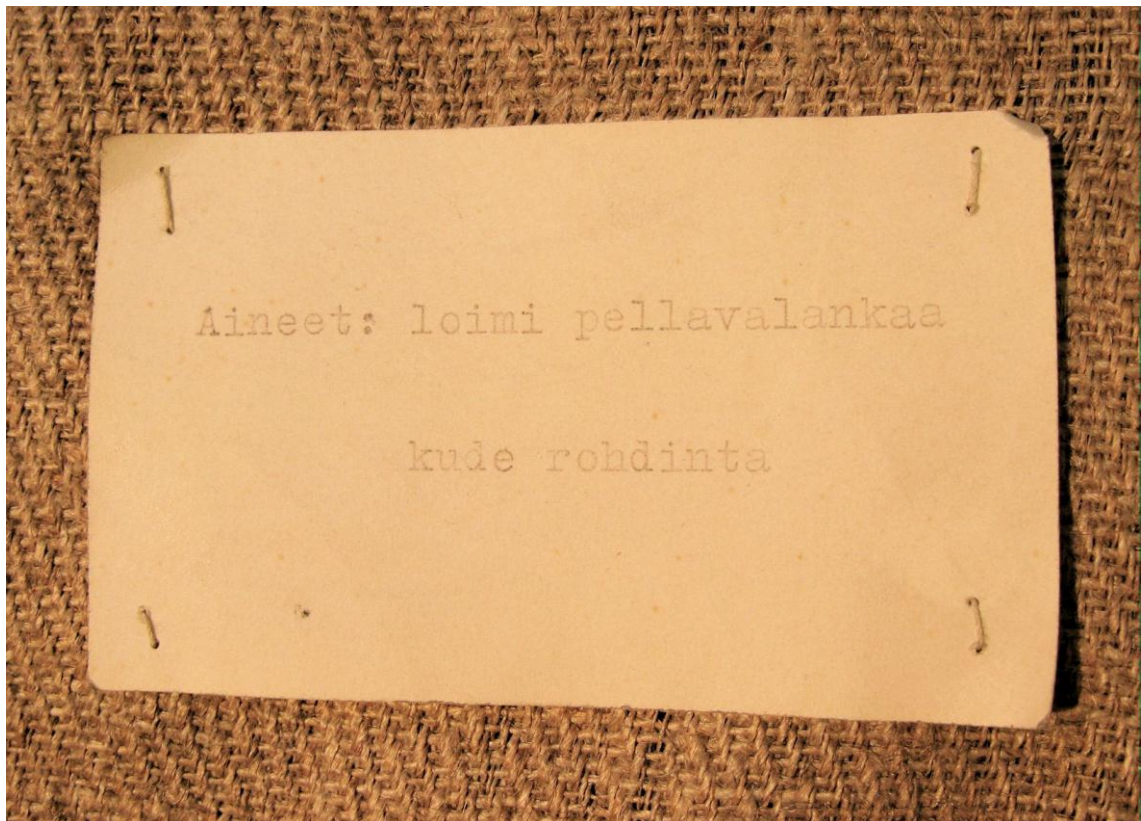

Kuva 27. Takakappaleen laskos.

sen alareunaan on tehty tikkaus 2 cm päähän saumasta. Keskellä takana, aivan kaarrokkeen alapuolella on 3 cm leveä lautaskos. Laskoksen molemmin puolin kangasta on syötetty epätasaisesti. Takakappaleen pituus keskellä takana on 85 cm.

Sivusaumat on ommeltu laakasaumoin. Etu- ja takakappaleeseen on käytetty koko kankaan leveys. Takakappale on 8 cm pidempi kuin etukappale. Sivusaumoissa on halkiot, joissa on samanlaiset vahvistukset kuin hihansuiden halkioissa. Hihasaumat ja kädentiet on ommeltu katesaumoin. Helmassa on 1 cm leveä kaksitaitteinen päärme. Liitteessä 12 on vielä tarkemmat tiedot paidan mitoista ja yksityiskohdista. Saumat on ommeltu koneella. Saumanvaroja ei ole tarvinnut huolitella kankaan hupioiden käytön ja saumaratkaisuiden vuoksi. Napinlävet on ommeltu käsin.

Paita on pellavaa, loimi on aivinaa ja kude on rohdinta. Väriltään vaate on ruskea, värjäämättömän ja valkaisemattoman pellavan värinen. Kankaassa on toimikassidos. Loimen ja kuteen tiheys on 7 lankaa / cm. Oikeassa etukappaleessa on materiaalitiedot sisältävä lappu, joka on kiinnitetty muutamien käsipistoin kankaaseen. Kangas tuntuu kovalta ja aavistuksen pistelevältä.

Kuva 28. Paitaan kiinnitetty materiaalilappu.

Vaate 8 (HY201496A16)

Kuva 29. Vaate 8 edestä.

Kuva 30. Vaate 8 takaa.

Miesten sinertävän harmaat saapashousut ovat voimakkaasti pussittavat. Lahkeensuut ovat kapeat polviin saakka, jonka jälkeen lahkeet levenevät huomattavasti muodostaen pussit ulkosivusaumojen puolelle. Lahkeiden sisäpituus on 68 cm. Etukappaleella on molemmilla puolilla vinot napinläpitaaskut, joiden suun pituus on 15 cm. Taskupussikangas on ohutta, tiivistä pellavaa. Housuissa on 4 cm leveä vyötärökaitale. Keskiedessä on piilonapitushalkio jossa on 3 metallista, ruskeaa, nelireikäistä nappia kiinnittimenä sekä vyötärökaitaleen kohdalla metallinen, musta hakanen ja lenkki kiinnittimenä. Napinlävet ovat vinossa, 45 asteen kulmassa. Piilonapitushalkion alavarat ovat samaa kangasta kuin taskupussit. Kiinnityksen varmistamiseksi alavarassa on kaitale, jossa on napinläpi. Etukappaleen sisäpuolella, lähellä vyötärökaitaletta on vastaavasti nappi.

Vyötärö on vuoritettu 10 cm matkalta samalla kankaalla kuin taskupussit. Vyötäröllä on sisäpuolella yhteensä kuusi nappia (samanlaiset kuin halkiossa), joihin saa kiinnitettyä housunkannattimet. Etukappaleen puolelle lahkeisiin on kiinnitetty sisäsaumoihin ja haarasaumaan kiilamaiset vuorikangaspalat.

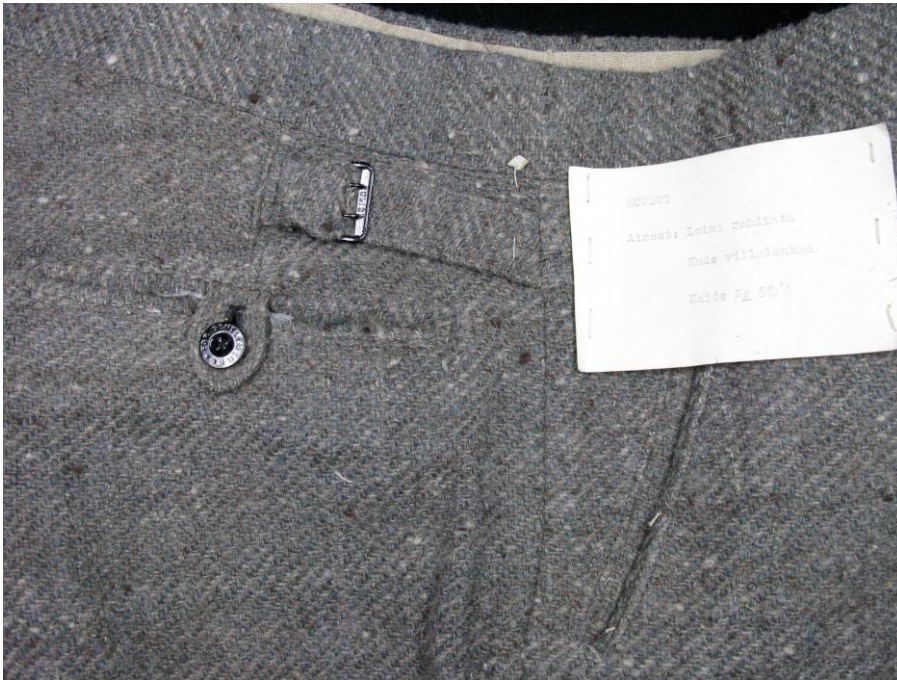

Kuva 31. Napitushalkion rakenne.

Takakappaleella on kaksi muotolaskosta, joiden pituus on 7 cm. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitaleen alapuolella, on mustilla metallisoljilla kiinnitettävät tampit. Tampit ovat 2,5 cm leveät. Solkien piikeille ei ole tehty reikiä, vaan ne pistetään kankaasta läpi. Takakappaleella

vasemmalla puolella on 14,5 cm leveä napinläpitasu, jonka taskupussin kangas on pellavaa. Takataskun kiinnittimenä on housukankaasta tehty kapea lenkki ja samanlainen metallinappi kuin etuhalkiossakin.

Kuva 32. Etukappaleen napinläpitasu, takakappaleen tamppi ja takatasku.

Takakappaleella lahkeissa on polvien korkeudella vaakasuuntaiset muotolaskokset, jotka ulottuvat lähes kappaleiden reunoihin. Myös lahkeensuissa prässien vieressä on pystysuuntaiset, 14 cm korkeat muotolaskokset. Nämä muotolaskokset tekevät lahkeet nilkkojen kohdalta hyvin kapeiksi. Lahkeiden suut on huoliteltu puuvillaisella vinonauhalla, joka on ommeltu käsin. Etukappaleella on lahkeiden suissa pyöreäreunaiset halkiot, jotka helpottavat housujen pukemista ja käyttöä.

Kuva 33. Vinonauhalla huoliteltu lahkeensuu.

Housuissa on prässäykset edessä ja takana. Lahkeensuiden ympärys on 30 cm. Tarkemmat mitat housuista ovat liitteessä 13. Saumat ovat yhdyssaumoja. Ompeleet on tehty koneella, huolittelut ja napinlävet on ommeltu käsin.

Housuissa on oikealla etukappaleella vyötäröllä paperinen käsin ommellen kiinnitetty paperilappu käytetyistä materiaaleista. Tämän mukaan loimi on pellavarohdinta ja kude villalankaa. Pirran numero on 55/2. Erillisessä kangasnäytteessä (kts. liite 14) on muuten vastaava kangas, mutta siinä pirran numeroksi on merkitty 60/2. Loimen lankatiheys on 12 lankaa / cm, kuteen 7 lankaa / cm. Näin ollen pirta 60/2 olisi oikea, eli kangasnäyte vastaa vaatteen 8 kangasta. Erillisessä kangasnäytteessä on myös tarkemmat tiedot langoista. Loimi on pellavarohdinta numero 12 ja se on värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillillä. Kude on yksinkertaista, huonolaatuista villaa. Pirran leveys on 75 cm ja metriin kangasta tarvitaan lointa 270 g ja kudetta 315 g. Sidoksena on toimikas, jossa kahta loimilankaa on käsitelty yhtenä. Kangas tuntuu pistelevältä ja raskaalta. Se on lisäksi paksua ja tiivistä.

Vaate 9 (HY201496A17)

Kuva 34. Vaate 9 edestä.

Kuva 35. Vaate 9 takaa.

Miesten ruskeanharmaat suorat housut, joissa on lahkeensuissa upslaakit ja etu- sekä takakappaleella prässit. Lahkeen sisäpituus on 74 cm. Etukappaleella on molemmilla puolilla saumaan upotetut sivutaskut. Taskupussit on tehty erillisestä ruskean valkoisesta, toimikassidoksisesta kankaasta, joka on todennäköisesti pellavapuvillaa. Housuissa on 3,5 cm leveä vyötärökaitale. Vyötärön alue on vuoritettu 9 cm matkalta, muuten housuissa ei ole vuoria. Vuorina on käytetty tiheää valkaisematonta palttinasiidoksisista pellavaa. Keskellä edessä on piilonapitushalkio, jossa on vinot, noin 45 asteen kulmassa olevat napinlävet. Kiinnittiminä on neljä muovista harmaata, nelireikäistä nappia ja ylimpänä vyötärökaitaleen ja miehustan saumakohdassa metallinen musta hakanen ja lenkki. Napitushalkion alavarat on tehty vuorikankaasta, joka on valkaisematonta pella-

vaa, jossa on harva palttinasidos. Tämän lisäksi napituslavara jatkuu vasemmalle muodostaen yläviiston kaaren, jonka kärjessä on napinläpi ja housujen etukappaleella sisäpuolella lähellä vyötärökaitaletta nappi, joka varmistaa housujen kiinnityksen.

Takakappaleella vyötärökaitaleen alapuolella on kaarroke, joka on 3 cm korkea keskellä takana ja sen leveys on yhteensä 18 cm. Takakappaleella on myös kaksi muotolaskosta. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitaleen alapuolella on mustilla metallisoljilla kiinnitettävät 2,5 cm leveät tammit. Tampeissa ei ole reikiä solkien piikeille, vaan ne kiinnittyvä tankaan läpi tehden reiät. Takakappaleella oikealla puolella on 14 cm leveä napinläpitašku. Taskun kiinnittimenä on kapea housukankainen lenkki ja samanlainen muovinen nappi kuin napitushalkiossa. Taskupussikangas on samaa toimikasta kuin sivutaskuissa.

Kuva 36. Taskut etu- ja takakappaleella sekä tamppi.

Takakappaleilla haarakaarien kärjet on ommeltu erillisistä kiiloista. Saumanvarat on silitetty auki. Etukappaleilla on nurjalla puolella vuorikankaasta ommellut vahvikkeet haaroissa. Vuorikangas on samaa, jota on käytetty napitushalkion vuorina. Vahvikepalat on ommeltu saumoihin sisälahkeissa ja haarakaarella, kolmannella sivulla vahvikkeet on kiinnitetty käsin aitapistoin.

Lahkeissa on 4 cm leveät upslaakit. Lahkeiden suissa on lisäksi takakappaleiden keskellä nurjalla puolella vahvikkeet, joiden korkeus on 2,5 cm ja leveys 16 cm. Vahvikkeet on tehty housukankaasta ja niissä on hyödynnetty hupioreunaa. Lahkeensuiden ympärys on 51 cm. Ompeleet on tehty koneella, mutta huolittelut ja napinlävet on tehty käsin. Vielä tarkemmat tiedot housujen mitoista ja yksityiskohdista ovat liitteessä 15.

Kuva 37. Lahkeensuun vahvistus nurjalla.

Vasemmassa lahkeessa etukappaleen puolella on kiinnitetty nitojalla pahvinen materiaalilappu. Sen mukaan housujen loimena on kaksisäikeistä villalankaa ja pumpuli- eli puuvillalankaa, kuteena on pellavarohdinta numero 12. Kudottaessa tätä harmaata, palttinasiidoksista kangasta on käytetty pirtaa numero 55/2. Langantiheys kankaassa on loimessa 12 lankaa / cm ja kuteessa 8 lankaa / cm.

Vaatteeseen 2 kiinnitetty materiaalilappu kuuluu todennäköisesti näihin housuihin. Näiden kahden materiaalilapun tiedot ovat vastaavat. Vaatteen kangas tuntuu kutittavalta, tiiviiltä ja ohuehkolta.

Vaate 10 (HY201496A18)

Kuva 38. Vaate 10 edestä.

Kuva 39. Vaate 10 takaa.

Miesten työkäyttöön tarkoitetut siniruskeat karkeat, suoralahkeiset housut, joissa on prässit edessä ja takana. Lahkeisen sisäpituus on 79 cm. Etukappaleella on molemmilla puolilla saumaan upotetut sivutaskut. Taskupussikankaana on värjäämätöntä pellavapalttinaa. Samaa kangasta on käytetty housuissa myös kaikkialla muualla vuoriksi. Vyötärökaitale on 4 cm leveä ja siinä on keskitasausauma. Vyötärökaitaletta ei ole leikattu kahdesta pitkästä kappaleesta, vaan siinä on käytetty jatkopaloja. Oikealla puolella jatkopalasauma on 7 cm keskeltä takaa sivulle, vasemmalla vastaava sauma on 4 cm sivulle.

Keskellä edessä on piilonapitushalkio. Napinlävet ovat halkiossa vinossa, noin 45 asteen kulmassa. Napinläpiä ja metallisia, ruskeita, nelireikäisiä nappeja on neljä ja lisäksi vyötärökaitaleen ja miehusta saumakohdassa on metallinen musta hakanen sekä lenkki. Napituslavara jatkuu vasemmalle muodostaen yläviiston kaaren, jonka kärjessä on napinläpi ja housujen etukappaleella sisäpuolella lähellä vyötärökaitaletta nappi, joka varmistaa housujen kiinnityksen. Napitushalkion alavarat on tehty vuorikankaasta. Housujen yläosa on vuoritettu 9 cm matkalta. Vyötäröllä sisäpuolella on kuusi metallista nappia olkaimia varten. Napit ovat symmetrisesti, puolivälissä etukappaletta, sivusauman kohdalla ja lähes keskitakasauman kohdalla.

Kuva 40. Napitushalkion rakenne ja vuorikangas.

Takakappaleella on kaksi muotolaskosta. Molemmiin puolin muotolaskosten ja sivusaumojen välillä on 2,5 cm leveät tammit, joissa on mustat metallisoljet kiinnittiminä. Tampeissa ei ole soljen piikeille reikiä, vaan piikit laitetaan suoraan kankaasta läpi. Oikealla puolella takakappaleella on 14 cm leveä napinläpitasu, joka kiinnitetään housukankaasta tehdyllä lenkillä ja metallinapilla. Taskupussikangas on sama kuin muuallakin housuissa.

Takakappaleiden haarakaarien kärjet on tehty erillisistä kiiloista. Toimikasviivat on kohdistettu hyvin ja saumanvarat on silitetty auki. Etukappaleiden haaraosat on vahvistettu kiilamaisilla vuorikangaspaloilla. Vahvikkeet on ommeltu saumoihin lahkeissa ja haarakaarella, kolmas sivu on kiinnitetty käsin aitapistoin. Lahkeiden suissa on 2 cm leveät kaksitaitteiset päärmeet. Lahkeensuiden ympärykset ovat 53 cm. Lisää yksityiskohtaisempia mittoja housuista on liitteessä 16. Saumat on ommeltu koneella, mutta huolittelut on tehty käsin.

Housuihin on kiinnitetty käsin ommellen paperinen materiaalilappu. Loimi on pelavaa numero 14, kude on karkeaa rohdinta numero 14. Kude on värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillä. Sidos on toimikas. Kudottaessa kahta loimilankaa ja kahta kudetta on käsitelty yhtenä. Loimen tiheys on 12 lankaa / cm ja kuteen 10 lankaa / cm. Pirta on numero 65/2 ja sen leveys on 75 cm. Metriin kangasta tarvitaan 175 g loimilankaa ja 225 g kudelankaa. Kangas tuntuu raskaalta, tiiviiltä, tikkuiselta ja kutittavalta.

Kankaasta on myös erillinen materiaalinäyte (kts. liite 17), jossa on kangasnäyte ja tiedot langoista sekä kankaankuva. Muuten tiedot täsmäävät housun lappuun, mutta materiaalinäytteessä on kirjattu pirran numeroksi 60/2. Lankalukujen mukaan tämä materiaalinäytteen pirran numero on oikea.

Vaate 11 (HY201496A19)

Kuva 41. Vaate 11 edestä.

Kuva 42. Vaate 11 takaa.

Miesten vaaleanruskeat sivusaumattomat alushousut, joissa on takakappaletta kohden kapeneva vyötärökaitale. Keskellä edessä kaitaleen leveys on 9 cm, kun keskellä takana enää 5 cm. Keskellä edessä on halkio pukemista varten. Vyötärökaitaleella on etuhalkion kohdalla kaksi lankanappia ja napinlävet, mutta halkio on muuten avoin.

Kuva 43. Etuhalkion lankanapit ja käsin ommellut napinlävet.

Keskellä takana, vyötärökaitaleen alla, on 9 cm syvä kaksitaitteinen halkio. Halkion pohja on vahvistettu käsin pykäpistoin ja pistojen muodostaman lenkin avulla. Molemmiin puoliin vyötärökaitaleen keskitakaa on allekkain kaksi pyöreää käsin tehtyä, napinläpipistoin ommeltua, reikää. Näihin on ilmeisesti tarkoitus solmia nyörit kiinnittimiksi, mutta ne puuttuvat housuista. Vyötärökaitaleen alapuolella takakappaleella on molemmilla puolilla kolme kevyttä laskosta.

Kuva 44. Takakappaleen halkio.

Sekä haarasauma että lahkeiden sisäsaumat on ommeltu katesaumoin. Lahkeiden sisäpituus on 69,5 cm. Lahkeiden suissa on 1,5 cm leveä kaksitaitteinen pääärme. Tämän lisäksi lahkeiden sisäsaumoissa on 11,5 cm pitkät halkiot luomassa väljyyttä, joissa on kaksitaitteiset pääärmeet. Halkioiden pohjat on huoliteltu samoin kuin keskitakasauman halkio. Lahkeensuiden ympäryys on 42 cm. Saumat on ommeltu koneella. Huolitteluja ei ole tarvinnut tehdä saumaratkaisuista johtuen. Napinlävet ja lankanapit on tehty käsin. Alushousujen tarkempia mittoja on liitteessä 18.

Etukappaleella oikealla vyötärökaitaleessa on kaksi materiaalilappua, suomeksi ja ruotsiksi, jotka on kiinnitetty käsin ommellen. Valkaisemattomat ja värjäämättömät housut on tehty pellavasta. Loimi ja kude ovat molemmat aivinapellavaa numero 14. Pirta numero on 65/2 ja se on 75 cm leveä. Kangasmetriin tarvitaan 290 g lankaa. Loimen tiheys on 14 lankaa / cm ja kuteella 7 lankaa / cm. Kangas tuntuu tiiviiltä ja jäykältä alushousuiksi. Se on lisäksi aavistuksen pistelevää.

Kankaasta on myös erillinen materiaalilappu (kts. liite 19), jossa on samat tiedot kuin housuissa olevalla lapulla. Materiaalilapun kankaan kuva ei kuitenkaan ole oikea. Siinä sidos on palttina, mutta housujen sidos on toisvaltainen panama. Kankaankuvassa ei siis ole huomioitu sitä, että loimilankoja tulee aina kaksi kuteen alle ja päälle.

Vaate 12 (HY201496A20-1)

Kuva 45. Vaate 12 edestä.

Kuva 46. vaate 12 takaa.

Miesten harmaa puvuntakki on yleisilmeeltään suora. Pyöristetyt kauluksen kärjet pehmentävät kokonaisuutta. Takin pituus on keskellä takaa 73 cm ja hihan sisäsauman pituus on 47 cm. Takki on kauttaaltaan vuoritettu tiheällä, palttinäsidosisella, valkaisemattomalla pellavakankaalla. Siinä on olkatoppaukset ja

niskassa sisäpuolella vuorikankaasta valmistettu ripustuslenkki. Istutetuissa kahdenkappaleen hihoissa ei ole hihansuuhalkioita, mutta hihansuissa on koristeena harmaat, muoviset, nelireikäiset napit.

Kuva 47. Alakaulus.

Herrainkaulus on melko kiinteä, eli se ei jätä rintaa juurikaan näkyviin. Alakauluksena on siniruskeaa pellavapalttinaa, joka näyttää samalta kuin vaatteen 5 kangas. Alakaulusta ei ole leikattu yhtenäisenä palana, vaan sen kärjet ovat erilliset palaset. Kauluksessa on myös keskitakasauma. Ala- ja yläkauluksen välissä on tukikangas, koska alakauluksen puolella näkyy tikkauksia. Kauluksen kärjet ovat pyöreät. Etukappaleen miehustalla peilisauman lähellä, kaulusten alla on pääntieltä lähtevät muotolaskokset.

Kuva 48. Kaksirivinapitus ja miehustan taskut.

Käsintehtyjä napinläpiä on yhteensä kahdeksan. Kummassakin kauluksen kärjessä on yksi napinläpi ja miehustassa on kuusi, kaksi rinnakkain kolme allekkain. Muovisia, harmaita, nelireikäisiä nappeja on kaksi rivissä, kolme allekkain sekä oikean puolen kauluksen alla on yksi nappi. Aavistuksen vyötärön yläpuolella on pystysuuntaiset liivintaskut. Taskunsuunkaitaleet ovat ylöspäin vinot. Näiden taskujen alapuolella on kaksi kansitaskua, joissa on pyöristetyt kulmat. Kaikissa taskuissa taskupussikankaana on ruutukuvioista

pellavapalttinaa. Ruutukuvio muodostuu valkoisista yksittäisistä langoista, jotka ovat joko valkaistua pellavaa, tai puuvillaa.

Kuva 49. Taskupussikangas.

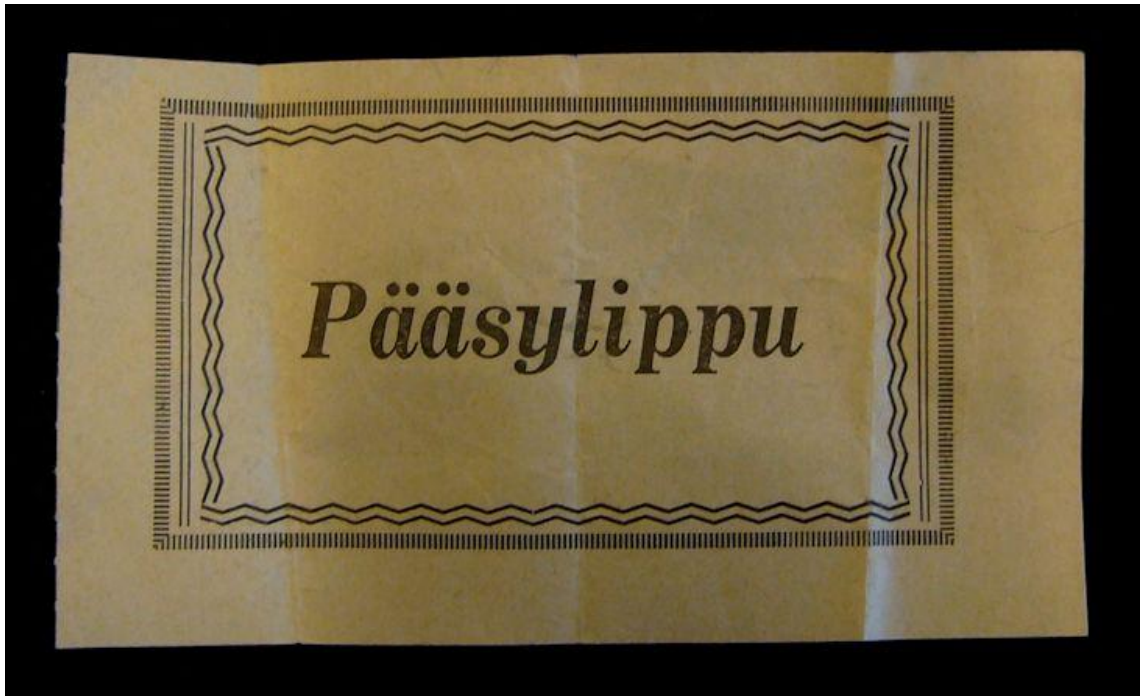
Etukappaleella on muotolaskokset sivuissa. Ne alkavat noin 4 cm hihan alapuolelta ja päätyvät kansitaskuihin. Sivusaumoja on siirretty noin 8 cm takakappaleen puolelle. Takakappaleella on keskitakasauma sekä vyötäröllä tamppi. Tamppi muodostuu kahdesta sivusaumaan kiinnitetystä 6 cm leveästä ja 26 cm pitkästä, teräväkärkisestä kaitaleesta. Kaitaleiden nurjilla puolilla on pellavapalttinaa, jota ei ole muualla vaatteessa. Kaitaleet on ommeltu yhteen kahden muovisen, harmaan napin avulla. Tampin kaitaleissa ei ole napinläpiä.

Kuva 50. Takin tamppi takakappaleella.

Kaikki saumat on ommeltu koneella. Kauluksessa, takin etureunoissa ja taskujen läpissä on kahdet tikkaukset, yhdet aivan reunassa ja toiset siitä noin 1 cm päästä. Napinlävet on ommeltu käsin. Takin tarkemmat mitat ovat liitteessä 20. Takin oikeanpuoleisessa läppätaskussa on irrallinen, pahvinen materiaalilappu ja vasemman puoleisessa taskussa paperinen pääsylippu.

Kuva 51. Sarkakankaisen puvuntakin taskussa ollut pääsylippu.

Puvun vaaleanharmaasta kankaasta on erillinen materiaalikortti (kts. liite 21). Loimi ja kude ovat 50 % naudankarvaa ja 50 % lampaanvillaa, jotka on karstattu yhteen. Lankaa käytetään kaksinkertaisena. Pirran numero on 60 ja sen leveys on 75 cm. Lankaa tarvitaan 580 g metrille. Materiaalikortissa on kankaankuva, jonka mukaan sidos on kärkitoimikas. Kangas on vanutettu niin vaatteessa kuin materiaalinäytteessäkin, joten lankalukua ei voi laskea. Pirran numerosta voi päätellä sen olevan noin 6 lankaa sentillä. Takin miehustassa vasemmalla helmassa on koko kappaleen leveydeltä noin 8 cm korkea alue, jossa kangas ei ole vanunut kunnolla. Kudelanka vaikuttaa olevan tuossa kohdin pellavaa, minkä vuoksi kangas ei ole voinut kunnolla vanuttua. Takin kangas on painavaa ja tiivistä. Päällikangas, eli sarka pistelee ja tuntuu karhealta. Pellavainen vuorikangas tuntuu sileältä.

Vaate 13 (HY201496A20-2)

Kuva 52. Vaate 13 edestä.

Kuva 53. Vaate 13 takaa.

Miesten harmaat suorat housut, joissa on sekä edessä että takana prässit. Lahkeen sisäpituus on 73 cm. Etukappaleella on molemmilla puolilla saumaan upotetut sivutaskut. Taskupussit on tehty karkeahkosta palttinasidoksisesta pellavakankaasta. Housuissa on 3,5 cm leveä vyötärökaitale. Vyötärön alue on vuoritettu 9 cm matkalta, muuten housuissa ei ole vuoria. Vuorina on käytetty tiheää valkaisematonta pellavapalttinaa.

Keskellä edessä on piilonapitushalkio, jossa napinlävet ovat vinossa, noin 45 asteen kulmassa. Kiinnittiminä on neljä muovista harmaata, nelireikäistä nappia ja ylimpänä vyötärökaitaleen ja miehustan saumakohdassa musta metallinen hakanen ja lenkki. Napitushalkion alavara on samaa kangasta kuin vyötärön vuori. Tämän lisäksi napitus alavara jatkuu vasemmalle muodostaen yläviiston kaaren, jonka kärjessä on napinläpi ja housujen etukappaleella sisäpuolella lähellä vyötärökaitaletta nappi, joka varmistaa housujen kiinnityksen. Vyötäröllä sisäpuolella on viisi vihreää muovista, nelireikäistä nappia olkaimia varten. Napit

ovat symmetrisesti, kaksi puolivälissä etukappaletta, kaksi sivusauman kohdalla ja yksi nappi lähellä keskitakasaumaa. Yksi nappi on ilmeisesti irronnut ja sen paikka on ollut keskitakasauman lähellä.

Takakappaleella on kaksi muotolaskosta 8 cm päässä sivusaumoista. Takakappaleella vyötärökaitaleen alapuolella on kaarroke, joka on 4 cm korkea keskellä takana ja sen jatkuu muotokaitaleiden yli, niistä noin 3 cm sivusaumoihin päin. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitaleen alapuolella on mustilla metallisoljilla kiinnitettävät tampit. Tampit ovat 2,5 cm leveät, eikä niissä ole reikiä solkien piikeille. Oikealla takakappaleella on 14 cm leveä napinläpitu. Taskun kiinnittimenä on housukankainen lenkki ja samanlainen muovinen harmaa nappi kuin napitushalkiossa.

Kuva 54. Housujen tamppi sekä taka- ja sivutasku.

Takakappaleilla haarakaarien kärjet on ommeltu erillisistä kiiloista. Saumanvarat on silitetty auki. Etukappaleilla on nurjalla puolella vuorikankaasta ommellut vahvikkeet haaroissa. Vuorikangas on samaa, jota on käytetty napitushalkion vuorina. Vahvikepalat on ommeltu saumoihin sisälahkeissa ja haarakaarella, kolmannella sivulla vahvikkeet on kiinnitetty käsin aitapistoin.

Lahkeet ovat suorat ja niissä on 2,5 cm leveät yksitaitteiset päärmeet, jotka on kiinnitetty käsin aitapistoin. Lahkeiden suissa takakappaleiden sisäsuman kohdalla on pienet kiilamaiset palat, jotka jäävät sisäpuolelle piiloon. Tarkemmat mitat housuista ovat liitteessä 20. Saumat on ommeltu koneella, mutta huolitellut ja napinlävet on tehty käsin. Etukappaleella vasemmassa lahkeensuussa on nitojalla kiinnitetty paperinen materiaalilappu. Housut on tehty samasta kangasta kuin vaate 12 (kts. liite 21). Housujen kangas tuntuu siis myös pistelevältä, kutittavalta, tiiviiltä ja painavalta.

Kuva 55. Lahkeensuun kiilamaiset jatkopalat ja käsin huolittelua.

Vaatteet 12 ja 13 muodostavat yhdessä puvun.

Kuva 56. Sarkapuku edestä.

Kuva 57. Sarkapuku takaa.

7.2 Vuosikertomukset ja kirjaset

Kotitalouskeskuksen julkaisemassa Hulda Kontturin kirjoittamassa kirjasessa *Nykyhetken kankaita* (1945) esitellään kotikäsitöiden erilaisten materiaalien jatkamista ja yhdistämistä kudontaa varten sekä kudonnan kangasmalleja. Kirjasen mallit pohjautuvat sekä Kotitalouskeskuksen vuonna 1943 valmistamalle näyttelyryhmälle että kotiteollisuusopettajien kursseilla suunnitteleuille kangasmalleille. Kirjasessa ei tarkemmin eritellä, mitkä mallit ovat näyttelyryhmästä ja mitkä ovat kotiteollisuusopettajien suunnitteleamia. Valokuvat ovat kuitenkin

näyttelyryhmän vaatteista, jotka Ruotsalaisen Marttaliiton käsityökonsulentit valmistasivat. Ainakin osa aineistoni vaatteista kuuluu tähän vuonna 1943 valmistettuun näyttelyryhmään.

Nykyhetken kankaita -kirjasessa on kuvattuna aineistoni vaatteita. Kuvassa 1 (s. 5) on sarkapuvun takki sekä työhousut. Takki on 50 % naudankarvaa ja 50% villaa, jonka kuidut on sekoitettu jo karstatessa. Housut ovat rohdinta ja hamppua. Sarkatakki on aineistoni vaate 12, mutta housut eivät ole aineistossani. Vaatteesta 12 ei tässä yhteydessä erityisesti mainita muuta, mutta seuraavalla aukeamalla käsitellään melko laajasti naudankarvojen käyttöä vaatetus-kankaissa.

Vaatteesta 6 on valokuva kirjasen sivulla 6. Tämä 45 % naudankarvaa, 40 % rohdinta ja 15 % villaa sisältävä työpusero on esimerkkinä eläinten karvojen käytöstä kotikutoisissa kankaissa. Kangasta kuvataan kuvatekstissä lujaksi. Siinä myös mainitaan, että kangas on vanutettu, mutta vaateen 6 kangas on vanuttamaton. Kirjasen kuva on liian pieni, jotta siitä näkisi onko kangas vanutettu vai ei. Tämän puseron kankaasta on kirjasessa kangasmalli № 8 (s. 15). Nämä tiedot täsmäävät vaatteeseen 6 kiinnitettyyn materiaalilappuun ja tämän sivun kuvasta näkee, että kangas on vielä vanuttamatta. Vaateen kangas on kuitenkin mahdollista vanuttaa, josta on maininta niin vaatteessa 6 kiinni olevassa materiaalilapussa kuin kirjasen kangasmallin yhteydessä. Kirjasen kuvassa 4 (s. 9) on housut, jotka ovat aineistoni vaate 9. Samaisten housujen kankaasta on kirjasessa kangasmalli numero 21 (s. 20). Housuissa on käytetty pel-lava-, villa- ja puuvillalankaa ja ovatkin siksi kirjasessa mallina erilaisten lankojen yhdistämisestä.

Muissa kirjasissa, joita aineistooni kuuluu (kts. liite 1) ei ollut mainintoja tai viittauksia tutkiini vaatteisiin. Kirjasissa *Villa emännän käsissä* (1947) ja *Pellava* (1942) oli paljon hyödyllisiä tietoja pellavan ja villan käsittelystä, mutta ne eivät liittyneet aineistoni vaatteisiin. *Pellava* -kirjanen on julkaistu ennen kuin aineistoni vaatteet on tehty ja se keskittyy pellavan viljelyyn ja kasvin vaatimiin työväheisiin, jotta siitä saadaan lankaa. *Villa emännän käsissä* taas on julkaistu ver-

rattain myöhään. Kirjasessa keskitytään kokonaisvaltaisesti lampaanvillaan, villakuidun rakenteesta, villan laatuun, keritsimiseen, kehruuseen, kudontaan ja villavaatteiden hoitoon. Aineistoni vaatteet, joissa on käytetty villaa, on valmistettu etupäässä huonolaatuisimmasta villasta. Se on varmasti yksi syy, miksi niitä ei ole kirjasen sivuilla. Kirjanen haluaa nimenomaan nostaa kotimaisen villan arvostusta, jolloin huonolaatuiset pula-ajan vaatteet eivät aja tätä tarkoitusta.

Jokaisessa Kotitalouskeskuksen vuosikertomuksessa vuosina 1941–1951 oli mainintoja käsitöihin liittyvistä toiminnoista. Karkeasti jakaen vuosina 1941–1945 keskityttiin tekstiilipulan tuomiin haasteisiin. Silloin opetettiin villan jatkamista karvoilla, pellavan viljelyä ja muokkaamista, vanhoista vaatteista uutta tekemistä, korjausta ja huoltoa sekä kasvivärjäystä. Opetusta saivat niin Kotitalouskeskuksen neuvojat kuin laaja yleisökin. Näyttelyitä oli heti alusta alkaen, yksi niistä oli suosittu ”Pulantorjuntapäivät”. Vuosina 1946–1951 Keskityttiin enemmän käsityön laatuun, raaka-ainetuntemuksen parantamiseen ja suomalaisen lampaan villan arvostuksen nostamiseen.

Aineistoni vaatteisiin viitataan suoraan vuoden 1943 kertomuksessa (s. 7). Silloin valmistettiin näyttelytoimintaa varten vaatekokoelma, joka nimettiin työpukuryhmäksi. Siinä esiteltiin vaatemallien lisäksi villan jatkamista pellavalla, hampulla ja eläinten karvoilla. Kudottuja näytteitä oli yhteensä 22 kappaletta. Työpukuryhmän valmisti Finlands svenska Marthaförbund. Myös vuosikertomuksessa 1944 (s. 6) mainitaan työpukuryhmä, joka oli ollut kyseisen vuoden halutuin näyttely.

7.3 Karkeaa kangasta ja jatkopaloja

Tekstiilipula näkyy aineistoni vaatteissa lähinnä materiaaleissa ja vaateen kappaleiden leikkuussa. Kaikki vaatteet ovat ajalleen tyypillisiä arki- tai työvaatteita. Vaatteissa ei ole juurikaan koristeluja, lähinnä laskoksia ja taskuja, joilla on myös käytön kannalta merkitystä. Yhdessäkään vaatteessa ei ollut kirjontaa, revinnäisiä tai muita perinteisiä koristelutapoja. Vaatteista huokuu käytännöllisyys ja pyrkimys siisteyteen. Vaikka moni vaatteista on värjäämätön, osassa on käytetty myös luonnonväreillä värjättyjä lankoja.

Vaatteiden materiaaleista yleisimmät ovat pellava ja villa. Käytetty pellava on laadultaan sekä aivinaa että rohdinta. Kun materiaalikorteissa on maininta ”pellava”, sillä tarkoitetaan aivinalankaa, siis parempilaatuista, pitkäkuituista ja sileämpää pellavaa. Rohdinpellava mainitaan aina erikseen. Esimerkiksi vaatteessa 5 materiaaleina ovat pellava № 14 loimena ja kuteena rohdin № 8. Villa-sanalla tarkoitetaan materiaaleissa lampaanvillaa. Villalankoja ei ole numeroitu, mutta muutamassa on kuvailtu villan laatua. Vaatteessa 6 on käytetty mustaa, karkeaa lampaanvillaa ja vaatteessa 8 kuteena on huonolaatuista villaa. Musta karkea villa on luokiteltu alimpaan hintaryhmään (Hausmann, 1947, s. 15). Vaatteessa 9 on villan ja rohdinpellavan lisäksi käytetty puuvillaa. Tämä on erikoista, koska puuvilla tuotiin ulkomailta Suomeen ja siitä oli kova pula. Puuvillaa on todennäköisesti hankittu ennen sotia ja sitä on jäänyt käyttämättä. On kuitenkin mielenkiintoista, että sitä esiteltiin yhtenä mallina, kun oli yleisesti tiedossa, että puuvillaa oli lähes mahdotonta saada kaupasta.

Korvikemateriaaleja on käytetty yhteensä neljässä vaatteessa. Vaatteissa 6, 12 ja 13 on käytetty naudankarvaa muiden materiaalien lisäksi. Vaatteessa 6 on 45 % naudankarvaa, 40 % rohdinpellavaa ja 15 % villaa. Vaatteet 12 ja 13 on tehty samasta kankaasta ja niissä on 50 % naudankarvaa ja 50 % villaa. Jälkimmäisten vaatteiden kangas on vanutettu. Myös vaatteen 6 kangas soveltuu vanuttamiseen materiaalilapun mukaan. *Nykyhetken kankaita* -kirjasen mukaan naudankarvojen käyttö yleistyi pula-aikana myös vaatetuskankaisiin. Karvoja voitiin sekoittaa villaan tai pellavaan eri määriä ja kehrätä langaksi. Karvojen hyvä puoli on se, että ne eivät ime kosteutta helposti itseensä sekä ovat lämpimiä ja kestäviä. Kankaista, jotka sisältävät karvaa, saadaan vanuttamalla vielä kestävämpiä. Kirjasessa on sivulla 6 kuva aineistoni karvavaatteesta 6. Vaatteessa 2 villaan on sekoitettu 60 % sillaa. Tämä on aineistoni ainoa vaate, jossa on käytetty jotain muutakin kuitua kuin luonnonkuituja. Silla on pula-ajalle tyypillinen materiaali.

Luonnonvärejä käytettiin jonkin verran enemmän pula-aikana kuin sitä ennen ja niiden käytön lisääminen oli yksi Kotitalouskeskuksen tavoitteista. Luonnonväreillä värjättyjä lankoja on aineistoni vaatteissa 2,5,8, 9 ja 10. Vaateen 2 langat on värjätty krapilla. Krappi ei kasva Suomessa, vaan se on ulkomailta tuotu ja siten

ostotuote (Kontturi, 1945, s. 15–16). Muut vaatteiden langat on värjätty sianpuolukalla ja puretusaineena on rautavihtrilli. Sianpuolukka kasvaa luonnonvaraisena Suomessa, joten sitä ei ole tarvinnut ostaa. Puretusaineet ovat ostettavia.

Langan laatu on hyvin epätasainen aineistoni vaatteissa 1,2,4,5,7,8,10 ja 11. Paikoitellen lanka on todella ohutta, hetkittäin taas paksua. Tämä tietenkin vaikuttaa kankaan kestävyys ja ulkonäköön. Langat on ilmeisesti kehrätty käsin, mikä

Kuva 58. Langan väri on epätasainen vaatteen 5 kuteessa. Kuvan yläosassa sininen lanka on huomattavasti vaaleampi kuin alhaalla.

selittää epätasaisuuden. Myös materiaalit voivat vaikuttaa langan epätasaisuuteen. Lankojen värit ovat myös epätasaisia vaatteissa 5 ja 8. Vaatteen 5 sianpuolukalla värjätty lanka on epätasaisen väristä, joka aiheuttaa kankaaseen epätasaisen raidallisen vaikutelman. Paikoitellen väri on paljon tummempi ja sävyerot ovat jyrkät ja helposti huomattavissa. Vaatteen 8 villalanka on kuin liukuvärjätty ja tekee kankaaseen laikukkaan vaikutelman. Villalankaa kehrätessä erivärisiä villoja ei ole sekoitettu kunnolla, jonka vuoksi langan sävy ei ole tasainen.

Nykyhetken kankaita -kirjasen mukaan pula-aika ei vaikuta kotikutoisen kankaan sidoksen valintaan. Palttina mainitaan tavallisimpana sidoksena ja sitä suositeltiin muun muassa naisten villaisiin pukukankaisiin. Toimikas-sidosta ja sen muunnoksia kehuttiin kirjasessa sen kestävyys ja laskeutuvuuden vuoksi. Sidoksen valinnalla ja oikealla lankatiheydellä on suuri vaikutus kankaan kestävyys, ulkonäköön ja käytettävyyteen. Kovaan kulutukseen joutuville kankaille kirjasessa

suositeltiin sellaista sidosta, johon on mahdollista saada suuri lankatiheys ilman että kangas tulee paksummaksi (s. 10). Aineistoni vaatteissa käytettiin sidoksina palttinaa (vaate 1,2,6 ja 9), toimikasta (vaate 7,8 ja 10), kärkitoimikasta (vaate 12 ja 13), toisvaltaista panamaa (vaate 4,5 ja 11) ja raesidosta (vaate 3).

Vaatteissa 4,5,8 ja 11 loimi on kaksinkertainen. Vaatteessa 10 sekä loimi että kude ovat kaksinkertaiset. Kahta lankaa siis käsitellään yhtenä, mutta niitä ei ole kierretty yhteen. Tämä kahden langan käyttö yhden tapaan varsinkin loimessa voi johtua monesta syystä. Pirtojen lukumäärä ja hienousaste ovat saattaneet olla rajalliset. Jos ei ole ollut saatavilla tarpeeksi pientä pirtaa, on voitu käyttää suurempaa ja laittaa yhteen piin rakoon kaksi loimilankaa. Näin myös niisiä, joista on saattanut ollut pulaa, tarvitsee vähemmän. Se helpottaa kudontaa, koska silloin loimi kestää paremmin rasitusta. Toisaalta jos loimilangat ovat samassa piin raossa, saattavat ne hankautua helpommin poikki. Lankojen käsittely yhtenä ainakin nopeuttaa kudontaa, mikä oli varmasti pula-aikana monien tehtävien kasaantuessa helpottavaa. Kudonta nopeutuu selvästi varsinkin silloin kun sekä loimi että kude ovat kaksinkertaiset, kuten vaatteessa 10.

Vaatteissa 6 ja 12 on näkyviä kudontavirheitä. Molemmissa nämä kudontavirheet ovat etukappaleella näkyvillä, vaatteessa 6 oikealla olalla ja kauluksen kärjessä ja vaatteessa 12 vasemmassa helmassa. Se, että kudontavirheelliset kohdat kankaasta on käytetty, voi johtua kolmesta syystä. Ensinnäkin kangasta on voinut olla niin vähän, että myös virhekohdat on pitänyt käyttää, jotta vaate on saatu tehtyä. Toiseksi virheitä ei ole huomattu kangasta leikatessa ja ommeltaessa. Kolmanneksi, virheistä ei ole välitetty koska vaate on tulossa malliksi, eikä sitä

ollut tarkoitus oikeasti käyttää. Viimeinen vaihtoehto on epätodennäköisin, koska malliasujen olisi tärkeää olla mahdollisimman hyvin valmistettuja ja virheettömiä.

Kuva 59. Kudontavirhe vaatteen 12 kankaassa.

Aineistoni housuissa on käytetty paljon erilaisia vuorikankaita. Vaatteessa 9 on käytetty taskupusseiksi ja vuoritukseen jopa kolmea eri kangasta. Vaatteessa 13 vuoritus ja taskupussit on toteutettu kahden eri kankaan avulla. Vuorikankaat ovat ohutta palttinasadoksista pellavaa. Kankaiden tiheys vaihtelee, osa on melko harvaa, toiset hyvin tiheitä. Yksi vuorina käytetty kangas on toimikas-sidoksinen, joko pellavaa tai puuvillapellavaa. Tämä vuorikankaiden kirjava käyttö kertoo siitä, että kankaat on otettu sen mukaan, mitä on löytynyt.

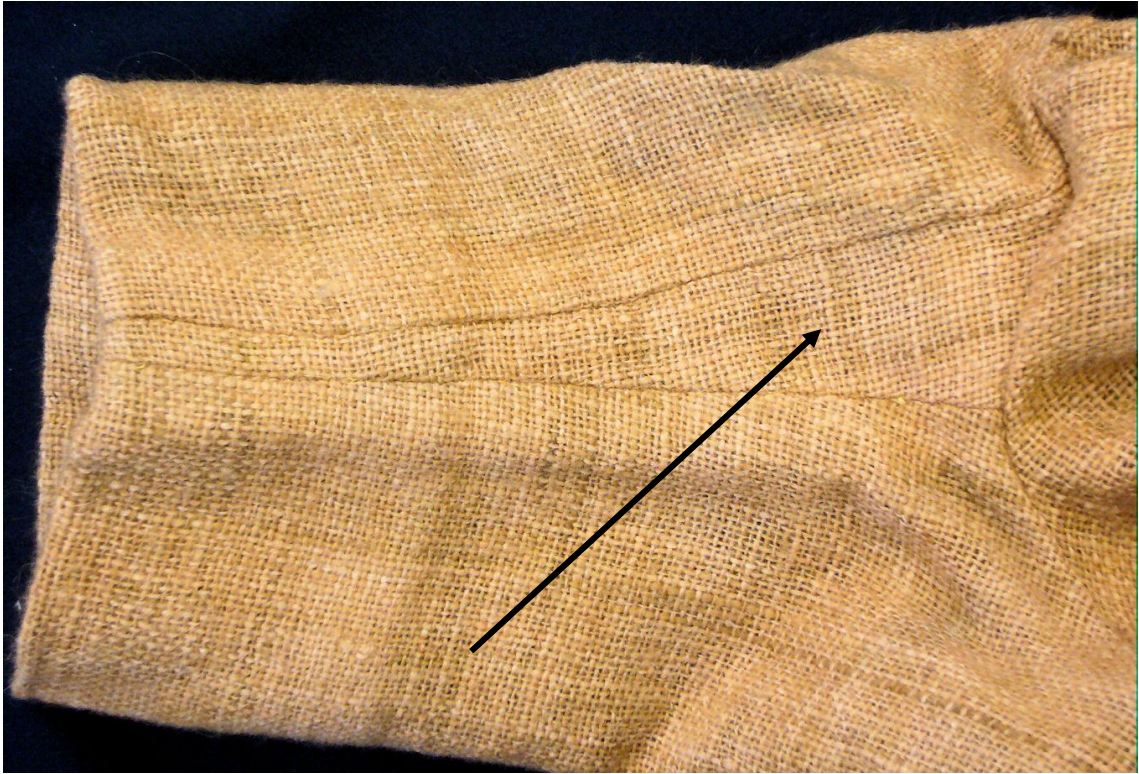

Kuva 60. Kolme eri vuorikangasta vaatteessa 9.

Vaate 12 on kokonaan vuoritettu tiheällä palttinasidoksisella pellavalla. Takin vuoriksi pellava ei ole paras mahdollinen materiaali, koska se ei ole liukas ja siten vuori saattaa aiheuttaa kitkaa alla olevan paidan kanssa ja vähentää käyttömukavuutta. Palttina on lisäksi sidoksena jäykkä. Esimerkiksi toimikas- tai pomsidos olisi ollut joustavampi kangas vuoriksi. Taskujen läpät on vuoritettu ruudullisella, palttinasidoksisella pellavakankaalla. Tämän lisäksi vaatteessa 12 on käytetty alakauluksena sinertävän ruskeaa palttinapellavaa, joka on ilmeisesti vaateen 5 kangasta. Kangas sinänsä on kelvollinen alakaulukseen, mutta takki olisi tyylikkäämpi, jos myös alakaulus olisi samaa kangasta kuin miehusta. Nämä ovat myös merkkejä tekstiilipulasta. Ratkaisu siihen on ollut luonnollisesti hyödyntää saatavilla olevat materiaalit. Vaatteen 2 alakauluksen ohutta kangasta ei ole muissa aineistoni vaatteissa. Kangas on luultavasti sillaa, joka on ajalleen tyyppilistä, mutta ei kovin kestävää.

Vaatteet on suunniteltu vähän kangasta kuluttaviksi. Kappaleet on leikattu kankaasta suoraan langansuuntaan. Vaatteiden 9,10 ja 13 haarakaarien kärjet on leikattu erillisinä kiiloina. Tämä säästää kangasta, koska kaarien kärjet vievät leikatessa melko paljon tilaa. Toinen syy erillisiin kiiloihin on kotikutoisen kankaan

leveys. Kotikangaspuissa ei yleensä kudottu kovin leveää kangasta, jonka vuoksi kappaleita ei ollut mahdollista leikata kokonaisina kankaalta. Vaatteen 2 hihojen sivusaumoissa on kiilat kainalolta hihansuulle saakka. Tämä on tehty kankaan säästämiseksi. On myös mahdollista, että leikkuussa on tapahtunut virhe ja hihojen pyöriö on jäänyt liian lyhyeksi, jota on korjattu jatkopaloilla.

Kuva 61. Hihan sivusaumassa oleva kiila vaatteessa 2.

Erilaisia jatkopaloja on käytetty myös vyötärökaiteessa, rannekkeessa, kauluksessa ja lahkeensuussa. Vaatteen 6 vasemman hihan ranneke on tehty useammasta kappaleesta. Vaatteessa 10 on vyötärökaitaleessa jatkopaloja. Nämä jatkopalat on tehty kangaspulan vuoksi. Ehjää kangasta ei ole ollut tarpeeksi näihin kappaleisiin, joten ne on päätetty tehdä useammasta. Vaatteen 13 lahkeiden saumavaroissa on sisäsauman puolella kiilat (kts. kuva 55, s. 83). Nämä kiilat on tehty joko siksi, että kangas on leikattu väärin tai siksi, että kangas olisi muuten loppunut kesken. Vaatteen 12 alakaulus on leikattu eri kankaasta kuin miehusta. Kauluksen kärjet on vielä leikattu erillisistä paloista. Syynä lienee kankaan loppuminen kaskan, jolloin kaulus on tehty useammasta palasta. Alakauluksen erilainen kangas voi johtua myös miehustakankaan vähyydestä tai siitä, että kauluksesta on haluttu tehdä kevyempi.

Vaatteissa 3 ja 4 on sivusaumoissa leveät saumavarat ja leveä helmapäärme. Vaikka materiaalipula oli suuri, oli myös tyypillistä laittaa leveät saumavarat, jotta vaatetta oli helppo muokata käyttäjän kokovaihtelun mukaan. Leveä helmapäärme taas helpotti hameen helman pituuden muotivaihteluiden seuraamista (Koskennurmi-Sivonen, 2003b, s. 69). Kaikissa aineistoni housuissa, joissa on piilonapitushalkio keskiedessä (vaatteet 8, 9, 10 ja 13), on napinlävet tehty halkiolle vinoon noin 45° kulmaan. Vino napinläpi säästää kangasta, koska napitus-alavarojen ei tarvitse olla silloin niin leveät. Toisaalta napitushalkio housuissa ei voi olla kovin leveä, oli pula-aika tai ei, koska se haittaa käyttömukavuutta. Napit pysyvät paremmin kiinni, jos napinlävet eivät ole pystyssä, joten tämäkin voi olla syy vinoihin napinläpiin. Tätä ratkaisua käytetään kuitenkin edelleenkin eli se on voinut olla yleinen tapa tuolloin.

8. Pohdinta

Ilman Helsingin yliopistolle luovutettua pula-ajan opetusmateriaalia tutkielmani ei olisi ollut mahdollinen. Kun kuulin, että tällainen materiaali oli yliopistolla, ei minun enää tarvinnut miettiä aihetta pro gradu -tutkielmalleni. Tutkimusaineiston rajaus edellä esitelyihin 13 vaatteeseen oli minulle selvä lähes alusta asti. Tutkimusaiheeseen ja -aineistooni lähemmin tutustuesssa alkoivat selkiytyä niin tutkimuskysymykset kuin -menetelmäkin. Esinetutkimuksen avulla sain tutkittua vaatteet perusteellisesti ja pystyin yhdistämään asuista saatuun tietoon myös kirjallisista aineistoista nousutta tietoa. Koska tarkoitukseni oli tehdä perustutkimusta, halusin selvittää ennen kaikkea millaisista materiaaleista ja millä tekniikoilla vaatteet oli valmistettu. Minua kiinnosti myös millaisia mainintoja kirjallisissa aineistoissa vaatteista oli ja miten pula-aika näkyy asuissa. Alla pohdin ensin tutkimukseni luotettavuutta, seuraavaksi tutkimuksen tuloksia ja lopuksi mietin mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

Olen pyrkinyt koko tutkielman ajan mahdollisimman läpinäkyvään työskentelyyn, jotta tulokset olisivat luotettavia. Tämä on erityisen tärkeää historian tutkimuksessa, sillä tutkijan omat lähtökohdat ja oletukset muokkaavat tutkimuksen suuntaa alusta asti (Heikkinen, 1996, s. 124). Ilman tutkijan reflektiota tutkimuksen kulkua on hankalampi seurata ja sen luotettavuus voi siksi kärsiä (Leskelä-Kärki, 2001, s. 118–119). Mielestäni toteutin avoimuuden periaatetta hyvin. Olen kertonut omat lähtökohtani ja kiinnostukseni, sekä raportoinut tutkimuksen vaiheet ja niiden tulokset.

Omat ennakkotietoni pula-ajasta ennen tutkielman tekemistä olivat melko suppeat. Aloitin tutkimuksen luetteloimalla lahjoitetut esineet Helsingin Yliopistomuseota varten (kts. esim. liite 2). Näin sain heti kosketuksen pula-ajan vaatteisiin. Samalla sain kokonaiskuvan esineistä ja pystyin rajaamaan aineiston sopivaksi. Aloitin tiedon keruun pula-ajasta tutustumalla aikakautta käsitteleviin teoksiin. Ensin keskityin yleisteoksiin, jossa puutetta käsiteltiin laajasti. Pyrin hahmottamaan aikakauden kokonaisuutena. Tiedon kertyessä syvennyin enemmän tekstiilipuolaan ja sen luomiin haasteisiin. Keräsin siis tietoa yleisestä yksityiskohtaiseen.

Kerrytettyäni tietoa pula-ajasta riittävästi aloitin aineiston vaatteiden tutkimisen. Ensin tarkastelin niitä yleisesti kuvaillen materiaaleja, yksityiskohtia ja ompeluratkaisuja sekä valokuvasin ne. Etsin mainintoja aineiston vaatteista Kotitalouskeskuksen kirjasista ja vuosikertomuksista lisätiedon saamiseksi. Tämän jälkeen keskityin etsimään vaatteista pulasta kertovia ominaisuuksia. Esinetutkimuksessa tutkittavan aiheen kokonaisvaltainen hallinta auttaa löytämään esineestä uusia, erikoisia puolia (Taylor, 1998, s. 347–348). Koen, että koulutukseni ja koemukseni vaatetuksesta auttoi tämän tutkielman tekemistä.

Artesaanin taitoihin ja kokemukseeni pohjaten päättelin aineiston pula-ajasta johtuvat erityispiirteet, kuten kappaleiden jatkamisen ja vuorikankaiden erikoisen käytön. Aineistoni vaatteiden avulla halusin saada yksityiskohtaisesta lähteestä yleistä tietoa. Niiden avulla ei tietenkään voi saada kaiken kertovaa kuvaa pula-ajan tekstiilitilanteesta. Ne kertovat kuitenkin omaa tarinaansa ajasta. Tämä kertomus ei ole ristiriitaista aiemman tiedon kanssa.

Asujen kautta saatu tieto syventää ja luo uusia tasoja jo olemassa olevaan tietoon pula-ajan vaatetuksesta. Johdannossa määrittelin tutkimustehtäväkseni selvittää aineiston vaatteiden avulla, mitä ehdotuksia Kotitalouskeskus antoi kansalaisille pula-ajan vaatetuspulmista selviämiseen. Näitä asuja tutkimalla sain paljon tietoa aikakauden tekstiiliratkaisuista, joita seuraavassa käsittelen.

Vaatteiden valmistusmateriaalit kertoivat puutteesta. Niistä näki, että niitä käytettiin, koska parempia ei ollut saatavilla. Kotikutoisten kankaiden käyttö oli vähentynyt ennen sotia, mutta nyt niihin taas palattiin. Osa kansalaisista oli jopa täysin omavaraisia vaatetuksessa (Räikkönen, 1993, s. 188). Aineistoni vaatteet oli käsin kehrätty ja kudottu. Niistä ei käynyt ilmi, olivatko myös raaka-aineet itse kasvatettuja, mutta se ei liene mahdotonta. Ainakin Kotitalouskeskus kehotti kansalaisia omavaraisuuteen.

Aineiston vaatteiden langat oli epätasaisesti kehrättyjä ja kankaat olivat karheita. Kudonta oli pääosin siistiä, mutta virheitäkin löytyi. Virheelliset kohdat oli käytetty, koska kangasta ei ehkä olisi muuten riittänyt vaatteeseen. Kehruu- ja kudontataito eivät olleet 1940-luvulla enää kaikille itsestään selvyys (Räikkönen, 1993, s.

189). Tämän vuoksi ei ole yllättävää, että myös aineistoni vaatteiden langat ja kankaat ovat epätasaisia laadultaan. Materiaaleina oli lähinnä pellava ja villa. Puuvillaa käytettiin ainoastaan yhdessä aineiston vaatteessa. Puuvillaa ei tuotu Suomeen sodan aikana kuin vähäisiä määriä, eikä sitä näin ollen riittänyt siviilien vaatetukseen materiaaliksi.

Kolmessa vaatteessa oli käytetty villan ja pellavan lisänä korviketta. Kahdessa pukimessa oli käytetty naudnan karvoja. Niitä oli ennen sotia käytetty lähinnä vain huopiin, mutta nyt materiaalipulan aikana ne kelpuutettiin myös pukimiin. Yhdessä vaatteessa sillaa oli sekoitettu villaan. Tämä oli tyypillinen materiaaliyhdistelmä pula-aikana. Villa kompensoi sillan huonoja puolia ja samalla vaikeasti saatavaa villaa kului vähemmän asuun. Sillaa oli valmistettu Suomessa jo ennen sotia, mutta vasta puutteessa sen käyttö yleistyi (Henriksson, 1953, s. 43).

Materiaalien lisäksi pula näkyi erilaisina jatkopaloina ja kiiloina sekä vuorikangasvalinnoissa. Kangasta oli ollut niin vähän, että joitakin kappaleita oli täytynyt leikata osissa. Vuorikankaana käytettiin sitä mitä saatiin. Se ei aina ollut paras mahdollinen käyttötarkoitukseen, mutta parempi kuin ei mitään.

Vaatteet olivat ajalleen tyypillisiä, käytännöllisiä ja siistejä. Niissä ei ollut koristeita. Vaatteiden yksityiskohtien vähyys ja suorat langansuunnat kertoivat kangaspulasta. Näin vaate saatiin valmistettua mahdollisimman vähällä kankaalla.

Ompelujälki oli siistiä ja kestävä. Saumat oli ommeltu koneella, mutta yksityiskohdat ja huolittelut tehty käsin. Tämä oli myös tavallista, sillä suoraommelompe-lukone oli lähes joka talossa (Koskennurmi-Sivonen, 2003a, s. 57).

Pula-aikana tavallista uusiokäyttöä ja uudistamista ei ollut aineistoni vaatteissa. Nämä vaatteet olivat esimerkkejä siitä, millaisista materiaaleista ja kankaista voi tehdä pukimia. Jos aineistoni vaatteet olisivat joskus päätyneet käyttöön, olisi niitä varmasti kulumisen ja käytön myötä paikattu, korjattu ja uudistettu.

Kotitalouskeskuksen kirjasista ja vuosikertomuksista löytyi yllättävän vähän mainintoja aineistoni vaatteista. Olin odottanut että niitä olisi ollut enemmän. Kirjasia

oli lahjoituksen joukossa 17, mutta vain yhdessä niistä, *Nykyhetken kankaita*, oli aineiston vaatteista kuvia ja tekstiä.

Vuosikertomuksissa oli paljon tekstiilityöhön liittyviä mainintoja. Kuitenkin vain muutaman niistä pystyin yhdistämään näihin vaatteisiin. Aineistoni vaatteet, tai ainakin osa niistä, kuuluivat 1943 valmistuneeseen työvaate-näyttelysarjaan. Siitä oli maininta vielä seuraavassa vuosikertomuksessa, jossa sen todettiin olleen kysytyin näyttelyryhmä.

Tutkimuksellani sain vastaukset sekä tutkimuskysymyksiini että tutkimustehtävääni. Kotitalouskeskuksen vaatteiden avulla oli tarkoitus esitellä erilaisia materiaaleja ja kankaita, joista voi pula-aikana valmistaa asuja. Niistä näkyi, että tarkkaa ja huolellista työtä ei tullut unohtaa puutteenkaan keskellä. Erilaiset jatkopalat eivät vähentäneet työn arvoa, kunhan nekin oli valmistettu huolella. Omavaraisen emännän ylpeytenä saattoi edelleen olla perheensä siistit vaatteet, vaikka valmistusmateriaalit eivät olosuhteiden pakosta olleet niin laadukkaat kuin hän olisi toivonut.

Koen olleeni etuoikeutettu, kun pääsin tutkimaan 70 vuotta sitten valmistettuja arkivaatteita. Vanhat tekstiilit ovat aina kiehtoneet minua ja käsillä tekeminen on mielestäni tärkeää. Aineiston vaatteiden kautta opin paljon uutta historiasta ja ennen kaikkea tutkielmanteosta. Tämä on ollut harvinainen mahdollisuus. Pula-ajan käyttötekstiilejä ei juurikaan ole enää jäljellä, koska ne kulutettiin puhki ja lopulta hävitettiin. Tämän vuoksi aikakauden arkivaatteista ei ole aiemmin tehty esinetutkimusta.

Tutkimusta voisi jatkaa perehtymällä aineiston vaatteisiin kulttuurianalyysin tai semiotiikan keinoin. Nyt tutkimus keskittyi vain vaatteisiin ja niiden kautta ilmentyvään puutteeseen. Tulkitsemalla vaatteiden merkityksiä olisi mahdollista päästä syvemmälle pula-ajan mentaliteettiin. Tutkimuksen voisi laajentaa kaikkiin 83 esineeseen, jotka luovutettiin Helsingin yliopistolle. Esineiden lisäksi Kotitalouskeskusta voisi tutkia kotikäsityön edistäjänä. Mikäli löytyisi vielä henkilöitä, jotka ovat

olleet kosketuksissa Kotitalouskeskukseen, heitä olisi mielenkiintoista haastatella. Ensikäden tieto vuonna 1992 lopettaneen järjestön toiminnasta pula-aikana olisi todella mielenkiintoista.

Tartuin pula-ajan vaatteiden tutkimiseen kiinnostuksesta tuunaukseen ja kierrätykseen. Tutkielman aineiston pukimissa ei kuitenkaan ollut lainkaan uusiokäyttöä. Tästä huolimatta sain oivalluksia niitä tutkiessa. Vaatteet oli tehty vaivoja säästämättä, huolellisesti ja kestävästi. Niistä huokuu materiaalin ja käsityön arvostus. Uskon, että tekstiilien kunnioitus oli erityisen tärkeää pula-aikana ja että sen tulisi olla tärkeää vieläkin. Ymmärtämällä työn määrän, joka vaatteiden valmistamiseen kuluu omavaraistaloudessa, alkaa myös arvostaa niitä vaatteita, jotka joku muu on valmistanut.

Lähteet

- Aikasalo, P. (2000). *Seuratkaamme järkevää ja terveellistä muotia: Naisten pu-
keutumisihanteet ja vaatevalinnat 1920-luvulta 1960-luvun lopulle*. Helsinki:
Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Aikasalo, P. (2006). Hiljainen museoesine puhuu. Ajatuksia ja tutkimuskysymyk-
siä museoesineiden äärellä. Teoksessa L. K. Kaukinen & M. Collanus
(toim.) *Tekstejä ja kangastuksia: Puheenvuoroja käsityöstä ja sen tulevai-
suudesta* (s. 55–65). Hamina: Akatiimi.
- Aro-Heinilä, I. (2015). Suullinen tiedonanto, 12.04.2015.
- Brooks, M. (2007). Recovering identity: the role of textual evidence in identifying
forgotten azlon fibres from the mid-20th century. Teoksessa M. Hayward &
E. Kramer (toim.), *Textiles and Text: Re-establishing the Links between Ar-
chival and Object-based Research: Postprints* (29–36). Lontoo: Archetype
Publications.
- Haapala, P. (1989). *Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen*. Helsinki: Suomen
historiallinen seura.
- Hausmann, A. (1947). *Villa emännän käsissä*. Helsinki: Marttaliiton, Pienviljeli-
jain Keskusliiton, Pienviljelijäinliiton, Sos. dem. Työläisnaisliiton ja Finlands
svenska Marthaförbundin Kotitalouskeskus.
- Haye, A. de la (2013). Introduction. Teoksessa S. Black, A. de la Haye, J.
Entwistle, A. Rocamora, R. A. Root & H. Thomas (toim.) *The Handbook of
Fashion Studies* (231–234). Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Haye, A. de la (2014). Luento esinetutkimuksesta Opettajankoulutuslaitoksella
Helsingissä 7.5.2014.
- Heikkinen, A. (1996). *Menneisyyttä rakentamassa*. Helsinki: Yliopistopaino.

- Henriksson, A. (1953). *Kankaankudonnan oppikirja. Kankaankudonnan ammattiedon perusteet kotiteollisuus-, kotitalous- ja emäntäkouluja, kansanopistoja ja itseopiskelijoita varten*. Helsinki: Otava.
- Hintikka, O. & Häppölä, K. (2007). *Tuntematon emäntä: Kotirintama kertoo*. Helsinki: Maahenki.
- Hintsanen, P. (2015). Luettu 14.04.2015. <http://www.coloria.net/varjays/arctostaphylos.htm>.
- Jaatinen, S. (2004). *Kortilla korviketta. Säännöstelyä ja selviytymistä pula-ajan Suomessa*. Helsinki: Multikustannus.
- Jermo, A. (1974). *Kun kansa eli kortilla. Reportaasi lähimenneisyydestä*. Helsinki: Otava.
- Kaipainen, M. (2008). *"Ken tilauspukua käyttää, hän herrasmieheltä näyttää". Eteläkarjalaisen maalaisvaatturi ja vatturitoiminta 1920–1960-luvuilla*. Joensuu yliopisto. Kasvatustieteellisiä julkaisuja 125.
- Kalela, J. (2001). Historiantutkimus ja jokapäiväinen historia. Teoksessa J. Kalela & I. Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia* (s. 11–25). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kansan Arkisto. (2015). Luettu 24.04.2015. <http://83.145.206.185:9011/preARKa3.po>.
- Karlsson, R. (1943). Pienviljelijänaisten erikoisasema ja Kotitalouskeskus. Teoksessa *Kotitalouskeskus. Centralen för huslig ekonomi r.y. Toiminta vuosina 1941–1942* (s. 6–7). Helsinki: Kotitalouskeskus.
- Kaukonen, T.-I. (1946). *Pellavan ja hampun viljely ja muokkaus Suomessa: kansatieteellinen tutkimus*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Keskitalo, P. (2012). *Pula-ajan käsityöt. Omin käsin -lehdessä esiintyvät käsityöohjeet vuosina 1938–1952*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Opettajankoulutuslaitos.

- Kontturi, H. (1945). *Luonnonväreillä värjäämisestä*. Helsinki: Pellervo-Seura.
- Kopisto, S. (1997). *Moderni chic nainen. Muodin vuosikymmenet 1920–1960*. Helsinki: Museovirasto.
- Koskelainen, L. (1999). *Marttaa ja vähän mariaakin: Marttajärjestön toiminta ja aatteellinen tausta talvisodan päivistä nykyaikaan*. Helsinki: Otava.
- Koskennurmi-Sivonen, R. (2002). *Salonkimuoti lehdistössä*. Hamina: Akatiimi.
- Koskennurmi-Sivonen, R. (2003a). Ehtivät ja taitavat kädet. Teoksessa M. Laakso, H. Hollmén, A. Calder & I. Kuuranne (toim.) *Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäkylläisyyteen* (56–57). Helsinki: Valitut palat.
- Koskennurmi-Sivonen, R. (2003b). Sodanjälkeinen muoti. Teoksessa M. Laakso, H. Hollmén, A. Calder & I. Kuuranne (toim.) *Eilispäivän Suomi. Jälleenrakennuksesta yltäkylläisyyteen* (56–57). Helsinki: Valitut palat.
- Koskennurmi-Sivonen, R. (2014). *Esinetutkimus – alkeita lyhyesti*. Luettu 12.1.2015 <http://www.helsinki.fi/~rkosken/esine.pdf>.
- Kotitalouskeskus. (1943). *Kotitalouskeskus. Centralen för huslig ekonomi r.y. Toiminta vuosina 1941–1942*. Helsinki: Kotitalouskeskus.
- Kotitalouskeskus. (1948). *Kotitalouskeskus. Centralen för huslig ekonomi r.y. Toiminta vuosina 1947*. Helsinki: Kotitalouskeskus.
- Kotitalouskeskus. (1949). *Kotitalouskeskus. Centralen för huslig ekonomi r.y. Toiminta vuosina 1948*. Helsinki: Kotitalouskeskus.
- Kukkamäki, H. (2003). *1940-luvun pula-aika pukeutumisen näkökulmasta*. Käsi-työtieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto: Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.
- Kurimo, V. (1955). *Vaatetusalan ainesoppi*. Helsinki: Otava.

- Leskelä-Kärki, M. (2001). Kerrottu elämä. Naishistorioitsija ja toisen historian kirjoittamisen ongelmia. Teoksessa J. Kalela & I. Lindroos (toim.) *Jokapäiväinen historia* (s. 98–120). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Luutonen, M. (1997). *Kansanomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta*. Helsinki: Akatiimi.
- Luutonen, M. (1999). Merkillinen tuote. Teoksessa A-M Raunio & P. Seitamaa-Hakkarainen (toim.) *Liitteitä – Attachments. Kirjoituksia käsityötieteestä*. (s. 73–82). Kuopio: Kuopion käsi- ja taideteollisuusakatemia.
- Lähdesmäki, T., Hurme, P., Koskimaa, R., Mikkola, L., & Himberg, T. (2015) Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. Luettu 24.04.2015. <http://www.jyu.fi/mehu>.
- Lähteenmäki, M. (1989). ”Pohjoisen mallimaa” Suomen työläisnaisliikkeen kansainvälistyminen. Teoksessa L. Laine & P. Markkola (toim.) *Tuntematon työläisnainen* (s. 140–161). Tampere: Vastapaino.
- Lähteenmäki, M. (1995). *Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Nurminen, E. (1943). Kotitalouskeskuksen tehtäviä yhteiskunnalliselta kannalta. Teoksessa *Kotitalouskeskus. Centralen för huslig ekonomi r.y. Toiminta vuosina 1941–1942* (s. 4). Helsinki: Kotitalouskeskus.
- Ohanwe, T. (1993). Järjestönaiset huolenpitäjinä koti- ja sotarintamalla. Teoksessa R. Raitis & E. Haavio-Mannila (toim.) *Naisten aseet: Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa* (s. 131–159). Porvoo: WSOY.
- Palmer, A. (2013). Looking at Fashion: The Material Object as Subject. Teoksessa S. Black, A. de la Haye, J. Entwistle, A. Rocamora, R. A. Root & H. Thomas (toim.) *The Handbook of Fashion Studies* (s. 268–300). Lontoo: Bloomsbury Academic.
- Perheentupa, E. (1944). *Kotikankurin sidosopas*. Helsinki: Maatalousseurojen keskusliiton julkaisu no 336, Maatalousnaisten julkaisu no 44.

- Pienviljelijäin liitto. (2015) Luettu 24.03.2015. http://83.145.206.185/Kansanarkisto/materiaali/ARKISTOT/391_34051954_52876283_PIENVILJELIJ%C3%84LIITTO.PDF .
- Pihkala, E. (2002). Kansanhuollon aikaan. Teoksessa L. Haataja (toim.) *Suomi 85: Itsenäisyyden puolustajat kotirintamalla* (s. 84–99). Helsinki: Weilin & Göös.
- Prown, J. (1982). Mind in Matter. An Introduction to Material Culture Theory and Method. *Winterthur Portfolio*, 17(1), (1–19).
- Ruokosalmi, T. & Lahti, H. (1977). *Kylvöö ja satoa. Pienviljelijäin keskusliitto 1922–1969*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Räikkönen, T. (1993). Läskisoosia ilman läskiä ja sitruunasoodalla ohukaisia – kotirintaman monitaitureiden elämää. Teoksessa R. Raitis & E. Haavio-Mannila (toim.) *Naisten aseet: Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa* (s. 160–200). Porvoo: WSOY.
- Saari, A. (2004). *Tekstiilitilanne pulavuosina 1940–1949 – aikaisten muistojen selviytymiskeinoista*. Käsityötieteen syventävien opintojen tutkielma. Helsingin yliopisto: Kotitalous- ja käsityötieteiden laitos.
- Salomäki, K. (2014). Tekstiilikulttuurin tutkimus käsityötieteessä. Teoksessa S. Karppinen, A. Kouhia & E. Syrjäläinen (toim.) *Kättä pidempää: Otteita käsityön tutkimuksesta ja käsitteellistämisestä* (s. 191–202). Kotitalous- ja käsityötieteiden julkaisuja 33. Helsinki.
- Salovaara, K. (1977). *Säännösten selvittämistä. Kansanhuoltoa 1939–1949*. Helsinki: Kauppiaitten kustannus.
- Schoesser, M. (2002). Introduction. Teoksessa M. Schoesser & C. Boydell (toim.), *Disentangling textiles: Techniques for the study of designed objects* (3–10). Lontoo: Middlesex University Press.
- Severa, J. & Horswill, M. (1989). Costume as Material Culture. *Dress*, 15, 51–64.

- Seppälä, R. (1982). *Pellavan tarina*. Tampere: Pellava-Säätiö.
- Sihvola, K. (1999). *Paperi pula-ajan korvikemateriaalina*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Opettajankoulutuslaitos.
- Silventoinen, R. (2012). *Dora Jung – Pula-aika, paperilanka ja paperilankadamasti*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Opettajankoulutuslaitos.
- Simola, E. J. (1949). *Tekstiilikuidut: perustietoja kuituopista*. Porvoo: WSOY.
- Sirkiä, S. (2007). Pakkilaatikkopöytä ja maitopussimatto. Pakkausmateriaalit kodinsisustuksessa 1920–1970-luvulla. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos.
- Steele, V. (1998). A Museum of Fashion Is More Than a Clothes-Bag. *Fashion Theory*, 2 (4), 327–336.
- Talve, I. (2012). *Suomen kansankulttuuri*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Taylor, L. (1998). Doing the Laundry? A Reassessment of Object-based Dress History. *Fashion Theory*, 2 (4), 337–358.
- Taylor, L. (2004). *The Study of dress history*. New York: Manchester University Press.
- Teittinen, H. (2014). *Kotitalouskeskuksen rahasto. Tukea kotitalous- ja käsityöalan tutkimukselle*. Luettu 1.12.2014. <https://apurahat.skr.fi/nimikkorahastot/nimikkorahastoesite?numero=283350> .
- Turunen, A. (2011). *"Hame, housut, hamehousut! vai mikä on tulevaisuutemme?": Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumisohteet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889–1945*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Utrio, M & Utrio, U. (1994). *Pois pula, pois puute: kun kansa selviytyi*. Helsinki: Tammi.

Varmola, M. (2014). *Kun pesee ja parsii paikkaa, niin kestää vielä monta aikaa. Tekstiilien paikkaus ja parsinta arkielämän murroksissa 1920–1960-lukujen Suomessa*. Käsityötieteen pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto: Opettajankoulutuslaitos.

Vohlonen, M. (1945). *Nykyaikainen lammastalous: opas ja oppikirja Suomen maanviljelijöille ja maatalouskouluille*. Porvoo: WSOY.

Wood, G.S. (2008). *The Purpose of the Past: reflections on the uses of history*. New York: Penguin press.

Aineiston julkaisut:

Hausmann, A. (1947). *Villa emännän käsissä*. Helsinki: Marttaliiton, Pienviljelijäin Keskusliiton, Pienviljelijäinliiton, Sos. dem. Työläisnaisliiton ja Finlands svenska Marthaförbundin Kotitalouskeskus.

Kontturi, H. (1945). *Nykyhetken kankaita*. Helsinki: Marttaliiton, Pienviljelijäin Keskusliiton, Pienviljelijäinliiton, Sos. dem. Työläisnaisliiton ja Finlands svenska Marthaförbundin Kotitalouskeskus.

Kotitalouskeskuksen vuosikertomukset 1941–1951. Helsinki: Kotitalouskeskus.

Reini, S. (1942). *Pellava*. Helsinki: Marttaliiton, Pienviljelijäin Keskusliiton, Pienviljelijäinliiton, Sos. dem. Työläisnaisliiton ja Finlands svenska Marthaförbundin Kotitalouskeskus.

Liitteet

Liite 1

Esine: Ohjevihkonen

Diaarionumero: HY201496A40-1, HY201496A40-2, HY201496A40-3, HY201496A40-4, HY201496A40-5, HY201496A40-6, HY201496A40-7, HY201496A40-8, HY201496A40-9, HY201496A40-10, HY201496A40-11, HY201496A40-12, HY201496A40-13, HY201496A40-14, HY201496A40-15, HY201496A40-16, HY201496A40-17

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Ohjevihkonen

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa:

Materiaali: Paperi

Väri: Vaalea, paikoitellen värillisiä painatuksia

Koko: Korkeus 21,5 cm, leveys 15 cm.

Kuvaus: Kaikissa seitsemässätoista lehtisessä julkaisijana Marttaliiton, Pienviljelijöiden keskusliiton, Pienviljelijäin liiton, Sos. dem. työläisnaisliiton ja Finlands svenska marthaförbundin Kotitalouskeskus.

40-1: Asta Janssonin ”Pienokaisen ensimmäiset vaatteet” julkaistu vuonna 1943 Helsingissä. Yhteensä 20 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm. Kaava-arkissa on vain yhdellä puolella kaavoja. Lehtisessä on sekä ompeluohjeita, että neuleohjeita alusvaatteista päällysvaatteisiin.

40-2: Asta Janssonin ”Pukimia 2-4 vuotiaille” julkaistu vuonna 1945 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 42 cm. Kaava-arkissa on vain yhdellä puolella kaavoja. Lehtisessä on lähinnä ompeluohjeita, mutta myös muutama neuleohje, ohjeita tytöille ja pojille.

40-3: Eeva Saurion ”Uusia pukuja vanhoista” julkaistu vuonna 1941 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Ohjeita naisten ja tyttöjen pukujen ompeluun, joissa materiaalina on vanhat vaatteet. Sisältää paljon kuvia, osa kolmivärisiä.

40-4: Aino Hausmannin ”Villa emännän käsissä” julkaistu vuonna 1947 Helsingissä. Yhteensä 32 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtisessä on perustietoa villasta; lampaista, villan rakenteesta, kehrusta, villan käytöstä ja kankaan kudonnasta sekä pesusta.

40-5: ”Nykyhetken kankaita” julkaistu vuonna 1945 Helsingissä. Yhteensä 28 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtisessä kerrotaan erilaisista kankaista ja mihin niitä suositellaan käytettävän. Vaatteista on mustavalkovalokuvia ja lehtisen lopussa on mustavalkovalokuvia kankaista ja niiden kudontaohjeista.

40-6: Sofia Reinin ”Pellava” julkaistu vuonna 1942 Helsingissä. Yhteensä 20 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtisessä on ohjeita pellavan kasvattamiseen ja sen työstämiseen langaksi. Mustavalkovalokuvia on niin pellavasta kasvina kuin eri työvaiheista.

40-7: Aino Hausmannin ”Kirjontaa” julkaistu vuonna 1945 Helsingissä. Yhteensä 32 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtisen alussa on erilaisten pistojen teko-ohjeet kirjallisesti ja kuvin. Lisäksi on ohjeet (sanalliset ja kuvalliset) erilaisii reikäompeleisiin, valkokirjontaan, nimikointiin ja näiden yhdistämiseen. Viimeisellä aukeamalla on kirjainmallit nimikointiin.

40-8: ”Olkitöitä” julkaistu vuonna 1943 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtisen alussa esitellään ja neuvotaan miten valmistaa käyttöesineitä oljesta. Lopuksi on ohjeita koriste-esineiden valmistamiseksi oljesta.

40-9: "Kaislatöitä" julkaistu vuonna 1944 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtisessä on ohjeita miten kaislaa letitetään ja millaisia käyttöesineitä siitä voi valmistaa.

40-10: Aino Hausmannin toimittama "Leluja" julkaistu vuonna 1945 Helsingissä. Yhteensä 24 sivua (myös kannet numeroitu). Lehtiseen on kuulunut kaava-arkki, mutta se on hävinnyt tämän kappaleen välistä. Lehtisessä on puisten ja kankaisten lelujen valmistusohjeita.

40-11: Sohvi Nurmisen ja Elli Saurion "Tallukoita" julkaistu vuonna 1944 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Lehtisessä on ohjeet tallukoiden valmistamiseen, kuvallisesti ja kirjallisesti.

40-12: Sohvi Nurmisen ja Elli Saurion "Tallukkor" julkaistu vuonna 1943 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Lehtisessä on ohjeet tallukoiden valmistamiseen, kuvallisesti ja kirjallisesti. Ruotsinkielinen, vastaava kuin suomenkielinen.

40-13: Elli Saurion "Tohveleita ja puukenkiä" julkaistu vuonna 1944 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Ohjeita erilaisten jalkineiden valmistamiseen, kuvalliset ja kirjalliset ohjeet.

40-14: Elli Saurion "Sy dina tofflor själv" julkaistu vuonna 1943 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Ruotsinkielinen. Ohjeita erilaisten jalkineiden valmistamiseen, kuvalliset ja kirjalliset ohjeet. Vaikka kansikuva on lähes sama kuin "Tohveleita ja puukenkiä" lehtisessä, on tässä eri ohjeet.

40-15: "Lämmintä jalkaan" julkaistu vuonna 1942 Helsingissä. Yhteensä 16 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Ohjeita erilaisten jalkineiden valmistamiseen, kuvalliset ja kirjalliset ohjeet. Ohjeet osittain samoja kuin muissa jalkineita käsitelleissä lehtisissä.

40-16: "Lämmintä käteen" julkaistu vuonna 1941 Helsingissä. Yhteensä 8 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Lehtisessä on ohjeita erilaisten käsineiden valmistamiseen ommellen, kuvalliset ja kirjalliset ohjeet.

40-17: Emmi Lehtivuorin "Käsineitä kankaasta" julkaistu vuonna 1943 Helsingissä. Yhteensä 8 sivua (myös kannet numeroitu). Lisäksi erillinen, lehtisen kokoiseksi taiteltu kaava-arkki, jonka leveys on 57 cm, korkeus 41,5 cm, kaavat yhdellä puolella arkkia. Lehtisessä on ohjeita erilaisten käsineiden valmistamiseen ommellen, kuvalliset ja kirjalliset ohjeet. Suurin osa ohjeista on samoja kuin "Lämmintä käteen" lehtisessä vuodelta 1941.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 10.06.2014

Liite 2

Esine: Naisen mekko

Diaarionumero: HY201496A1

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Naisen päivämekko

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Pituus edestä keskeltä 85,5cm (yläosa 27cm, helma 58,5 cm), pituus keskeltä takaa 95,5 cm (yläosa 37,5cm, helma 58,5 cm), pääntien ympärys 38 cm, olkasauma 12 cm, hihan sisäpituus 11,5 cm, hihansuun ympärys 32,5 cm, vyötärön ympärys 72 cm, helman ympärys 139,5 cm.

Materiaalit: Pellava, loimi ja kude ovat rohdinta

Värit: Vaaleanruskea, värjäämättömän pellavan värinen

Kuvaus: Vaaleanruskea naisen päivämekko jossa on palttinasidos. Mekossa on poikkisauma vyötärön kohdalla, yläosassa on hieman rypytystä. Napitushalkio keskellä edessä ylettyy pänteiltä vyötärösaumaan, napitusvarat ovat 3,5 cm leveät. Muovisia, valkoisia, kaksireikäisiä nappeja on 4 kpl joiden halkaisija on 1,8 cm. Pukemista helpottaa vasemmassa sivusaumassa oleva 15 cm korkea halkio, joka kiinnitetään yhdellä käsin ommellulla metallisella painonapilla. Yläosassa ei ole keskellä takana saumaa. Olkasauma on siirretty 8 cm etukappaleen puolelle. Etukappaleella on olkasaumassa 3 kevyttä laskosta. Mekossa on kevyet, puuvillapäälysteiset olkatoppaukset. Taitekauluksen leveys on 5,5 cm keskellä takana. Kauluksen kärjen pituus on pisimmillään 10,5 cm. Kauluksessa ei ole näkyviä tikkauksia. Hihat ovat hieman pussittavat, niissä on 4 laskosta pyöriöllä. Hihansuissa on upslaakimaiset taitteet joiden leveys on 3 cm. Helmassa on sekä etu- että takakappaleella 22 cm pitkä myötälaskos. Etukappaleen laskosvara on 8 cm, takakappaleella 4,5 cm. Helmapäärme on kaksitaitteinen, mutta piiloon jäävä saumavara, sisävara, on vain 1 cm, kun ulkovara on 2 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty koneompeleella ulkovaraan. Varsinainen helmapäärmeen kiinnitys on tehty käsin aita pistoin. Mekossa on vyö, leveys 3 cm, pituus 81 cm. Vyölle on ommeltu langasta lenkit takakappaleelle lähelle sivusaumoja. Vyön päät on ommeltu päällekkäin 8 cm matkalta. Saumat on ommeltu koneella; saumavarat on huoliteltu käsin. Napinlävet on ommeltu käsin. Oikealla etukappaleella on kiinnitetty käsin ommellen mekon materiaalin kertova paperilappu.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 03.06.2014

Liite 3

Esine: Naisen mekko 2

Diaarionumero: HY201496A2

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Naisen oranssi päivämekko

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Pituus edestä keskeltä 94 cm (yläosa 29 cm, helma 65 cm), keskeltä takaa 100 cm (yläosa 36 cm, helma 64 cm), pääntien ympärys 39 cm, olan pituus 10,5 cm, hihan sisäpituus 17 cm, hihansuun ympärys 32 cm, vyötärön ympärys 73 cm, helman ympärys 134 cm.

Materiaalit: 60 % sillaa ja 40 % lampaan villaa, värjätty krapilla.

Värit: Poltettu oranssi

Kuvaus: Poltetun oranssin värinen, luonnonvärein värjätty, palttinasiidoksinen naisen päivämekko. Mekossa on vyötärön kohdalla poikkisauma, jossa on yläosan puolella rypytyä; rypytyä on enemmän etukappaleella, takakappaleella vain hieman. Olalla ei ole saumaa, vaan siinä on erilliset olkapalat joiden leveys on 9 cm, josta 6 cm etukappaleen puolella, 3 cm takakappaleella. Etukappaleella on hieman rypytyä myös olan saumassa. Istutetuissa hihoissa on laskoksia jotka muodostavat pussitusta. Hihoissa on kainaloiden kohdalla kiilat, kainalossa leveys 4 cm, hihansuussa 1 cm. Hihansuissa on kaksitaitteiset päärmeet, leveys 7cm, mutta saumanvarat taitteen sisällä vain noin 1 cm. Mekossa on kaksi olkatoppausta joiden päällys on puuvillaa. Keskellä edessä on pääntieltä vyötärölle asti ulottuva napitushalkio, yläpuolen leveys 3,5 cm alapuolen 2 cm. Pukukankaalla päällystettyjä nappeja on 5 kpl, halkaisija 1,9 cm. Napit ovat vain koristeena, kiinnitys tapahtuu 4 käsin ommellulla metallisella nepparilla. Taitekauluksessa on keskitakasauma, kauluksen leveys keskellä takana 6 cm, kauluksen kärjessä 10 cm. Alakauluksen kankaana on ohutta kangasta, mahdollisesti silla tai säteriiä. Takakappaleella ei ole keskitakasaumaa yläosassa eikä helmassa. Vyötärön kohdalla on vasemmassa sivussa 15 cm halkio pukemista helpottamassa, jossa on kiinnittimenä yksi käsin ommeltu metallineppari. Helmassa on etukappaleella kaksi 5 cm muotolaskosta, takakappaleella kaksi 15 cm muotolaskosta. Keskellä edessä helmassa on yksi 24,5 cm korkea vastalaskos, jonka pohja on 10 cm leveä ja erillisestä palasta ommeltu. Helmapäärme on kaksitaitteinen, mutta piiloon jäävä saumavara, sisävara, on vain 1 cm, kun ulkovara on 4 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty koneompeleella ulkovaraan. Varsinainen helmapäärmeen kiinnitys on tehty käsin aitapistoin. Vyön pituus on 128 cm, leveys 2 cm. Vyölle on ommeltu langasta kaksi lenkkiä sivusaumojen viereen. Saumat on ommeltu koneella; saumavarat on huoliteltu käsin.

Mekossa on paperinen materiaalilappu neulattuna oikean rinnan kohdalle. Materiaalilapussa tiedot: ”Loimi on 2-säikeistä villa ja puuvillalangaa (2/20) ja kude on rohdinta numero 12, joka on värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillä. Luominen on tehty vuorotellen 1 villalangalla ja 2 puuvillalangalla. Pirran numero on 55/2 ja leveys 80 cm. Viiteen metriin kangasta tarvitaan loimea 875g villalangaa ja noin 4 1/2 vyyhtiä värjättyä puuvillalangaa.” Nämä tiedot eivät kuitenkaan vastaa mekon kangasta.

Luetteloija: Anna Vesamäki

Luettelointiaika: 03.06.2014

Liite 4

HY201496A41-1

Liite 5

Esine: Naisen hame

Diaarionumero: HY201496A5

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Naisen puolihome

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Sivusauman pituus 72 cm, vyötäröympärys 75,5 cm, helman ympärys 155,5 cm.

Materiaalit: 50% rohdin pellava, 50% lampaanvilla. Vuori pellavaa.

Värit: Vaaleanruskea

Kuvaus: Vaaleanruskea naisen raesidoksinen puolihome jossa on laotalaskos keskellä edessä. Laotalaskoksen yläpuoli on ommeltu erillisestä koko hameen mittaisesta kappaleesta joka on yhdistetty hameen etukappaleen sivupaloihin. Takakappale on yhtenäinen. Etukappaleella on kaksi 5,5 cm muotolaskosta, takakappaleella on kaksi 17 cm muotolaskosta. Etukappaleen vasemmalla puolella laotalaskoksen saumassa on 18 cm halkio vyötäröltä alkaen, jossa on 3 metallista painonappia kiinnittimenä. Laotalaskoksen leveys vyötäröllä on 14,5 cm, helmassa 22,5 cm, laskoksen taitevara on 5 cm. Laotalaskoksen reunat on tikattu 1 cm päästä reunasta. Tikkaukset alkavat vyötäröltä ja jatkuvat 42 cm, jonka jälkeen tikkaus muodostaa kolmion keskelle eteen (kolmion kärjen etäisyys vyötärestä 46,5 cm). Vyötäröllä on pellavasta muotokaitale jonka pituus on 70,5 cm, sen reunassa keskellä edessä on kaksi metallista hakasta ja lenkkiä. Muotokaitaleen nurjalle puolelle on ommeltu molempien sivusaumojen kohdalle 7,5 cm pitkät puuvillaiset kanttinauhat ripustimiksi. Sivusaumojen saumanvarat ovat 3 cm leveät. Helmapäärme on kaksitaitteinen, mutta piiloon jäävä saumavara, sisävara, on vain 1 cm, kun ulkovara on 6 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty koneompeleella ulkovaraan. Varsinainen helmapäärmeen kiinnitys on tehty käsin aitapistoin. Saumat on ommeltu koneella; saumavarat on huoliteltu käsin.

Keskellä edessä on paperinen materiaalilappu joka on kiinnitetty neulalla ja käsin ommellen.

Luetteloiija: Anna Vesamäki

Luettelointiaika: 03.06.2014

Liite 6

HY201496A41-2

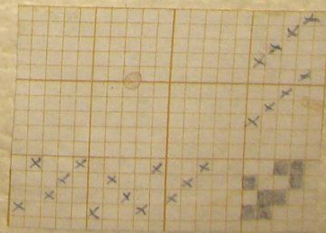
HAMEKANGAS

Aineet: Loimi sekä kude kaksinkertaista lankaa,
jossa 50 % rohdinta, 50 % lampaanvilla
yhteenkartattuna. Kyt. kaksinkertaista lankaa.

Kaide: N:o 35/2

Leveys 76 sm

Ainemäärä: Lointa 190 g metrille
Kudetta 180 g metrille

Liite 7

Esine: Naisen hame

Diaarionumero: HY201496A6

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Naisen puolihome

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Sivusauman pituus 76 cm, vyötärön ympärys 79,5 cm, helman ympärys 174,5 cm.

Materiaalit: Pellava ja villa; loimi pellavaa, kude vuorotellen pellava ja villa.

Värit: Vaaleanruskea

Kuvaus: Vaaleanruskea naisen puolihome jossa on laotalaskos keskellä edessä. Laotalaskoksen yläpuoli on ommeltu erillisestä koko hameen mittaisesta kappaleesta joka on yhdistetty hameen etukappaleen sivupaloihin. Takakappale on yhtenäinen. Etukappaleella on kaksi 7,5 cm muotolaskosta, takakappaleella on kaksi 16 cm muotolaskosta. Etukappaleen vasemmalla puolella laotalaskoksen saumassa on 21 cm halkio vyötäröltä alkaen, jossa on 3 metallista nepparia kiinnittimenä ja aivan vyötäröllä yksi metallikoukku ja haka. Laotalaskoksen leveys vyötäröllä on 14,5 cm, helmassa 22,5 cm, laskoksen taitevara on 8 cm. Laotalaskoksen reunat on tikattu 1 cm päästä reunasta. Tikkaukset alkavat vyötäröltä ja jatkuvat 43,3 cm, jonka jälkeen tikkaus kääntyy kohti keskietua alaviistoon 7 cm (tikkauksen päätekohdan etäisyys vyötäröltä 45 cm.). Vyötäröllä on pellavasta muotokaitale jonka pituus on 77 cm, sen reunassa keskellä edessä on kaksi metallista hakasta ja lenkkiä. Muotokaitaleen nurjalle puolelle on ommeltu molempien sivusaumojen kohdalle 7,5 cm pitkät puuvillaiset kanttinauhat ripustimiksi. Sivusaumojen saumanvarat ovat 3 cm leveät. Helmapäärme on kaksitaitteinen, mutta piiloon jäävä saumavara, sisävara, on vain 1 cm, kun ulkovara on 6 cm leveä. Sisävara on kiinnitetty koneompeleella ulkovaraan. Varsinainen helmapäärmeen kiinnitys on tehty käsin aitapistoin. Saumat on ommeltu koneella; saumavarat on huoliteltu käsin. Kankaan sidoksena on toisvaltainen panama. Keskellä edessä helmassa on paperinen materiaalilappu joka on kiinnitetty neuloilla.

Luetteloiija: Anna Vesamäki

Luettelointiaika: 03.06.2014

Liite 8

Esine: Miehen haalarit

Diaarionumero: HY201496A9

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen työhaalarit

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Olkasaumasta lahkeensuuhun pituus 139 cm, olkasauman pituus 13 cm, hihan sisäpituus 47 cm (hiha 41 cm; ranneke 6cm), hihansuun ympärys 25,5 cm (22 cm nappi kiinni), vyötäröympärys 99 cm, lahkeen sisäpituus 63,5 cm, lahkeensuun ympärys 65 cm.

Materiaalit: Pellava, Loimi on pellavaa numero 14, kude rohdinta numero 8. Kude on värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillillä. Pirtana on käytetty numeroa 65/2 jonka leveys on 75 cm. Langan menekki metrille kangasta on loimea 180 g ja kudetta 270 g.

Värit: Sinertävänruskea

Kuvaus: Sinertävänruskea, kasvivärein värjätty miehen työhaalari, jossa on sidoksena toisvaltainen panama. Haalarissa on istutetut hihat, joissa on rannekkeet ja kahden kappaleen hihansuuhalkio. Rannekkeessa on yksi metallinen, ruskea, kaksireikäinen nappi jonka halkaisija on 1,6 cm. Taitekaulusessa ei ole keskitakasaumaa, sen leveys takana on 6,5 cm ja kärjessä 9,5 cm. Keskellä edessä on napitushalkio, alavarojen leveys 4,5 cm. Halkiossa on kuusi käsin tehtyä napinläpeä ja samanlaiset napit kuin hihansuissa. Etukappaleella on kaksi teräväkärkistä rintataskua symmetrisesti, leveys 11 cm, korkeus 9,5 cm/kärjestä 12 cm. Rintataskun suussa on 2,5 cm leveä kaksitaitteinen päärmä. Etukappaleella on kaksi teräväkärkistä taskua hieman vyötärön alapuolella symmetrisesti. Niiden leveys on 16,5 cm, korkeus 14,5 cm /kärjestä 18,5 cm, kaksitaitteinen päärmä on 3 cm leveä. lahkeet ovat suorat, lahkeensuissa on 1 cm kaksitaitteinen päärmä. Takakappaleella on keskitakasauma sekä vyötärön kohdalla poikkisauma. Haalarin kaikki saumat on tikattu päältä. Haalarissa on vyö, pituus 95 cm, leveys 6 cm. Vyön toisessa päässä on kaksi käsin tehtyä napinläpeä peräkkäin ja toisessa päässä kaksi nappia (samanlaiset kuin hihansuissa). Etukappaleen puolella, vyötärön korkeudella, aivan sivusauman vieressä on vyölenkit (leveys 0,8 cm), jotka on tehty samasta kankaasta kuin haalarikin. Haalarissa on niskassa keskellä takana sisäpuolella ripustuslenkki, joka on tehty hieman haalarikangasta ohuemmasta ruskeasta pellavasta. Ompeleet on tehty koneella; huolittelut on tehty käsin.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 04.06.2014

Liite 9

HY201496A41-3

SUOJAPUKUKANGAS

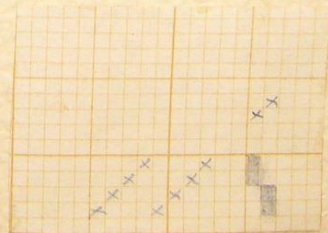
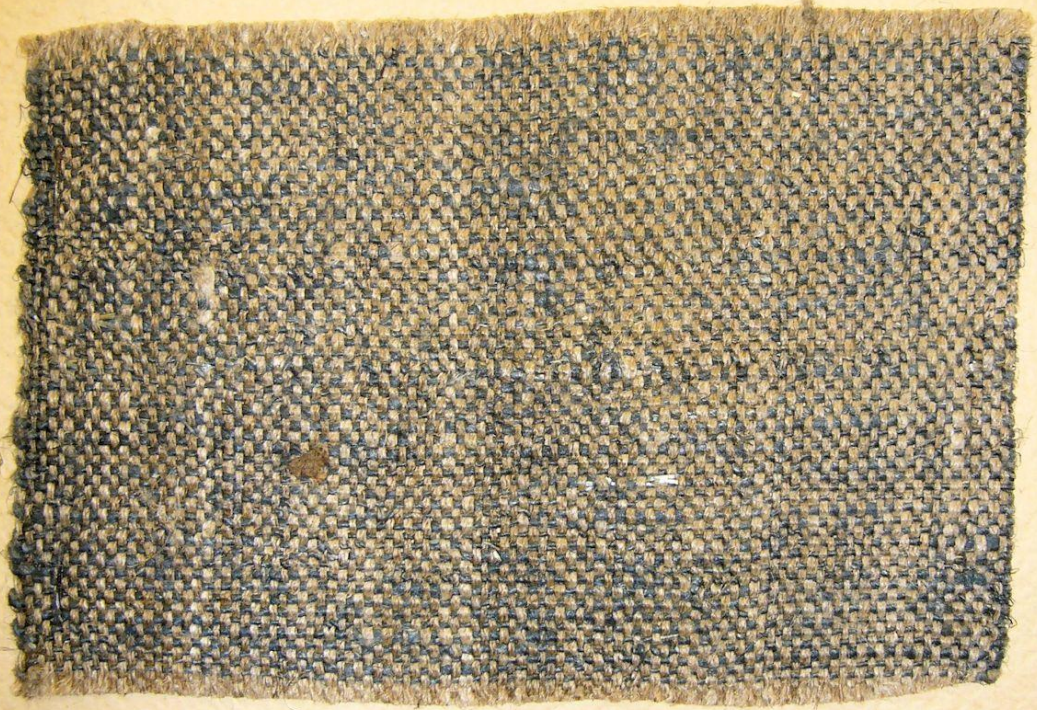
Aineet: Loimi pellavaa, N:o 14

Kude rohdinta, N:o 3
(värjätty sianpuolukalla ja
rautavihtrillä)

Kaide: N:o 65/2

Leveys 75 sm

Ainemäärä: lointa 180 g, kudetta 170 g metrille

Liite 10

Esine: Miehen pusero

Diaarionumero: HY201496A10

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen työpusero

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Pituus keskellä edessä 45 cm, pituus keskellä takana 50 cm, olan pituus 16 cm, hihan sisäpituus 48 cm (hiha 42,5 cm; ranneke 5,5 cm), hihansuun ympärys 29 cm (25 cm nappi kiinni), helman ympärys 98 cm (100,5 cm napitusvaroineen).

Materiaalit: 45% naudankarvaa, 40% rohdinpellavaa, 15% mustaa karkeaa lampaanvillaa

Värit: Vaaleanharmaa

Kuvaus: Vaaleanharmaa, palttinasiidoksinen, miesten vyötärömittainen työpusero. Puseron olkasauma on siirretty muutama sentti takakappaleen puolelle. Hiha on istutettu yhdenkappaleen hiha. Hihansuussa on kahden kappaleen hihansuuhalkio ja ranneke. Rannekkeissa on molemmissa yhdet käsin ommellut napinlävet ja rusehtavat, muoviset, nelireikäiset napit, joiden halkaisija on 1,9 cm. Puserossa on taitekaulus (ei keskitakasaumaa), jonka leveys keskellä takana on 9 cm, kärjen pituus 9 cm. Pusero on keskeltä edestä kokonaan auki ja siinä on napitus. Napinlävet on tehty käsin. Napit ovat samanlaiset kuin hihassa. Nappeja on yhteensä seitsemän, joista viisi on miehustassa ja kaksi puseron helmassa olevassa 6 cm leveässä kaitaleessa. Puseron helma on kevyesti poimutettu kauttaaltaan helmakaitaleeseen. Helmakaitaleen sisäpuoli on ohutta, tiheää pellavapalttinaa. Helmakaitaleen yläreunassa nurjalla keskellä takana on puuvillainen ripustuslenkki. Etukappaleella on kaksi samanlaista rintataskua. Taskut ovat alareunoista kevyesti pyöristetyt, 13 cm leveät, 13,5 cm korkeat ja niiden yläreunassa on 3 cm leveä yksitaitteinen pääärme. Sivusaumat on siirretty noin 4 cm takakappaleen puolelle. Takakappaleella on kaarroke, jonka pituus keskellä takana on 17 cm. Kaarrokkeen saumanvarat on tikattu kahdesti ylöspäin. Muuten saumoissa on yksinkertaiset päällitikkaukset noin 0,5 cm päässä reunasta. Ompeleet on tehty koneella; huolittelut on tehty käsin.

Puserossa on paperinen materiaalilappu etukappaleella oikeassa helmassa, joka on kiinnitetty käsin ommellen. Vasemmassa rintataskussa on paperinen materiaalilappu irtonaisena joka ei ole kuvaus tästä puserosta. Puseron kangas on palttinasiidoksista, mutta kudonnassa on tullut virhe ja etukappaleella oikealla olassa ja kauluksen kärjessä sidos muuttuu yllättäen toisvaltaiseksi toimikkaaksi.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 04.06.2014

Liite 11

HY201496A41-4

TYÖPUSEROKANGAS

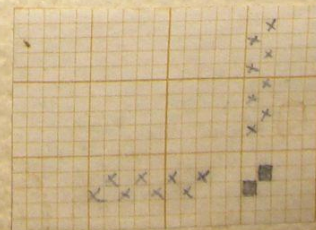
Aineet: Loimi sekä kude kertaamatonta lankaa, jossa
45 % naudankarvaa
40 % rohdinta
15 % mustaa lampaanvillaa (karkeaa)

Kaide: N:o 50

Leveys 70 sm

Ainemäärät 420g metrille

Sopii vanutettavaksi

Liite 12

Esine: Miehen paita

Diaarionumero: HY201496A11

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen riihipaita

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Paidan pituus keskellä edessä 71,5 cm, pituus keskellä takana 85 cm, olan pituus 15,5 cm, hihan sisäsauman pituus 48,5 cm (hiha 42,5 cm, ranneke 6 cm), hihansuun ympärys 25 cm (21,5 cm nappi kiinni), paidan ympärys hihojen alta 131 cm, helman ympärys 143 cm

Materiaalit: Pellava; loimi pellavalanka, kude rohdinta

Värit: Vaaleanruskea

Kuvaus: Miehen vaaleanruskea, toimikas-sidoksinen riihipaita. Paita on malliltaan suora, etukappale on noin 8 cm lyhempi kuin takakappale. Sivusaumoissa on halkiot, joiden pohjukat on vahvistettu käsin tiheillä pykäpistoilla ja pistojen muodostamalla lenkillä. Paidassa on kaulurikaulus, kauluri on keskellä takana 3 cm korkea, kaulus 5 cm, kauluksen kärki on 8 cm pitkä (lisäksi kauluri 3 cm). Olkasauma on muutaman sentin etukappaleen puolella. Hiha on istutettu yhden kappaleen hiha. Hihansuussa on ranneke ja halkio. Hihansuunhalkio on kaksitaitteinen, halkion pohja on vahvistettu kuten helmahalkiotkin. Rannekkeessa on käsin ommeltu napinläpi ja yksi käsin tehty lankanappi (halkaisija 1,3 cm). Etukappaleella on 34,5 cm pitkä napitushalkio keskellä edessä, halkion alavarojen leveys 3,5 cm. Napitushalkiolla on kolme käsin ommeltua napinläpeä ja samanlaiset napit kuin hihoissa. Kauluksen kauluriosassa on keskellä edessä yksi nappi ja napinläpi. Napitushalkion pohjukan päälle on ommeltu 8,3 cm leveä ja 1,8 cm korkea kangaskaistale vahvikkeeksi. Keskellä edessä halkion alla on laitalaskos, jonka leveys on 4,5 cm, joka jatkuu helmaan saakka. Takakappaleella on kaarroke joka on keskellä takana 5 cm korkea. Kaarrokkeen alla keskellä kappaletta on 3 cm leveä laitalaskos ja laskoksen molemmin puolin hieman syötetty kangasta. Helmassa on 1 cm leveä kaksitaitteinen pääärme. Ompeleet on tehty koneella. Etu- ja takakappaleisiin on käytetty koko kankaan leveys. Saumat ovat katesaumoja, niiden leveys vaihtelee sauman paikasta riippuen. Huollittelua ei ole tarvittu saumaratkaisujen vuoksi.

Etukappaleella, oikealla rinnankorkeudella on paperinen materiaalilappu joka on kiinnitetty käsin ommellen.

Luetteloija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 04.06.2014

Liite 13

Esine: Miehen housut

Diaarionumero: HY201496A16

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen saapsahousut

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Lahkeen sisäpituus 68 cm, sivun pituus 98 cm, vyötärön ympärys 88 cm (nappi kiinni 85 cm), lahkeensuun ympärys 30 cm.

Materiaalit: Loimi rohdin pellavaa, kude villaa; vuori pellavaa

Värit: Harmaa, vuori vaaleanruskea

Kuvaus: Harmaat, toimikassidoksiset miesten saapashousut joissa on prässit edessä ja takana. Housuissa on 4 cm leveä vyötärökaitale. Housujen keskiedulla on 28,5cm korkea piilonapitushalkio. Piilonapitushalkion alavarat ovat vuorikangasta ja napinlävet on ommeltu käsin. Ylimpänä, vyötärökaitaleen alareunassa on metallinen hakanen ja lenkki ja sen alla 3 metallista, ruskeaa, nelireikäistä nappia, halkaisija 1,6 cm. Kiinnityksen varmistamiseksi alavarassa on kaitale jossa on napinläpi joka kiinnitetään vasemmalla, etukappaleen sisäpuolella, lähellä vyötärökaitaletta olevaan nappiin. Vyötärö on vuoritettu 10 cm matkalta. Vyötäröllä on sisäpuolella yhteensä kuusi nappia (samanlaiset kuin halkiossa) joihin saa kiinnitettyä housunkannattimet. Takakappaleella on kaksi muotolaskosta, pituus 7 cm. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitaleen alapuolella on metallisoljilla kiinnitettävät tammit, joiden leveys on 2,5 cm. Solkien piikeille ei ole reikiä, vaan ne pistetään kankaasta läpi. Etukappaleelle, haarasaumoista ja keskisaumaan on kiinnitetty kiilamaiset vuorikangaspalat. Etukappaleella on molemmilla puolilla vinossa napinläpitaaskut, taskun suun pituus 15 cm. Takakappaleella, vasemmalla puolella on yksi napinläpitaasku, leveys 14,5 cm, jossa on housukankaasta tehty lenkki ja nappi (samanlainen kuin etuhalkiossa) kiinnittimenä. Lahkeensuiden pussitus loppuu noin polven korkeudella, josta alaspäin lahkeet ovat melko tiukat. Polven korkeudella takakappaleella lahkeissa on poikittaiset muotolaskokset jotka ylettyvät lähes kappaleen reunasta reunaan. Muotolaskoksien laskosvarat on leikattu ja silitetty auki ja tikattu. Lahkeiden suissa, prässien vieressä on takakappaleella pystysuuntaiset muotolaskokset (korkeus 14 cm), joiden laskosvarat on myös leikattu ja silitetty auki ja tikattu. Lahkeensuut on huoliteltu puuvillaisella, valkoisella vinonauhalla, etupuolella vinonauhan leveys 1 cm, vinonauha on ommeltu käsin. Lahkeensuissa on keskellä edessä halkiot, korkeus enimmillään 6 cm. Ompeleet on tehty koneella; huolittelut on tehty käsin.

Housuissa on oikealla etukappaleella vyötäröllä paperinen käsin ommellen kiinnitetty paperilappu käytetyistä materiaaleista.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 09.06.2014

Liite 14

HY201496A41-5

TYÖHOUSUKANGAS

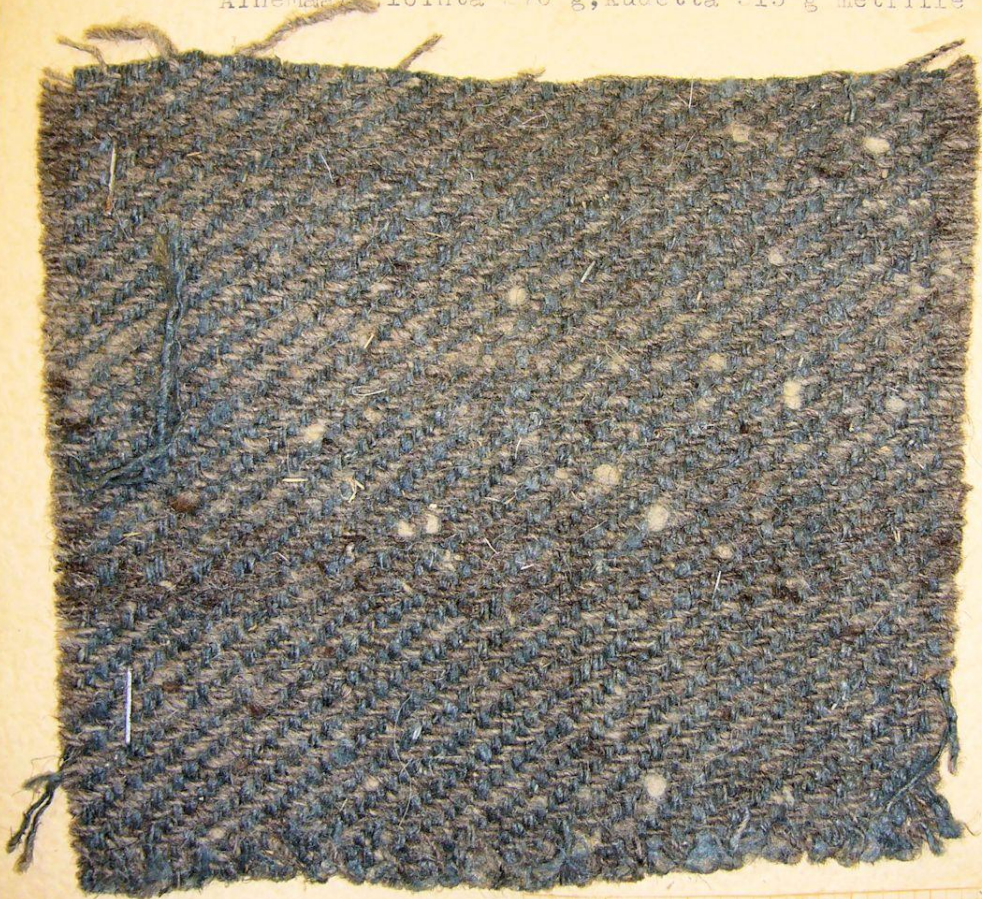
Aineet: Loimi rohlinta, N:o 12 (värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillillä)

Kude yksinkertaista villaa (laadultaan huonoa)

Kaide, N:o 60/2

Leveys 75 sm

Ainemäärä: lointa 270 g, kudetta 315 g metrille

Liite 15

Esine: Miehen housut

Diaarionumero: HY201496A17

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen upslaakihousut

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Mitat: Lahkeen sisäpituus 74 cm, sivunpituus 105 cm, vyötärönympärys 87 cm (nappi kiinni 82,5 cm), lahkeensuun ympärys 51 cm.

Materiaalit: Loimi; villa (kaksisäikeinen lanka) ja puuvilla (kaksi pumpulia), kude; pellava (rohdin no. 12), vuori pellavaa

Värit: Harmaa, vuori vaaleanruskea.

Kuvaus: Harmaat miehen palttinasidoksiset, suoralahkeiset housut joissa on upslaakit. Housuissa on 3,5 cm leveä vyötärökaitale. Housujen keskiedulla on 30 cm korkea piilonapitushalkio. Piilonapitushalkion alavarat ovat vuorikangasta ja napinlävet on ommeltu käsin. Ylimpänä, vyötärökaitaleen alareunassa on metallinen hakanen ja lenkki ja sen alla 4 muovista, harmaata, nelireikäistä nappia, halkaisija 1,5 cm. Kiinnityksen varmistamiseksi alavarassa on kaitale jossa on napinläpi joka kiinnitetään vasemmalla, etukappaleen sisäpuolella, lähellä vyötärökaitaletta olevaan nappiin. Keskellä takana vyötärökaitaleen alapuolella on kaarroke, leveys yhteensä 18 cm, korkeus 3cm. Takakappaleella on kaksi muotolaskosta, pituus 6 cm. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitaleen alapuolella on metallisoljilla kiinnitettävät tampit, joiden leveys on 2,5 cm. Solkien piikeille ei ole reikiä, vaan ne pistetään kankaasta läpi. Housuissa on molemmilla puolilla saumaan upotetut sivutaskut. Taskun suu alkaa 3,5 cm vyötärökaitaleen alapuolelta ja suu on 16 cm suuri. Takakappaleella oikealla puolella on napinläpitašku jonka leveys on 14 cm. Taskun kiinnittimenä on housukankainen lenkki ja samanlainen nappi kuin muuallakin housuissa. Takakappaleilla haarakaarien kärjet on ommeltu erillisistä kiiloista, leveys 4,5 cm pituus 15 cm. Lisäksi haaroissa on nurjalla puolella vuorikankaasta tehdyt kiilat jotka on käsin kiinnitetty haarasaumoihin sekä keskelle eteen. Lahkeiden suissa on 4 cm leveät upslaakit. Lahkeiden suissa on takakappaleiden puolella keskellä nurjalla vahvikkeet housukankaasta, leveys 16 cm, korkeus 2,5 cm. Lahkeissa on prässit etu- ja takakappaleella. Housujen vyötärö on vuoritettu 9 cm matkalta pellavakankaalla. Taskupussit ovat myös pellavaa. Vuorikangasta on kolmea erilaista, kaksi palttinaista ja taskupussit toimikasta. Saumat on ommeltu koneella; saumavarat on huoliteltu käsin. Housujen vasemmassa lahkeessa on paperinen materiaalilappu joka on kiinnitetty nitojalla.

Luetteloija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 09.06.2014

Liite 16

Esine: Miehen työhousut

Diaarionumero: HY201496A18

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen työhousut kesäkäyttöön

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Materiaali: Pellava; loimi pellava no 14, kude karkeaa rohdinta no 14 (värjätty sianpuolukalla ja rautavihtrillillä)

Väri: Sinertävän rusehtava, vuori vaaleanruskea.

Mitat: Lahkeen sisäsauma 79 cm, sivunpituus 111 cm, vyötärönympärys 93 cm (nappi kiinni 91 cm), lahkeensuun ympärys 53 cm.

Kuvaus: Miesten toimikassidoksiset, suoralahkeiset kesähousut työhön. Housuissa on 4 cm leveä vyötärökaitale. Piilonapitushalkio on 31 cm korkea ja siinä on käsin ommellut napinlävet. Piilonapitushalkion alavarat ovat vuorikangasta. Kiinnittimenä on ylimpänä vyötärökaitaleen alareunassa metallinen hakanen ja lenkki ja sen alla neljä metallista, ruskeaa, nelireikäistä nappia (halkaisija 1,6 cm). Kiinnityksen varmistamiseksi alavarasta lähtee uloke jossa on napinläpi joka kiinnitetään vyötärökaitaleella sisäpuolella olevaan nappiin (samanlaiseen kuin halkiolla). Tämän lisäksi vyötärökaitaleella on sisäpuolella yhteensä kuusi nappia (samanlaisia kuin muutkin) joihin saa kiinnitettyä olkaimet. Vyötäröllä on 9 cm leveä vuori palttinaisesta pellavasta. Takakappaleella on kaksi 7 cm pitkää muotolaskosta. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitaleen alapuolella on metallisoljilla kiinnitettävät tampit, joiden leveys on 2,5 cm. Solkien piikeille ei ole reikiä, vaan ne pistetään kankaasta läpi. Takakappaleella on oikealla puolella yksi napinläpitaasku, leveys 14 cm. Sen kiinnittimenä on housukankaasta ommeltu lenkki ja nappi (samanlainen kuin muutkin). Housuissa on molemmilla puolilla saumaan upotetut sivutaskut, suun leveys 15,5 cm. Takakappaleella haarakaaren kärjet on tehty erillisistä kiiloista, leveys 3 cm, pituus 6,5 cm. Lisäksi sisäpuolelle etukappaleelle on ommeltu käsin vuorikankaasta kiilat kiinni haarasaumoihin ja keskelle eteen. Lahkeiden suissa on kaksitaitteiset 2 cm leveät päärmeet. Housuissa on prässit etu- ja takakappaleella. Ompeleet on tehty koneella, huolittelut on tehty käsin. Housuissa on vasemmalla etukappaleella vyötäröllä paperinen käsin ommellen kiinnitetty materiaalilappu.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 10.06.2014

Liite 17

HY201496A41-6

Liite 18

Esine: Miehen alushousut

Diaarionumero: HY201496A19

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen alushousut

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Materiaali: Pellava (loimi ja kude no 14)

Väri: Vaaleanruskea (pellavanvärinen)

Mitat: Lahkeen sisäpituus 69,5 cm, sivunpituus 108 cm, vyötärön ympärys 95 cm (napit kiinni 90,5 cm), lahkeensuun ympärys 42 cm.

Kuvaus: Miesten sivusaumattomat alushousut joiden sidos on toisvaltainen panama. Vyötärökaitale on kapeneva, keskeltä edestä 9 cm leveä, sivusta 8 cm ja keskeltä takaa halkion kohdalla 5 cm. Keskellä takana on kaksitaitteinen halkio jonka pituus on 14 cm. Halkion kohdalla keskellä takana vyötärökaitaleella on molemmin puolin allekkain kaksi käsin tehtyä, napinläpipistoin huoliteltua pyöreää reikää nyörejä varten (nyörejä ei ole). Halkion pohja on huoliteltu käsin pykäpistoin ja pistojen muodostamalla lenkillä. Takakappaleella vyötärökaitaleen alapuolelle on tehty kolme myötälaskosta molemmille puolille. Keskellä edessä on vyötärökaitaleella allekkain kaksi käsin tehtyä napinläpeä ja kiinnittiminä kaksi käsintehtyä lankanappia (halkaisija 1,5 cm). Housuissa on keskellä edessä 31 cm pitkä halkio jossa ei ole mitään kiinnittimiä vyötärökaitaleen alapuolella. Lahkeiden sisäsaumat ovat katesaumoja. Lahkeiden suissa on 1,5 cm leveät kaksitaitteiset päärrmeet. Lahkeiden suissa, sisäsaumoissa, on 11,5 cm pitkät, kaksitaitteiset halkiot jotka on huoliteltu samoin kuin keskellä takana. Ompeleet on tehty koneella. Saumaratkaisuiden vuoksi huolitteluja ei ole tarvittu.

Etukappaleella, housujen vyötäröllä on kaksi paperista materiaalilappua (suomeksi ja ruotsiksi), jotka on kiinnitetty käsin ommellen.

Luetteloiija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 10.06.2014

Liite 19

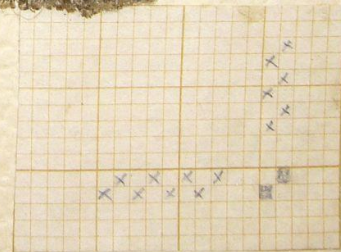
HY201496A41-7

ALUSHOUSUKANGAS

Aineet: Loimi ja kude pellavaa N:o 14
Kaide 65/2

Leveys 75 sm

Ainemäärä: 290 g metrille

Liite 20

Esine: Miehen puku

Diaarionumero: HY201496A20-1, HY201496A20-2

Kokoelma: Käsityötieteen kokoelma

Erityisnimi: Miehen sarkapuku

Valmistusaika: 1940-luku

Valmistustapa: Käsityöläisvalmiste

Materiaalit: 50 % naudana karvaa, 50 % villaa, vuori pellavaa

Värit: Vaaleanharmaa, vuori vaaleanruskea

Mitat: Takki: Olkasauman pituus 16 cm, pituus keskellä takana 73 cm, hihan sisäpituus 47 cm, hihansuun ympärys 37 cm, helmanympärys 141,5 cm. Housut: Lahkeen sisäsauma 73 cm, sivunpituus 102,5 cm, vyötäröympärys 85 cm (nappi kiinni 79 cm), lahkeensuun ympärys 52,5 cm.

Kuvaus: Takki (HY201496A20-1): Miehen kaksirivinapituksinen sarkakankainen puvuntakki. Hiha on kahdenkappaleen hiha, jossa on koristeena muovinen, harmaa, nelireikäinen nappi (halkaisija 2,5 cm). Kaulus on herrainkaulus, jonka leveys keskellä takana on 11 cm. Alakaulus on ruskeansinistä tukevaa palttinaista pellavaa, ja siinä on vielä tukitikkauksia. Kauluksen alla miehustassa lähellä keskietua on molemmin puolin 4 cm pitkät muotolaskokset. Keskellä takana sisällä on pellavainen ripustuslenkki. Takki on kauttaaltaan vuoritettu ja siinä on olkatoppaukset. Kaksirivi napituksessa on allekkain kolme nappia (samoja kuin hihoissa) ja napinlävet on tehty käsin. Oikealla etukappaleella on kauluksen alla yksi nappi, johon kauluksen kärjen saa napitettua. Napinlävet ja napit on ommeltu siten, että takin saa napitettua sekä naisten että miesten napitukselle. Noin vyötärön korkeudella on molemmin puolin etukappaleella napoleon taskut. Taskun läppä on 3,5 cm leveä ja taskunsuu 15 cm korkea. Etukappaleella on lantion korkeudella kaksi läppätaskua, läpän korkeus 6 cm, leveys 16 cm. Sivusaumat on siirretty noin 8 cm takakappaleen puolelle ja sivussa on 4 cm hihan alapuolelta alkava 20 cm pitkä muotolaskos joka päättyy taskunläppään. Takakappaleella on keskitakasauma ja tamppi vyötäröllä. Tamppi muodostuu kahdesta kaitaleesta (leveys 6 cm, pituus 26 cm) jotka menevät päällekkäin ja ne on kiinnitetty kahdella napilla (samanlaiset kuin muuallakin takissa). Tampissa ei ole napinläpiä. Oikeassa alataksussa on paperinen materiaalilappu irtonaisena ja vasemmassa taskussa paperinen pääsylippu irtonaisena.

Housut (HY201496A20-2): Miehen sarkakankaiset, suoralahkeiset puvunhousut. Housuissa on 3,5 cm leveä vyötärökaitle. Piilonapitushalkio on 31 cm korkea ja siinä on käsin ommellut napinlävet. Piilonapitushalkion alavarat ovat vuorikangasta. Kiinnittimenä on ylimpänä vyötärökaitleen alareunassa metallinen hakanen ja lenkki ja sen alla neljä muovista, harmaata, nelireikäistä nappia (halkaisija 1,5 cm). Kiinnityksen varmistamiseksi alavarasta lähtee uloke jossa on napinläpi joka kiinnitetään vyötärökaitleella sisäpuolella olevaan nappiin (samanlaiseen kuin halkiolla). Tämän lisäksi vyötärökaitleella on sisäpuolella yhteensä viisi nappia (muovisia, ruskeita, nelireikäisiä, halkaisija 1,6 cm) joihin saa kiinnitettyä olkaimet. Vyötäröllä on 10 cm leveä vuori palttinaisesta pellavasta. Takakappaleella on kaksi 7 cm pitkää muotolaskosta. Molempien muotolaskosten ja sivusaumojen välillä, heti vyötärökaitleen alapuolella on metallisoljilla kiinnitettävät tammit, joiden leveys on 2,5 cm. Solkien piikeille ei ole reikiä, vaan ne pistetään kankaasta läpi. Takakappaleella on kaarroke vyötärönauhan alapuolella, sen korkeus keskellä takana on 4 cm, leveys 14 cm, kaarroke loppuu muotolaskoksiin. Takakappaleella on oikealla puolella yksi napinläpitašku, leveys 14 cm. Sen kiinnittimenä on housukankaasta ommeltu lenkki ja nappi (samanlainen kuin napitushalkiossa). Housuissa on molemmilla puolilla saumaan upotetut sivutaskut, suun

leveys 15 cm. Takakappaleella haarakaaren kärjet on tehty erillisistä kiiloista, leveys 3,5 cm, pituus 6,5 cm. Lisäksi sisäpuolelle etukappaleelle on ommeltu käsin vuorikankaasta kiilat kiinni haarasaumoihin ja keskelle eteen. Lahkeiden suissa on yksitaitteiset 2,5 cm leveät päärmeet. Housuissa on prässit etu- ja takakappaleella. Ompeleet on tehty koneella, huolittelut on tehty käsin.

Vasemmassa lahkeensuussa etukappaleella on nitojalla kiinnitetty paperinen materiaalilappu.

Luetteloija: Anna Vesämäki

Luettelointiaika: 10.06.2014

Liite 21

HY201496A41-8

1.
SARKA

Aineet: Loimi sekä kude 50 % naudankarvoja, 50 %
lampaanvillaa yhteen kartattuna
Käyt. kaksinkertaisena

Kaide: N:o 60/1

Leveys 75 sm

Ainemäärä 580 g metrille

Vanutettu

